

GİRİŞ

1993 yılında Tarsus Müze Müdürlüğü tarafından, Tarsus'da Köylü Garajı mevkiinde yapılan kurtarma kazısında taş bir mezar odası saptanır. Bu bilinçli bir arkeolojik kazı değildir. Tarsus'a yeni bir Emniyet Müdürlüğü binası yapılırken, temel atma sırasında mezara rastlanır. Burada yapılan kurtarma çalışmaları sırasında dikkatli ve özenli olarak çizilmez, belgelemesi yapılmaz. Günümüzde görülen rektagonal taş örgülü bir mezar odasıdır. Oda, dikdörtgen planlı ve üzeri tonoz örtülüdür. Mezarın kısa kenarı üzerinde etrafı taş sırası ile belirlenen mezar yeri bulunmaktadır.

Söz konusu mezarda bulunan toplam altmış adet eser, Tarsus Müzesi koleksiyonundadır. Bunlar pişmiş toprak torpido lahitler ile cam, seramik ve bronz buluntulardır. Mezardan ele geçen buluntuların çoğunluğu cam eserlerden oluşur. Bunlar minyatür parfüm şişeleri, *unguentarium*'lar, birer tane hurma biçimli şişe, silindir şişe, bardak ve silindir formlu boncuk örneklerinden oluşur. Pişmiş toprak unguentarium, vazo ve çömlekler, bronz tek kulplu sürahi ile kulplu bir çanak olan *patera* ve bir tane taş ağırşak diğer buluntulardır. Müze envanterlerinde Tarsus Köylü Garajı buluntuları olarak kaydedilmiş Helenistik döneme ait seramik vazolar tez kapsamına alınmamıştır.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı buluntuları Kilikia'da az sayıda örneği olan korunmuş bir mezar kontekstini oluşturması bakımından ilginç ve çalışmaya değer bulunmuştur.

Tarsus, Çukurova'nın batısında, Toroslar'ın güney eteklerinde yer alır. Kent, Seyhan Nehri (Saros) ve Berdan ya da Tarsus Çayı (Kydnos) akarsularının arasında bulunan ova (Tarsus ya da Kuş-Temür Ovası; İlkçağda Alea) ile Tarsus çayının batısındaki Berdan Ovası ve

güneyde Akdeniz ile çevrili olan Tarsus, coğrafi konumu ile büyük bir zenginliğe sahiptir. Kent bu ovalardan batıda bulunan Berdan Ovası'nın Toroslar'ın eteklerine yakın bir konumda yer alır.

Berdan Çayı'nın suladığı verimli bir ovanın kıyısındaki Tarsus, aynı zamanda önemli yolların birleştiği bir kavşak noktasındadır. Doğuda, Suriye üzerinden gelip Çukurova'dan geçen "doğu yolu", Mersin üzerinden gelen "batı yolu" Tarsus'da buluşarak buradan Toros geçitlerine ulaşır. Güney Anadolu ile Orta Anadolu arasındaki tek geçit olan "Kilikia Kapısı" olarak bilinen Gülek geçidi Tarsus'un kontrolü altındadır¹.

Tarsus, Ovalık Kilikia olarak adlandırılan bölgenin sınırları içindedir. Strabon'a göre Kilikia bölgesi, jeolojik yapısından dolayı dağlık (Trakheia) ve ovalık (Pedias) Kilikia olarak adlandırılır ve bu iki farklı coğrafi konumuyla ele alınır². Ovalık Kilikia Soloi/Pompeipolis'den başlar, doğuda Alexandria Kat Isson (İskenderun)'a kadar uzanır ve verimli topraklara sahip olan bir bölgedir. Doğu sınırı Amanus Dağları'nın yükseldiği yer olan Rhosus Burnu'ndan (bugünkü Hınzır Burnu) başlar, Pyramus Vadisi boyunca Amanuslar'ın sonuna kadar giderek kuzey sınırını oluşturur. Pyramus Vadisi'nden sonra sınır batıya döner. Kilikia Kapısı'ndan (Gülek Boğazı) sonra kuzey sınırı Bolkar Dağları'nı izleyerek Mut'un kuzeyine, Sertavul Geçidi'nin bulunduğu zirveye kadar uzanır³.

¹ Zoroğlu 1995, 9-10.

² Starbon XIV V,1

³ Aydınöğlu 1998, 1.

Tarsus Gözlükule höyüğünde, J.Garstang tarafından yapılan kazılar sonucunda yerleşimin Prehistorik döneme ait izler saptanır. Buna göre Proto-Kalkolitik ve Neolitik çağa kadar erken yerleşime sahne olduğu belirlenir⁴.

Assur Krallıkları'nın yıllıklarında Que olarak adlandırılan Çukurova bölgesinde, Asur Kralı III. Salmanassar'ın (İ.Ö. 859-825), İ.Ö. 833 yılında Que Kralı Kate'yi Tarzi (Hititlerin Tarşa dediği=Tarsus)'deki tahtından indirdiği anlatılır. Kizuvatna Krallığı'nın yıkılmasından sonra Çukurova'da bağımsız bir krallık kurulur, fakat III Salmanassar'ın işgalinden sonra bu krallık egemenliğini kaybeder⁵.

Kilikia, İ.Ö.713'den 663'e kadar Asur eyaleti olup yerli kralların yönetimdedir⁶. Tarsus'un ilk yerleşimi Gözli Kule höyüğünde kurulmuş olsa da İ.Ö. 7. yüzyılın başlarında Asurlular tarafından kent, günümüzdeki Tarsus'un bulunduğu alanda tekrar kurulur. Bu tarihlerde Kilikia kıyılarında Yunan kolonileri kurulmaya başlanır⁷: Samoslular Kelenderis'i ve Nagidos'u, Aeginalılar Aphrodisias'ı kurarlar. Tarsus ise, Soloi gibi Lindoslu kolonistler tarafından kurulan kentler arasında yer almaktadır⁸.

Assur egemenliği Kafkaslar'dan gelen İskit istilası sonucu İ.Ö. 612 yılında yıkılır. İ.Ö. 612 yılından Perslerin Kilikia'yı istila ettikleri 547 yılına kadar ise Syenesis olarak adlandırılan bağımsız bir krallığın bölgeyi idare ettiği ve başkentinin de Tarsus (Tarzi) olduğu kabul edilir. Bu siyasi oluşum Perslerin bölgeyi idare etmeye başlamasından sonra da bir süre

⁴ Aydınöğlu 1998, 2.

⁵ Zoroğlu 1995, 17-18.

⁶ Erzen 1940, 63.

⁷ Hild-Hellenkemper 1990, 30.

⁸ Strabon, Soli için "Akhaialılar ve Lindos'tan gelen Rhodoslular tarafından kurulmuştur "olarak belirtir. Strabon XIV V, 8. Aydınöğlu 1998, 3.

devam eder. Tarsus'daki İ.Ö. 6. yüzyıl ve sonrasına ait arkeolojik kalıntıların, bugünkü modern kentin altında kalması bu dönemlere ait bilgilerimizin kısıtlı olmasının nedenidir.

Sikkeler üzerinde Persli ve Doğu karakterinin yanısıra Klasik dönem Grek sanatının özelliklerini taşıyan betimler bulunur. İ.Ö. 333 yılında Büyük İskender Kilikia Kapısı'na geldiğinde Tarsus hala Perslerin elindedir. Hellenistik dönem kent sikkeleri arasında hiçbir İskender sikkesine rastlanmaz. Bunun yerine İskender'in Kilikia satrapı olarak tayin ettiği Balokros'un (İ.Ö. 333-323) sikkeleri basılır.

İskender'in ölümünden sonra Diadoklar Savaşı (Komutanlar Savaşı) sırasında Kilikia'nın diğer kentleri gibi başkenti Antakya olan Seleukos Krallığının sınırları içindedir. İ.Ö. 246 yılında Ptolemaioslar tarafından kısa bir süreliğine işgal edilir. Kentin adı Seleukos'lar tarafından Antiocheia ad Cydnum olarak değiştirilir. Hellenistik dönemin bu ilk yüzyılında, Tarsus hakkındaki yukarıda belirtilen bilgilerimiz dışında kentin tarihi konusunda bilgilerimiz azdır.

Magnesia (Manisa) Savaşı'ndan (İ.Ö. 188) sonra yapılan Apameia (Dinar) barışı şartları gereği Seleukos'lar sınırlarını Toroslar'ın güneyine çekmek zorunda kalır. Bu olay sonrasında Seleukos'lar tarafından, Çukurova'nın metropolü konumundaki Tarsus'a özel bir önem verilir. Hellenistik dönem kültür ve sanatının tüm özelliklerini taşıyan bir kent oluşturulur. Cumhuriyet alanı kazısında bulunan cadde ve Gözlü Kule'deki Hellenistik döneme ait katlarda çıkan mimari ve diğer küçük buluntular, Tarsus'daki bu döneme ait kentleşme oluşumunu gösteren arkeolojik verilerdir.

İ.Ö. 164 yılında Antiochus Epiphanes'in ölümünden sonra Doğuyu Hellenleştirme çabaları da son bulur ve Tarsus bu dönemde iyice zayıflamış olan Seleukos egemenliğinden çıkarak bağımsız bir kent olur. Kent, Seleukos'ların "Antiocheia ad Cydnum" olarak değiştirdikleri ismini tekrar Tarzi veya Tarsos olarak değiştirir.

Tarsus'da Hellenistik dönemdeki mimari ve sanat kollarındaki gelişmeler, kentin fikir yaşamını da etkiler. Tarsuslular bu dönemde İskenderiye ve Atina'da olduğu gibi sadece felsefe ile değil, aynı zamanda bütün öğrenim dalları ile uğraşmışlardır. Yani Tarsus'da bir üniversitenin varlığından söz edilmektedir. Tarsus özellikle Stoa felsefe okulunun merkezidir. Ayrıca Epikuroscular, Platoncular ve Kiniklerin de burada okulları vardır. Strabon, Kydnos'un kıyısında bir gymnasiumdan bahseder, fakat bu yapıdan hiçbir kalıntı bulunamaz.

Tarsus'un Seleukos egemenliğinden çıkarak bağımsız bir kent olmasından sonra fazla bir etkinliğinin olmadığı görülür. Roma döneminde ise İ.Ö. 92 yılında Romalı Komutan Sulla'nın Kilikia valisi olması ile bölgede Romalılaşma süreci başlamış olmasına karşın, bazı önemli Kilikia kentleri kendi sikkelerini basmaya devam eder. Bu da onların bir çok bakımdan bağımsızlıklarını koruduğunu gösterir⁹.

İ.Ö. 83 yılına doğru Roma'nın bölgedeki politikası değişir. Anadolu'daki Mitridates ve Tigranes tarafından başlatılan ayaklanmalara ve korsanlık faaliyetlerine son vermek için, Romalılar Anadolu ve Çukurova da dahil olmak üzere ülke genelinde Romalılaştırma girişimini başlatır. Düzeni sağlamak için yapılan çeşitli savaşlardan sonra, Tigranes XIII. Antiochos'u İ. Ö. 64 yılında tahttan indirerek Seleukos Krallığını tamamen ortadan kaldırır

⁹ Zoroğlu 1995,18-24.

ve Suriye ile Ovalık Kilikia'yı Roma sınırlarına dahil eder¹⁰. Roma Senatosu'nun kendisine verdiği imperium proconsulare maius yetkileriyle; Ovalık ve Dağlık Kilikia ile Pamphilia ve Pisidia'yı da içine alan Provincia Cilicia'yı oluşturur. İ.Ö 63 yılında Tarsus'u da bu eyaletin başkenti yapar¹¹

Artık belirli sürelerle Kilikia'nın Romalı valileri eyalet başkenti olan Tarsus'da ikamet eder ve bunlardan en çok tanınan hatip ve avukat Cicero, İ.Ö. 51-50 yıllarında valilik yaptığı dönemde burada yaşar.

Iulius Caesar İ.Ö. 47 yılında kente gelir ve onun onuruna kente Iuliopolis adı verilir. İ.Ö. 15 Mart 44 yılında Caesar'ın öldürülmesinden sonra Roma İmparatorluğu'nu Octavianus, Marcus Antonius ve Lepidus aralarında I. Triumvirlik içinde görev dağılımı yapılır¹². Kilikia da bunun üzerine Marcus Antonius'un idaresine geçer. Antonius tarafından düzenlenen doğunun organizasyonlarında da Provincia Cilicia tamamen haritadan silinir¹³. Eyalet başkenti Tarsus'a özgürlük ve vergi muafiyeti verilir¹⁴. Antonius İ.Ö. 41 yılında Mısır Kraliçesi Kleopatra ile Tarsus'da buluşur ve birlikte Roma'ya karşı ayaklanma kararı alırlar. Ancak bu ittifak Actium'da yapılan deniz savaşıyla (İ.Ö. 30) son bulur ve İ.Ö. 27 yılında Octavianus (Augustus) Roma İmparatoru olur¹⁵. Augustus, Tarsuslu ve Hocası olan Sandon oğlu Athenodoros'u (doğumu İ.Ö. yaklaşık 74, ölümü İ.S. yaklaşık 7) İ.Ö. 15 yılında çok geniş yetkiler vererek Tarsus'a gönderir¹⁶. Augustus kentin daha önceden verilmiş haklarını korur. Ayrıca kente "toprak, kanun, onur, nehrin ve denizin kontrolünü"

¹⁰ Hild-Hellenkemper 1990, 32; Gotter 1999, 296-297; Sayar 1999, 204; Yaldır 2002, 9.

¹¹ Hild-Hellenkemper 1990, 32; Sayar 1999, 204; Zoroğlu 1995, 24; Ertekin 2005, 50 dip. 23.

¹² Aydınoglu 1998, 6

¹³ Hild-Hellenkemper 1990, 32.

¹⁴ Ertekin 2005, 50.

¹⁵ Hild-Hellenkemper 1990,32; Sayar 2000, 5. Actium Savaşı için bkn. Plutarkhos LX-LXIX.

verir¹⁷. Augustus döneminden itibaren imparator tapınağı bulunan ve imparatorluk kültürüne sahip önemli bir kenttir¹⁸. Augustus'un Pax Romana uygulamasındaki Kilikia'yı da Romalılaştırmak için yeni kentler kurma girişimleri, diğer imparatorlar tarafından da İ. S. 1. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar sürdürülür¹⁹. Bu dönemde Tarsus'da yeniden inşaat faaliyetleri başlatılır ve kentin ekonomik ve sosyal yaşam standardı yükseltilmeye çalışılır.

Tarsus'da yaşamış bir diğer önemli isim de Aziz Paulus'tur. İ.S. 1 yüzyılda Tarsus'da yaşayan Aziz Paulus, İsa'nın ölümünden sonra Hıristiyanlık dinini yaymak için önemli çabalar harcar ve İncil'in 'Habercilerin İşleri' bölümünde iki kez (21.39;22.3) "Tarsuslu bir Yahudi" olduğunu söyler²⁰.

Roma İmparatoru Hadrianus'un (117-138), kente gelişi onuruna Tarsus ismine Hadriana ünvanı eklenir ve kente imparatorun bir heykeli dikilir. Kentte Hadrianeia festivalleri düzenlemeye başlanır²¹. Bu gelenek daha sonra gelen imparatorlar zamanında da sürer ve Tarsus'un ünvanları imparatorlar değiştikçe yenilenir. Kentin Roma sikkeleri üzerinde de görülen Commodiane, Antoniane, Severiane ve Gordiane gibi ünvanlar alır. Tarsus, Antonius Pius (138-161) zamanında Kilikia, Lykaonia ve Isauria bölgelerini kapsayan Roma eyaletinin başkenti konumundadır ve bu birleşme sikkeler üzerinde de betimlenir²². 260 yılında tüm bölge ve Tarsus kenti de Partlar tarafından ele geçirilir ve yağmalanır.

¹⁶ Strabon XIV, V, XIV..

¹⁷ Tarsus'un siyasi tarihi ve Dion Khrysostomos'un İkinci Tarsus Söylevi için bkz. Ertekin 2005, 50.

¹⁸ Ertekin 2005, 50.

¹⁹ Hild-Hellenkemper 1990, 32; Sayar 1999, 209

²⁰ Ayrıca Paulus'un hayatı ve Hıristiyanlık dinini yaymak için yaptığı seyahatler için bkn. Lechner 1994, 130; Dürüşken 2003.

²¹ Zoroğlu 1995, 25; Yaldır 2002, 14.

²² Hild-Hellenkemper 1990, 33; Zoroğlu 1995, 26.

Tarsus, Roma İmparatorluğu'nun son zamanlarında ve Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) döneminde (4. ve 5. yüzyıllarda) önemli bir kent olma konumunu devam ettirir. 408 yılında muhtemelen II. Theodosius tarafından Kilikia I ve II olarak iki eyalete bölünür. Buna göre Kilikia I, başkenti Tarsus'la beraber yedi kentten oluşur. Bu kentler: Pompeipolis, Sebaste, Korykos, Adana, Augusta, Mallos ve Zephyrion dur²³.

6. yüzyılda yaşanan doğal afetler ve salgın hastalıklar nedeniyle Kilikia bölgesi yeniden fakirleşir. Anazarbos'ta 525-561 yıllarında yaşanan depremler, Kydnos'un taşması, Tarsus'da 537-550 ve 542-543 yıllarındaki veba salgınları ile daha sonra 561 yılında yaşadığı deprem bunlardan bazılarıdır. Bu dönemde 531 yılında Kilikia II ve Kuzey Suriye'ye kadar ilerleyen Hunlar ile Antiocheia ad Orontes'i ele geçiren Persler de bölgeyi tehdit eden önemli güçlerdir²⁴.

637 yılından itibaren bölgeye Arap akınları başlar. 651-652 yıllarında Emevi Halifesi Muaviye Tarsus'u ele geçirmesinden sonra da kent Bizanslılarla Müslüman Araplar arasında sürekli el değiştirir²⁵. 1082 yılında Selçukluların doğudan Anadolu içlerine başlattıkları akınlardan kaçan Ermenilerden büyük bir çoğunluk, Bizanslılar tarafından Doğu Toroslara ve çok az bir kısmı da Çukurova'ya yerleştirilir. 1097 yılında 1. Haçlı seferinin başlamasından sonra oluşan siyasi boşluktan yararlanarak, prensliklerden oluşan küçük yönetimleri bir araya getirerek bir krallık oluştururlar. 1185 yılında gerçekleşen bu oluşum "Kilikia'daki Ermeni Krallığı" olarak adlandırılır²⁶. Tarsus, 1. Haçlı seferinde

²³ Hild-Hellenkemper 1990,39.

²⁴ Hild Hellenkemper 1990, 42.

²⁵ Zoroğlu 1995, 26; Baysan 1997, 1746.

²⁶ Zoroğlu 1995,27; Aydın 2002,228

Haçlıların eline geçer, fakat bu çok sürmez ve daha sonraki yıllarda ise bazen Haçlıların bazen de Türklerin yönetimine girer.

Tarsus, Haçlı seferlerinden sonra Ermeni Krallığı ve Memlûklular arasındaki mücadelelerden olumsuz yönde etkilenir. 1266 yılından itibaren birkaç kez Memlûklular kenti ele geçirir ve kent bu akınlarda tahribata uğrar. 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılana kadar, kent çok değişik ulus ve yönetimlerin egemenliğine girer 1. Dünya Savaşı sonrasında ise Tarsus, 1922 yılına kadar Fransızların işgali altında kalır.

Tezin ikinci bölümünde "Roma mezar gelenekleri ile Kilikia bölgesi mezar gelenekleri" ve "Tarsus Köylü Garajı Mezarı" iki alt başlık altında ele alınır. Roma mezar gelenekleri bölge genelinde incelenir. Öbür dünya inancı ve öldükten sonra hatırlanma isteği Roma döneminde mezar yaptırma geleneğinin yaygınlaşmasına etken olur. Bu mezarlarda hem yakarak gömü şekli olan kremasyonun hem de toprağa normal gömü şekli olan inhumasyonun aynı dönemlerde Roma gömü geleneklerinde birlikte uygulandığını görmekteyiz. Kilikia bölgesinde de her iki geleneğe gömü yapıldığını gösteren arkeolojik veriler bulunmaktadır.

Yığma taşlarla örülmüş odalı ve tonoz örtülü Tarsus Köylü Garajı Mezarı ikinci alt başlıkta incelenir. Mezarda ve bulunduğu alanda sistemli bir arkeolojik kazı yapılmadığı için mezarı ancak buluntuları ile tanımakta ve tarihleyebilmekteyiz.

Üçüncü bölümde "Tarsus Köylü Garajı Mezar Buluntuları" ana başlığında buluntular, gruplarına göre alt başlıklarda verilir. Burada söz konusu mezarda uygulanan ölü gömme

geleneği hakkında bilgi veren pişmiş toprak torpedo lahitler ve ölümden sonra yaşamın devam ettiğine inanan Romalıların ölen kişinin mezarında kendisini evinde hissetmesi için mezara ölü armağanı olarak bıraktıkları diğer küçük buluntular yer alır.

Bu küçük buluntular arasında çoğunluğu camlar oluşturur. Bu nedenle tez kapsamında camcılık tarihine özel önem verilmiştir. Roma dönemi cam yapım tekniklerinden serbest üfleme ve kalıba üfleme teknikleri, silindir boncuk dışında mezardan ele geçen camların bu iki teknikte yapılmış olması nedeni ile daha detaylı incelenmiştir. Silindir boncuğun yapım tekniğine boncuğun anlatıldığı metin içinde yer verilir. Ayrıca camcılık tarihinde Kilikia camcılığının önemli bir yeri olması, bölge camcılığını da tez kapsamına alınmasını gerekli kılmıştır. Mezardaki cam buluntular olan minyatür parfüm şişeleri, *unguentarium*'lar, bir tane hurma biçimli şişe, bir tane silindir şişe, bir tane bardak ve bir tane silindir formlu boncuk gruplarına göre alt başlıklara ayrılmıştır. Bunların tanımlamaları, benzer örneklerle karşılaştırılmaları ve tarihlemesi yapılır.

Mezar odasından ele geçen seramik buluntuları olan bir vazo, çift kulplu çömlekler ve pişmiş toprak *unguentarium*'lar "Seramik" başlığında ele alınır. Form çeşitlerine göre, alt başlıklarda tanımları, benzer örneklerle karşılaştırmaları ve tarihlendirilmeleri yapılır.

"Bronz" başlığında, yine mezardan ele geçen tek kulplu sürahi ve *patera* form ve tanımlamalarıyla ele alınır. Roma dönemi öncesi çok sık rastlanmayan bronz eşyalar Roma döneminde toplumun her kesiminde kullanılabilir. Ayrıca, zengin ya da sıradan mezarlarda da mezar hediyesi olarak sıklıkla rastlanmaktadır.

Çalışmanın sonunda katalog yer alır. Katalogda, Tarsus Müzesi koleksiyonundaki söz konusu tüm eserlerin fotoğrafları ile gruplaması, tarihlendirilmeleri ve benzer örneklerle karşılaştırmaları bulunmaktadır.

I. BÖLÜM ROMA DÖNEMİ MEZAR GELENEĞİ VE TARSUS KÖYLÜ GARAJI MEZARI

Roma toplumundaki gömü törenlerinin nasıl olduğuna açıklık getirebilecek en önemli ipuçlarını bu konudaki yazılı kaynaklar ve arkeolojik veriler verir. Yunanca ve Latince yazıtların yanısıra heykel, mozaik ve kabartmalar önemli bilgiler vermektedir. Gömü geleneklerinin anlatıldığı imparatorluğun son zamanlarındaki Pagan ve Erken Hıristiyanlık dönemlerine ait yazılı kaynaklar da değerli veriler içerir²⁷.

I. 1. Roma Mezar Geleneği

İnançlar ölüm ritüellerini belirlediğinden, mezar gelenekleri anlatılırken Roma toplumundaki inançlara da değinmek gerekir. Bu bağlamda diğer dünya inancı geliştikçe ölüleri nasıl gömecekleri konusu ortaya çıkar. Önceleri kremasyondan, yani yakılarak gömü geleneğinden bu inanç doğrultusunda İ.S. 1. ve 2. yüzyıllarda inhumasyona, normal toprağa gömü geleneğine doğru bir gidiş gözlemlenir. Zamanla da tüm imparatorluk genelinde inhumasyon yaygınlık kazanacaktır²⁸. Plinius da bu konuda Roma'daki gömü ritüellerinin yakılarak değil gömülerek yapıldığını belirtir²⁹.

²⁷ Ariés 1980, 260.

²⁸ Toynbee 1971, 33-34; Faßbender 2005, 10.

²⁹ Plinius 7, 187.

Romalılarda, Etrüsklerde olduğu gibi ölümden sonra ruhun yaşadığına inanılmaktadır. Çok yaygın olmasa da bazı felsefe akımları ile Yunan şiirlerinde ölümden sonraki yaşamın olmadığı düşüncesi vardır. İsa'dan önce ve sonra Epicurius ve Stoa felsefeleri ruhun ölümsüzlüğüne şüphe ile yaklaşırlar. Bilindiği gibi bu felsefeler bir taraftan ruhun madde olduğunu ve ölümlle birlikte dağıldığını, diğer taraftan bütün kainatın içine karışmakla da tüm bireyliğini ve farkındalığını kaybettiğini söyler³⁰. Hatta bazı Yunan şiirlerinde diğer dünyanın varlığı inkar edilirken ölümlerin artık olmadığı inancı ile mezarlara bırakılan sunulara da gereksiz olarak bakılır. Bir de ölümden sonraki yaşamı net olarak inkar etmeyen ama net olarak da vardır demeyen düşüncelerin olduğunu görmekteyiz. Örneğin Tacitus, *Agricola*'nın sonunda bu soruyu açıkta bırakır³¹. Ancak yazılı kaynaklar ve arkeolojik veriler, Roma döneminde ölümden sonra ruhun bilince sahip olduğu ve ölümlerle canlıların birbirleri ile karşılıklı etkileşim kurabilecekleri inancının daha yaygın olduğunu göstermektedir³².

Yazılı ve arkeolojik belgelerin çoğu İ.Ö. 1. yüzyıldan daha önceye gitmez. Gömü gelenekleri hakkında en erken tek yazılı otorite Platus'tur (İ.Ö. 250-184)³³. Bu konuda özellikle Erken ve Orta İmparatorluk dönemleri için Ovidius'un *Fastia*'sında anlattığı geleneksel ölü festivalleri ve eski bir terim olan *di Manes*³⁴ kelimesi bilgi verir. Bunlar ve özellikle de Cicero, bu dönemlerde ölümleri kutsal ve ecdat olarak saygılı olunması gereken

³⁰ Hançerlioğlu 2004, 87-88 ve 382-383.

³¹ Toynbee 1971, 34. Tacitus 46: 'si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguntur magnae animae'.

³² Daubordieu 1998, 713.

³³ Platus *Mostellaria* adlı eserinde, ruhlar yaşayanları korkuturlar der, hatta iki satırında da alt dünyanın zamanından önce ölenlere kapalı olduğunu yazar. Ayrıca hadeste yapılan işkenceleri betimleyen resimlerden bahseder, fakat bunların Yunan mı, Etrüsk mü, Romalı mı olduğunu söylemez. Toynbee 1971, 34-35.

³⁴ Daubordieu 1998, 712. Ölümden sonraki yaşamda kişinin kimliğini muhafaza ettiği anlamını içeren, kişilerin ruhları ile ilgili *Manes* kelimesini, Roma döneminde ilk olarak İ.Ö. 1. yüzyılda Cicero, Livius ve Virgilius kullanır. Daha sonra Augustus döneminden itibaren de mezar yazıları geleneksel ve kolektif bir

fakat renksiz ve özellikleri olmayan bir şey olarak tanımlar. Homeros'da ve klasik Yunan yazını ile sanatında yer altındaki ölüler, dünyadaki renkli yaşama göre daha gölgede ve belirsizlikte betimlenmiş olsalar da adlarını ve bir dereceye kadar da kişiliklerini korurlar³⁵. Roma öncesi *Manes*'in yani ölülerin ruhlarının nerede olduğu çok net olarak bilinmemekle birlikte büyük bir ihtimalle onların toprak altında olduğu ve gömünün yapıldığı yere yakın olduğu düşünülür. Daha sonraki dönemlere ait çok sayıda kanıt da bu inancı doğrulamaktadır. Örneğin ölülerin mezarlarına yakın olduğu düşüncesi ile mezarlara açılan delikler ve takılan borular aracılığıyla ölülere yiyecek, içecek ve hatta kan sunumları yapılır ve bu şekilde de ölülerin canlı kalacağına inanılır³⁶.

Diğer bir düşünceye göre de mezar yapısı ölünün kaldığı ya da bazen kaldığı yerdir. Bu görüş doğrultusunda mezarın mimari formu yaşayanların evlerine benzer şekilde yapılır. Bununla birlikte Etrüskler zamanında ölüyü evinde gibi hissettirmek için resim, hayattayken kullandığı bazı objeler; özellikle yemek, içmek için kullandıkları eşyalar; ayrıca kozmetik, mobilya ile yazı gereçleri mezarlara bırakılır. Bunların dışında bazı görüşler ruhu gökyüzüne ya da aya yerleştirir ve sadece kahramanlara özgü olan bir gelenekte ise ruhun okyanustaki kutsal adacıklarda olduğu kabul edilir³⁷.

Kilikia bölgesinde Anemurium, Elaiussa Sebaste ve kaya mezarlarının yoğunlukta olduğu mezarlarda dahi bulunan avluların yemek toplantıları ve dini merasimler için kullanıldığını biliyoruz. Bu merasimler, ölülerin de bu törenlere katıldığı ve mezarların ölülerin

formül içerir: *D(is) M(animus) ya da D(is) M(animus) S(acrum)* olarak ya da adların nominatif, genitif veya datif halleri yazılır. Toynbee 1971, 35.

³⁵ Toynbee 1971, 35.

³⁶ Toynbee 1971, 37; Daubordieu 1998, 711-713.

³⁷ Toynbee 1971, 37.

oturdıkları yer olduğu inancı ile mezara yakın bir yerlerde yapılır³⁸. Ayrıca Doğu Dağlık Kilika'da Olba bölgesinde çoğunluğu yüksek kabartma olarak yapılmış, üzerlerinde cenaze törenlerini konu alan kaya kabartmaları, bölgede ölümden sonraki yaşama inanıldığını göstermektedir³⁹.

Bu düşüncelerden özellikle Geç İmparatorluk döneminde genel olarak ölümden sonra kişiliğin korunduğuna ve ruhu ölümden sonra bekleyen bir hayatın olduğuna inanıldığı anlaşılmaktadır. Roma inanışlarında bu kültlerin hem özel hem de kamusal olarak iki amacı vardır: Biri ölünün akrabalarının ve arkadaşlarının hatırında kalma diğeri ise ölümsüz ruhlarına rahatlama, tazelenme ve hayatlarına yıllık yenilenme verme isteğidir⁴⁰. Kişinin ölümden sonra yakın akrabalarından kutlama ve ilgi istekleri çok sayıda mezar yazıtlarında da yer alır.

Roma gömü geleneklerinde kremasyondan inhumasyona geçiş aşamasında her iki gömü şekli aynı zamanlarda uygulama bulur⁴¹. Geç İmparatorluk döneminde kremasyon, inhumasyon ve mumyalama olmak üzere üç gömü şekline de rastlanılır. Ancak Plinius Romalı birçok ailenin toprağa gömme geleneğine daha bağlı olduğunu belirtir⁴². Ancak yine de Roma Cumhuriyeti'nde yakılma işlemi normal bir gelenek olarak devam eder ve bu uygulama İ.Ö. 4. yüzyıldan İ.S. 1. yüzyıla kadar da sürer. Muhtemelen Hadrianus döneminde Roma dünyasında lahit üretimi ve kullanımında radikal bir artış olur. İ.S. 3. yüzyıl ortasına gelindiğinde toprağa gömü geleneği yakılarak gömü geleneğinin yerini alır.

³⁸ Rosenbaum-Alföldi 1971, 2.

³⁹ Durukan 1998, 158. Doğu Dağlık Kilikia'daki kaya kabartmaları için bkz. Durugönül 1989.

⁴⁰ Toynbee 1971, 61-62.

⁴¹ Forum Romanum'da bulunan Sepucrum'da İ.Ö. 8-6. yüzyıla ait olan hem yakılmış hem de normal toprağa gömülmüş vücutlar saptanır. Toynbee 1971, 39.

⁴² Plinius 7, 187; Toynbee 1971, 39.

Gözü geleneğindeki bu değışikliğin hızlı bir şekilde eyaletlere de yansıdığını görmekteyiz⁴³.

I. 2. Tarsus Köylü Garajı Mezarı

Tarsus Köylü Garajı Mezarı, günümüzde görülen rektagonal taş örgülü bir mezar odasıdır. Dikdörtgen planlı ve üzeri tonoz örtülü mezarın kısa kenarı üzerinde etrafı taş sırası ile belirlenen mezar yeri vardır. Mezarla ilgili şimdiye kadar yapılmış herhangi bir çalışma veya yayın yoktur. Olasılıkla, müze teşhirindeki tabelada verilen bilgilerin kazı sırasında tutulan notlara dayanması gerekmektedir. Elde başka veriler olmadığı için tabelada yazanları burada doğrudan aktarmakta yarar vardır:

“ Mezar kesme taştan yığma duvar tekniği ile yapılmıştır. İki katlı olan mezarda üç oda bulunmakta, zeminden üst tavana kadar yükseklik 3, 64 m. üst mekan tonoz örtülü. Mezar odalarına girişi sağlayan kapı 6 x 1, 25 m. giriş kapısından sonra zeminde 2, 73 m. eninde 2, 32 m. boyunda 1, 24 m. yüksekliğinde 1. oda ve iki kline yer almaktadır. Bu odadan sonra ikinci odaya geçişi sağlayan 69 cm. eninde 1, 25 m. yüksekliğinde kapıdan 1, 56 m. eninde 3, 22 m. boyunda 1, 06 m. yüksekliğinde ikinci oda yer alır. İçinde iki kline mevcuttur. Üst kattaki 3, 23 m. eninde 4, 42 m. boyundaki odada birer kline yer almaktadır.”⁴⁴

Yığma taşlarla örülmüş ve üzeri tonoz örtülü mezarların hem Dağlık Kilikia’da hem de Ovalık Kilikia’da yaygın olduğunu görmekteyiz. Ovalık Kilikia’da Girginer tarafından yapılan yüzey araştırmalarında sadece Saimbeyli’de çok sayıda üzeri tonoz örtülü mezarların olduğu saptanır⁴⁵. Dağlık Kilikia’da Anemurium (Anamur), Antiocheia ad

⁴³ Toynbee 1971, 40; Koch 2001, 88.

⁴⁴ Ancak mezarın bugün görünen durumu ile bu bilgileri destekleyecek verilere sahip değiliz. Üzeri toprakla kaplı olan mezarda 1993 yılında yapılan kurtarma çalışmalarında da bir kazı yapılmamış, sadece eserler müzeye taşınmıştır.

⁴⁵ Girginer 2004, 63-67.

Cragum (Endişegüney), Selinus (Selinti-Gazipaşa) ve Iotape (Aytop) nekropollerinde⁴⁶; Orta Dağlık Kilikia'da Kelenderis'te⁴⁷ bu tip mezarlara sıklıkla rastlanır. Olba bölgesinde İ.S. 2. yüzyılda tonoz örtü sisteminin yaygın olarak kullanımı söz konusudur⁴⁸ ve bu uygulamayı Elaiussa Sebaste mezarlarında sıkça görmekteyiz⁴⁹.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda bulunan pişmiş toprak torpido lahitlerden burada inhumasyon geleneğinde gömü yapıldığını anlıyoruz. Bronz Çağı'ndan itibaren Anadolu'da kremasyon geleneğinin nadir olduğunu ve daha çok inhumasyon geleneğinde gömülerin tercih edildiğini biliyoruz⁵⁰. Ancak tüm Roma eyaletlerinde olduğu gibi Roma döneminde Kilikia bölgesinde de her iki gelenekte gömü yapıldığını görmekteyiz. Dağlık Kilikia bölgesinde anıt, kaya, oygu ve örgü teknikte yapılmış mezarlar bulunur ve bu değişik mezar tiplerine hem inhumasyon hem de kremasyon geleneğinde gömü yapılmaktadır⁵¹. Roma dönemine ait Kanlıdivane'de bir kaya mezarının yazıtı⁵² ve Efrenc Kale'de bulunan Roma dönemine ait olduğu düşünülen bir urne Doğu Dağlık Kilikia'da, ayrıca Anamur Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazıları sonucu bulunan Nagidos antik kentinden *hydria* formulu bir kül kabı da Orta Dağlık Kilikia'da kremasyon geleneğinde gömülerin yapılmakta olduğunu belgeler⁵³.

Yukarıda değindiğimiz gibi öbür dünya inancı ve öldükten sonra hatırlanma isteği, Roma döneminde mezar yaptırma geleneğinin yaygınlaşmasına da etken olur ve bu gelenek, kurulan cenaze dernekleri sayesinde toplumun tüm sınıflarında da uygulama olanağı

⁴⁶ Rosenbaum-Alföldi 1971, 3; Er-Scarborough 1998, 78.

⁴⁷ Zoroğlu 1994, 40-41.

⁴⁸ Machatschek 1967, 101-102.

⁴⁹ Machatschek 1967, 80; Rosenbaum-Alföldi 1971, 3.

⁵⁰ Cormack 2004, 109.

⁵¹ Durukan 1998, 157; Söğüt 2003, 240.

bulur⁵⁴. Bu şekilde toplumun her tabakasına ait insanlar tarafından basit bir mezar taşı, mezar odası yada pahalı ve gösterişli olabilen çok çeşitli mezarlar yapılır.

Mezar tiplerinden anıt mezarlar grubuna giren, nekropol alanlarında ya da tek yapı olarak duran mezarların bölgede azımsanmayacak sayıda olduğunu görmekteyiz. Anıt mezar grubu içinde yer alan Tarsus Köylü Garajı Mezarı, bir nekropol alanı içinde duruyor olabilir⁵⁵. Ovalık Kilikia bölgesinde birçok anıt mezar örnekleri Adana'ya 157 km. uzaklıktaki Saimbeyli ilçesinde 25 köyde yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilir⁵⁶.

Ölülerin toprağa gömülmesi yerine kayalara oyulan sandık biçimli mezarlara ya da bizzat ana kayaya veya ana kayaya oyulan çeşitli tipteki mezarlara yapılan gömülerin yaygın olarak tercih edilme sebebi, Dağlık Kilikia'da tarıma elverişli toprakların azlığı nedeni ile her karış toprağın tarım amaçlı kullanılma zorunluluğudur⁵⁷. Ayrıca anıt mezar grubunun tapınak-mezar tipi olarak tanımlanan mezarları Dağlık Kilikia'da çok sayıda Elaiussa Sebaste (Ayaş) ve Korykos (Kızkalesi) olmak üzere, Imbriogon(Dösene-Demircili), Kanytelis (Kanlıdivane), Cambazlı, Mezgit Kale, Olba ile Diocaesarea (Uzuncaburç) gibi diğer yerleşimlerde de bulunmaktadır⁵⁸.

Bilindiği gibi Ovalık Kilikia'nın özellikle coğrafi konumunun elverişli olması ve korsanlığın buralarda etkin olmaması ile Roma dönemi içinde, Dağlık Kilikia bölgesi

⁵² Heberdey-Wilhelm 1896, 60, yazıt no. 134; Machatschel 1967, taf. 11-F6.

⁵³ Durukan 1998, 157.

⁵⁴ Er-Scarborough 1998, 84.

⁵⁵ Mezarın mimarisi ve bulunduğu alan hakkında kesin veriler elde etmek için burada sistemli bir arkeolojik kazı yapılmalıdır.

⁵⁶ Girginer 2004, 63-67.

yerleşimlerine göre Ovalık Kilikia yerleşimleri kentleşme yolunda daha hızlı ilerler. Dağlık Kilikia bölgesinde yukarıda da belirtildiği üzere tonoz örtü sisteminin İ.S. 2. yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlandığını biliyoruz. Bu bağlamda Erken İmparatorluk döneminde Ovalık Kilikia'nın önemli kentlerinden olan Tarsus'da tonoz örtü sisteminin biraz daha erken kullanımı söz konusu olabilir. Tarsus Köylü Garajı Mezar buluntuları kontekst olarak İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başına aittir. Buluntuları ve mimarisinde kullanılan tonoz örtü sistemi doğrultusunda, mezarın yapım tarihi İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başlarına yerleştirilebilir ve 2. yüzyıl sonuna kadar da kullanımı söz konusu olabilir.

II. BÖLÜM TARSUS KÖYLÜ GARAJI MEZAR BULUNTULARI

Ölümden sonra yaşamın devam ettiği inancı doğrultusunda mezar geleneklerinde hem mimari açıdan hem de mezarların içine konan hediyelerle ölen kişiye evindeymiş hissi verilmek istenir. Bu amaç doğrultusunda mezara bırakılan armağanlar Ovalık Kilikia'daki ölü gömme gelenekleri konusunda somut bilgi vermektedir. Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda Tarsus Müzesi tarafından 1993 yılında yapılan kurtarma çalışmalarında çoğunluğu cam vazolar olmak üzere, pişmiş toprak torpido lahit, seramik ve bronz eserler bulunur. Söz konusu tüm eserlerin fotoğrafları ile tanımlaması, gruplaması, tarihlendirilmeleri ve benzer örneklerle karşılaştırmaları katalog çalışmasında da yer alır.

II. 1. Pişmiş Toprak Torpido Lahitler

Katalog No: 1-9 Figür: 1-2

Gömü ritüellerinin değişimi doğrultusunda geliştirilmiş bir mezar formu olan lahit, eski Yunanca'da kelime karşılığı et yiyici olan Σαρχόφαγος kelimesi ile adlandırılır. Bu

⁵⁷ Durukan 1998, 156.

⁵⁸ Erten 2005a, 12.

anlamda kullanıldığına dair ilk bilgileri antik kaynaklarda Iuvenalis ve Plinius vermektedir⁵⁹.

Lahit üretiminin arttığı dönemlerde çok süslü ve gösterişli lahitler üretilir. Yakılan ölülerin konması için kullanılan ahşap ya da mermerden, çok az da olsa camdan yapılmış urneler ve ölülerin resimleri de kayda değer sanat eseri niteliği taşır. Lahitlerin içine de bazen kül konduğunu görmekteyiz ve her iki geleneğe hizmet eden lahitler ile süslemeli urneler Roma'da Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde birlikte kullanılır⁶⁰.

Lahitlerin çoğunlukla mermerden yapıldıklarını görmekteyiz. Ancak kireç taşı, tuf, granit, bazalt, porfür, kurşun, bronz ve tahtadan da üretimleri söz konusudur⁶¹. Aslında geniş alanlarda ve çok sayıda üretimleri olması muhtemel pişmiş toprak lahitler ise günümüze kadar sağlam kalamadıkları ve üzerlerinde görkemli kabartma süslemeleri olmadığı için birçoğu belgelenmemiştir⁶². Pişmiş toprak lahitlerin ilk üretimlerinin ne kadar erkene gittiğini tam olarak söyleyemesek de bugün Anadolu için en erken pişmiş toprak lahitler üzerine bilgilerimiz Clasomenai buluntularıdır. Burada yapılan arkeolojik kazılar sonucu bölgedeki pişmiş toprak lahit üretiminin İ.Ö. 630 yılı civarında başladığı ve bir form birliği saptanamasa da İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başlarında yoğun olarak pişmiş toprak lahit kullanımının olduğu belirlenir⁶³.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda altı tane tam ve üç tane kırık olmak üzere toplam dokuz adet pişmiş toprak lahit bulunur. Burada olduğu gibi oda mezarın içine ya da doğrudan

⁵⁹ İdil 1985; Plinius 36, 131.

⁶⁰ Koch 2001, 89.

⁶¹ Bayburtluoğlu 1977, 24; Neudecker 1998, 74.

⁶² Koch 2001, 25.

toprağa açılan çukurlara yerleştirilirler⁶⁴. Tarsus Köylü Garajı Mezarın'dan ele geçen söz konu lahitlerin baş ve orta kısımlarında kırık çizgi kabartma bezemeleri yer alır. Pişmiş toprak lahitler üzerine yapılan süslemeler genellikle kabartma rozet, kabartma değişik süslemeler ya da boya bezemesi olarak yapılır. Clasomenai, Pitane, Tire Müzesi ve çevresinden ele geçen pişmiş toprak lahitler üzerinde çok güzel süslemeler yer alır⁶⁵.

Kilikia'da mermer ve kireçtaşı lahitler yoğun olarak saptanır. Bunların yanısıra, pişmiş toprak ve kurşun örnekleri de vardır⁶⁶. Mersin, Adana ve Tarsus müzelerindeki pişmiş toprak lahitler bu tipin bölgedeki yaygınlığına işaret ederler. Özellikle Tarsus Köylü Garajı Mezarı ile Pompeiopolis'de⁶⁷ in situ örneklerinin belirlenmesi pişmiş toprak lahit kullanımını açıkça yansıtmaktadır.

II. 2. Cam

Tarsus Köylü Garajı Mezarı cam buluntuları minyatür parfüm şişeleri, *unguentarium'lar*, bir adet silindir şişe, bir adet bardak ve bir adet hurma biçimli şişe ve silindir formlu boncuk örneklerinden oluşur. Söz konusu mezardan ele geçen buluntuların çoğunluğunun cam olması ve Kilikia camlarının önemli arkeolojik verilere sahip olması bu konunun daha detaylı olarak çalışılmasını zorunlu kılmaktadır.

⁶³ Anlağan-Bakır 1980, 87-90; Bakır 1982, 63-68; Bakır 1983, 221-230; Klazomenai 2006, 6.

⁶⁴ Evren 1985, 4.

⁶⁵ Pitane örnekler için bkz. Cook-Bayburtluoğlu 1966, 179-192; Tire örnekleri için bkz. Evren 1985.

⁶⁶ Koch 2001, 265-266.

⁶⁷ Roma dönemine ait İ.S. 1. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar kullanılmış olduğu belirtilen Pompeiopolis mezarlık alanında pişmiş toprak torpido lahdin yanısıra birçok farklı lahit, mezar ve seramik ele geçer. Yağcı 2003, 51-52; Yağcı 2006, 3.

II. 2. 1. Camcılık Tarihi

Doğadaki kaya kristali, obsidyen gibi camsı jeolojik oluşumların dışında, cam içeriği doğal elemanlardan oluşan⁶⁸ fakat hammadde üretimi gerektiren bir malzemedir. Bilindiği gibi camın yapay bir madde olarak ilk üretimi İ.Ö. 3. binyıl sonlarına doğru Mezopotamya'da olur. Bundan sonraki camın üretim ve yapım aşamasındaki tarihi sürece kısaca baktığımızda, İ.Ö. 2. binyılda Hurri-Mitanni ülkesinin egemen olduğu bölgelerin cam sanatı ve endüstrisinde etkin oldukları görülür. XVIII. ve XIX. Hanedan dönemlerinde (İ.Ö. 2 binyıl ortaları ve ikinci yarısı) Mısır da Bronz Çağı'nın önemli bir cam üretim merkezidir⁶⁹.

Kavimler Göçü olarak adlandırılan büyük kitlesel hareket neticesinde, İ.Ö. 2. binyıl sonlarında antik dünya karanlık bir dönem yaşar. Bronz Çağı'nın önemli uygarlıkları, örneğin Hititler gibi federatif beylikleri yıkılır⁷⁰. Bu dönem içinde tüm yaşamsal ve kültürel arkeolojik veriler bir karanlık, bilinmezlik içinde kalır. Aynı durum cam sanatıyla ilgi verilerde de söz konusudur⁷¹.

Demir Çağı'na girildiğinde özellikle Assur ve Fenike öncülüğünde camcılıkta yeni bir hareketlenme olur⁷². Ancak Bronz Çağı'nda olduğu gibi bu dönemde de cam üretimi oldukça zahmetli ve emek isteyen bir sektördür. Buna bağlı olarak da cam eserler çok

⁶⁸ Antik dünyada kum (silica) dan camın yapılışı için bkn. Schlick-Nolte/Lierke 2002, 11.

⁶⁹ von Saldern 1968, 10-11; Stern/Schlick-Nolte 1994, 28-29; Erten 2004, 95-96.

⁷⁰ Akurgal 1998, 109-110.

⁷¹ Erten 2005, 6-7.

⁷² Ninive'de bulunan Assurbanipal Kütüphanesi'nden (İ.Ö. 668-627) ele geçen çiviyazılı belgeler, cam yapımını anlatan geniş bilgiler içerir, bu bilgiler de Demir Çağı'nda cam sanatının önemli bir sanat dalı olarak Mesopotamya'daki varlığını ve üretimini belgelemektedir. Stern/Schlick-Nolte 1994, 19-20; Erten 2004, 98-100.

pahalı ve sahip olunması zor bir malzemedir. “Sargon Vazosu”⁷³ olarak tanımlanan cam alabastron, bu dönemde cam eserlere çok özel kişilerin sahip olabildiğini gösteren güzel bir örnektir. Bugün British Museum koleksiyonunda olan bu eser üzerinde Assur Kralı II. Sargon’un (İ.Ö. 721-705) adının yazılı olduğu bir yazıtın bulunması, cam eserlerin saraylarda yer alabilecek değerde olduğunu gösterir.

İ.Ö. 6. yüzyıl ortalarından başlayarak İ.Ö. 4. yüzyıl sonlarına kadar antik dünyada Pers egemenliğinin etkin olduğu dönem içinde, çeşitli merkezlerde aynı tipte cam kaselerin kullanıldığını görmekteyiz. Bu stilin üretim merkezleri olarak, Akdeniz sahilleri ve özellikle İ.Ö. 1. yüzyıl ortalarına kadar beş yüzyıl süren aktif üretimi ile Rhodos ön plana çıkar. Adada yapılan arkeolojik kazılarla Klasik ve Erken Hellenistik dönem içinde burada cam hammadde üretiminin de olduğu bilinmektedir⁷⁴.

Büyük İskender ile başlayan tarihsel süreç içinde Hellenistik kültür oluşacaktır. Yeni bir süreç niteliğindeki bu Hellenistik kültür, birçok alanda olduğu gibi camcılığa da yansır. Böylece çok geniş coğrafyalarda benzer form ve süsleme özellikleri taşıyan cam vazolar üretilir ve özellikle Suriye-Filistin sahillerinde cam eserlerin üretiminde büyük bir canlanma gözlemlenir. Öncelikle Tell-Anafa (bugün İsrail sınırları içinde) Hellenistik dönem camcılığını simgeleyen cam kaselerin üretiminde önemli bir merkez olur. Mısır’da da İ.Ö. 4. yüzyılın sonlarına doğru cam üretimi tekrar hareketlenir ve özellikle Hellenistik dönemin yeni kenti Alexandria bu dönemde önemli bir üretim merkezidir⁷⁵.

⁷³ Şimdi British Museum koleksiyonunda olan cam alabastron üzerindeki yazıtta Assur Kralı II. Sargon’un (İ.Ö. 721-705) adının yer aldığı bir yazıt bulunur. Barag 1985; Erten 2004, 99, lev.13, fig.1-2.

⁷⁴ Harden 1988, 3; Erten 2005, 7-8.

⁷⁵ Harden 1988, 3-4; Erten 2005, 8.

Bu süreç içinde cam eserlerin üretiminde İ.Ö. 2. bin ortalarından itibaren kalıba döküm⁷⁶, iç kalıp⁷⁷ ve soğuk kesme⁷⁸ tekniklerinin yaygın olduğunu görmekteyiz.

Hellenistik dönemin sonlarına doğru, camcılık tarihi için daha büyük bir gelişme üfleme çubuğunun keşfi ile olur. Yaklaşık İ.Ö. 50 civarında Suriye-Filistin kıyılarında geliştirilen bu teknikte camı üfleme için uygun bir metal çubuk keşfedilir⁷⁹. Bu keşif sonrasında cam üfleme tekniğinin mükemmelleşmesi de yapım aletlerinin gelişmesi ve erimiş camın üflenerek şekil alabildiğinin keşfedilmesi ile olur, yani cam sanatının devinimiyle bağlantılı olarak gelişecektir⁸⁰. Doğuda gelişimini başlatan camcılık, Roma döneminde Batı Avrupa eyaletlerinde de bilinen bir endüstri kolu olur ve bu gelişmelerin paralelinde Roma İmparatorluk döneminde hem cam üretiminde hem de ticaretinde büyük bir artış görülür⁸¹. Bu artışın teknik gerekçesinin de cam üfleme çubuğunun keşfedilmesiyle olduğu anlaşılmaktadır.

Roma yazılı kaynaklarında Strabon (İ.Ö. 63-İ.S. 22 civarı) cam yapımı için Aka ile Tyrus'ta uygun kum bulunduğunu ancak üretimin burada yapılmadığını bunun için Sidon'a nakledildiğini söyler⁸². Son olarak da Artas, Ariston, Eirenaios, Neikon, Philippos ve

⁷⁶ Cam üretiminde kullanılan en eski tekniktir, bu teknikte kil kalıpların içine erimiş camın dökülmesi ile genellikle küçük formu, küresel vazolar ve basit formlar üretilir. Pişmiş toprak ya da alçıdan negatif ve pozitif olmak üzere yapılan kalıp içine toz halindeki cam parçaları konulduktan sonra, cam parçaları kalıbın formunu alana kadar ısıtılır ve daha sonra soğutulur. Soğutma işleminden sonra kalıbın kırılması suretiyle cam vaso kalıptan ayrılır. von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 283.

⁷⁷ Erken dönemlerde çok sık kullanılan diğer bir teknikte ise içeriği ağırlıklı olarak kum olan ve bitkisel maddeler de içeren iç kalıp yapılır. Bu iç kalıp pota içindeki erimiş cama batırıldıktan sonra, düz bir taş üzerinde yuvarlatılarak cam vazoya son şekli verilir. Kalıp soğuduktan sonra kazınarak çıkarılır ve cam kabın yüzeyi parlatılır. von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 283.

⁷⁸ Şekilsiz kütleli bir cam topağına işlenerek ya da oyularak şekil verilir ve camın işlenmesindeki ve parlatılmasındaki uygulama teğirli taşların yapımında kullanılan teknikle aynıdır. Gürler 2000, 1.

⁷⁹ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31; Lightfoot-Arslan 1992, 5; Erten 2001, 74; Stern 1999, 442.

⁸⁰ Stern 1999, 442.

⁸¹ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31.

⁸² Strabon 16. 2. 25

Annios isimlerini “Sidonlu” cam ustaları olarak belirtir⁸³. Plinius (İ.S. 23-79) tarafından da Sidon bir cam üretim merkezi olarak tanımlanır⁸⁴. Antik yazarların bu tanımlamaları doğrultusunda cam yapımının ilk kez “Sidon” da geliştirildiği yaygın ama doğru olmayan bir inançtır. Aslında Sidonlu cam ustaları üfleme tekniğinin erken dönemlerinde keşfedilen bu yeni tekniğin olanaklarını kullanarak, cam eserler yapabilmek için çaba göstermiş olmalıdırlar.

Üfleme tekniğinde yapılmış en erken cam eser, 1961 yılında Filistin’de Lut Gölü’nün batı yakasındaki Ein Gedi vahasındaki bir kaya mezarından ele geçen şişedir⁸⁵ ve söz konusu şişe de en geç İ.Ö. 40/37 yıllarına tarihlenir⁸⁶. Ayrıca daha sonra, 1971 yılında Kudüs’te “Yahudi Mahallesi” olarak adlandırılan yerde cam üfleme tekniğinde üretim yapan atölyenin bulunması tekniğin ilk aşamasının belirlenmesini sağlayacaktır. Aynı yıl Avigat tarafından burada İ.Ö. 105-78 tarihleri arasında hükümdarlık yapan Alexander Jannaios’a ait 100 adet sikke bulunur ve burası stratigrafik-nüvizmatik veriler doğrultusunda İ. Ö. 50 yılına tarihlendirilir⁸⁷. Sonuç olarak arkeolojik veriler, üfleme tekniğinin İ.Ö. 1. yüzyılın ortasında ilk olarak Suriye-Filistin bölgesinde uygulandığını belgeler ve bu da genel olarak kabul edilen bir görüşür⁸⁸.

Cam çalışmaları açısından diğer bir önemli konu olan “cam üretimi” ve “cam yapımı” arasındaki farkı da ayırt etmek gerekir. Cam endüstrisinin asıl yapısının iki ayrı branşa

⁸³ Trowbridge 1930, 120. Kisa 1908, 703, 923.

⁸⁴ Plinius 5. 76. Ayrıca Plinius biraz fantastik olarak camın nasıl keşfedildiğini de anlatır. Plinius 36. 191.

⁸⁵ 1961 yılında İbrani Üniversitesi’nden (Yerusalem) Nahman Avigad başkanlığında yapılan “Yahudi kaya mezarları” kazısından ele geçen diğer buluntular da İ.Ö. 1. yüzyıla tarihlenir. Ein Gedi yerleşimi ise İ.Ö. 37 yılında başka bir yere göç eder ve buradan ele geçen cam şişe de *terminus post quem* olarak İ.Ö. 37 yılına belgeler. Avigad 1962, 183; Israeli 1991, 46-55; Erten 2001, 79 dip. 6.

⁸⁶ Avigad 1962, 183; Mazar-Dunayevsky 1964, 128; Grose 1984, 32.

⁸⁷ Avigad 1972, 199-200.

⁸⁸ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31; Lightfoot-Arslan 1992, 5; Erten 2001, 74; Stern 1999, 442.

ayrıldığıını görmekteyiz: Bunlardan ilki başlıca malzemeyle ham camın üretilmesi⁸⁹, diğeri de ham camın işlenip yeni cam ürünlerinin yapılmasıdır. Hem imparatorluğun içinde hem de dış eyaletlerinde cam ticaretinin canlanmasındaki ve genişlemesindeki önemli etkenlerden biri de endüstrinin iki branşa ayrılmasıdır. Akdeniz havzasında Bronz Çağı'ndan başlayarak camın hammadde olarak ticareti yapılmaktadır⁹⁰. İ.S 1. yüzyılın başlarına gelindiğinde artık camdan yapılmış eşyalar günlük hayatta önemli bir eleman haline gelir ve geniş üretim olanaklarına sahip olur. Cam eşyalar toplumun her katmanlarında görülen ve günlük yaşamda geniş bir kullanım alanı olan bir materyal olur⁹¹.

Kilikia bölgesindeki Seleukaia ad Kalykadnos ve Korykos sahillerinde bulunan mezar yazıtları “cam üretimi” ve “cam yapımı” konusunda bilgi verir nitelik taşırlar⁹². İki kavram arasındaki fark konusuna Stern, bu mezar yazıtlarından yararlanarak açıklık getirmeye çalışır⁹³. Yunanca ve Latince sözcüklerde bu farklı anlamlar endüstri tanımlamasının içine karışır. Yunanca olarak cam üretimi ve atölyeleri için *hyelourgos*, *hyelourgeion* (dizayn, tasarım) sözcükleri tercih edilir. Bu sözcükler *ύαλος* ya da *ύελος* (=cam⁹⁴) ve kök *wrg* (bu sözcüğün tam olarak kelime karşılığı bilinmemekte) dan türetilir. Cam üretimi *hyelepsēs* ya da *hyelops(os)* ve onun ocağı da *kaminos hyelopsikos* dur. Yunancada *hyelepsēs* (=kaynatmak) bir eylem olarak kullanılır fakat eritmek için mi yoksa metal rafineri için mi kullanıyordu bilinmemektedir. İki sözcüğün kombinasyonu *hyalos*, *hepsein* camın ana

⁸⁹ Cam üretiminin yayılımı diğerkaynaklardan elde edilen ham malzemedan yapılan cama bağılı olarak tarih içinde artarak yayılım gösterir ancak cam üfleme çubuğunun bulunuşuna kadar belki de bu mümkün değildi. Stern 1989, 121.

⁹⁰ Geç Bronz çağına ait bir yük gemisi Uluburun'da keşfedilir ve gemiden ele geçen ham camlar, bu dönemde camın hammadde olarak ticaretinin yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Stern, Schick-Nolte 1994, 19; Bass 1986, 281-282, Abb. 15,16.

⁹¹ Stern 1999, 441.

⁹² Keil-Wilhelm 1931, 14, no.10 Silifke'de (*hyeliarios*), 187, no. 549 B, 591 ve 598 B Korykos'ta [(*ou*)*itrarios*, *hyliarios* ve *itrarios*] saptanır.

⁹³ Stern 1989, 121-123.

⁹⁴ Gemoll 1988, 755.

maddelerinin ergime işlemiyle ilgilidir. Benzer farklılıklar Latince’de de vardır. Romalı yazar Plinius, İ. S. 1. yüzyılda (*re*)*coquere* (kaynatmak ya da pişirmek) eylemini, camın ana maddelerinin ergime işlemiyle ilgili bağlamda kullanır⁹⁵. Fakat cam yapımı için ayrı sözcükler, kökeni *vitrum* (=cam⁹⁶) olan *vitrifactor* ve *facere* (=yapmak) yi kullanır. Bunun dışında İ. S. 7 yüzyıl öncesine ait yazılı bir kanıt yoktur. Cam çalışması için genel Latince kelimeler *vitrearius* ya da *vitriarius* (cam ustası, cam üfleme ustası⁹⁷) ve buna göre *vitrium*⁹⁸ cam atölyeleri anlamını taşımaktadır. Cam yapımı için Latince’de ayrı ifadeler türetilmemiştir ama cam için doğrudan Latince sözcük *vitrum* dur. Bu olgu Plinius zamanında günlük yaşamın içinde camın materyal olarak belki de çok daha fazla olduğunun izlenimini vermektedir. *Vitrum* kelimesi sadece cam materyallerini değil, ayrıca cam kaplar için de kullanılır. Örneğin İngilizce’de bu kelime ‘glass’ benzer birçok cam içecek kapları için de kullanılmaktadır⁹⁹.

Cam üfleme tekniğinin bulunmasından sonraki yarım yüzyıl içinde cam üflemeçiliği, artık Suriye-Filistin’e ait bir el sanatı olmaktan çıkar ve İ.S. 1. yüzyıl ortalarına doğru cam üfleme sanatı imparatorluğun hem içinde hem de dışında yayılmaya başlar. Bir dünya imparatorluğu olan Roma topraklarında cam endüstrisi ve ticareti geniş alanlara yayılmış bir girişimcilik haline gelir. Cam ticareti, üflemeçiliğin keşfedildiği bölge sınırlarından çok uzaklara inanılmaz bir hızla yayılır. Özellikle Augustus döneminde Roma’nın siyasal gücünün artması ve merkez ile eyaletlerin daha kolay iletişim sağlamaları gibi etkenler,

⁹⁵ Plinius 36, 194.

⁹⁶ Georges 1880, 3166.

⁹⁷ Georges 1880, 3166.

⁹⁸ Yunanca kelime karşılığı ?ουργείοv dur. Georges 1880, 3166.

⁹⁹ Stern 1989, 121,122.

doğulu cam ustalarının batıya giderek cam üfleme tekniklerini burada daha da geliştirmelerine olanak sağlar¹⁰⁰.

Cam üfleme tekniği Suriye-Filistin kıyılarında keşfedilir, ancak Sidonlu cam ustalarının İtalya'ya göç ederek Roma, Campania ve Aquileia'da atölyeler kurmaları ile teknik İtalya'da mükemmellik kazanır. Kuzey İtalya, Dalmaçya ve Ticino Vadisi cam üfleme sanatında önde gelen merkezlerdir. Ayrıca bu dönemde Campania bölgesi de cam üfleme tekniğinde aktif olmalıdır¹⁰¹.

Roma döneminde batının özellikle İtalya'nın camcılıkta hızlı bir gelişim göstererek öne geçmesinin nedeni, doğulu cam ustalarının buralara göç etmeleri ve cam yapım ustalığını da batıda devam ettirmeleridir. Bu cam ustalarının adının bulunduğu¹⁰² çok sayıda *skyphos* vb. eserler üzerindeki yazıtlar da Sidonlu ustaların Batı Akdeniz'de çalıştıklarını belgelemektedir. Ayrıca bu ustalardan Ariston, Artas, Phillippos, Neikoon, Eirenaios ve diğer meslektaşları cam üfleme sanatını Roma ve batıya tanıtarak muhtemelen saygınlık ve itibar kazanmış olurlar. Roma döneminde bu ustalardan bazıları isimleriyle bilinir, küçük bir kısım da sosyal pozisyonları ile tanınır. Bunun yanında Doğu Akdenizli bir cam üfleme ustasının, diğer cam üfleme ustalarının üzerinde ayrıcalıklı bir yeri vardır¹⁰³.

Üfleme tekniğinin erken dönemlerindeki siyasi gelişmeler de yeni cam tekniklerinin hızla yayılması için uygun politik fırsatlar yaratır: Roma ve İtalya için tek kişilik egemenliği elde etme mücadelesinin zafer sembolü ve temel mithosu olan Actium Savaşı'nda İ.Ö. 31

¹⁰⁰ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31; Stern/Schlick-Nolte 1994, 81; Stern 1999, 443.

¹⁰¹ Stern 1999, 441; Ising 1957, 1-3.

¹⁰² Yeni bir metot olan üfleme tekniğinde üretilen küçük formda kaplar hakkında ilk bilgileri, altlarında kabartma olarak Sidonlu yazan cam kaplar vermektedir. von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31; Stern 1999, 444.

¹⁰³ Harden 1935, 163-186, Pl. XXII-XVIII; Harden 1988, 90; Stern 1999, 441.

yılında Octavianus galip çıkar¹⁰⁴ ve sonraki yılın yazında Mısır'a girerek aynı yılın Ağustos ayında da Alexanria'yı ele geçirip Mısır'ı Roma'ya bağlar¹⁰⁵. Diğer bir değişle cam üfleme tekniğinin yaygınlaşması ile Roma İmparatorluğu'nun oluşum sürecini tamamlaması eş-zamanlı gelişen olaylar olarak değerlendirilir¹⁰⁶. Augustus, İtalya'da bir sivil mücadele yüzyılımı bitirip barış ortamı (*pax romanum*) oluşmasını sağlar. İmparatorluğun genelinde iletişim kolaylığı ve ekonomik refahın yaşanması, cam sanatının ve ticaretinin çok uzak ülkelere kadar ulaşmasındaki en önemli etkenlerdendir¹⁰⁷. Ayrıca Augustus'un yasaları yeni çıkmış bu tekniğin Roma toplumu üzerindeki etkisi, tekniğin gelişimi, camı imal eden esnaf, onu pazarlayan tüccar ve bu kapları alan müşterileri kapsayan konulara da odaklanır¹⁰⁸.

Cam İ.Ö. 1. yüzyıl ortasında - Britanya'dan Suriye'ye, Gallile'den Afrika'ya kadar - bütün eyaletlere yayılır¹⁰⁹. Afganistan, İskandinavya ve Orta Afrika'da bulunan camlar, cam ticaretinin ne kadar uzaklara yayıldığı hakkında bilgi vermektedir. Tarsus Köylü Garajı Mezarı cam buluntuları da camcılığın bu aşamasına İ.S. 1.yüzyıl sonu-2. yüzyıl başına aittir.

Küçük zanaat işletmecileri İ.Ö. 1. yüzyıl sonlarından İ.S. 5. yüzyıl başlarına kadar üretim yaparlar, ancak seri üretim¹¹⁰ İ.S. 3. yüzyıldan itibaren canlanır. Buralarda çok sayıda cam ustası, imalathaneler, birçok cam formları ve renkleri, lüks ya da günlük kullanım

¹⁰⁴ Actium Zaferi'nden sonra Octavianus, kamp yatığı yere bir zafer anıtı diktirir ve burada Nikopolis (Zafer Kenti) adında yeni bir kent kurar, ayrıca burada kazanılan zaferin onuruna 4 yıl boyunca süren oyunlar düzenlenir. Bringmann 2002, 407.

¹⁰⁵ Christ 1988, 77; Bringmann 2002, 407, 408;

¹⁰⁶ Stern 1999, 442; Erten 2001, 74.

¹⁰⁷ Harden 1988, 1.

¹⁰⁸ Stern 1999,441.

¹⁰⁹ Isings 1957, 3; Harden 1988, 2.

¹¹⁰ Isings 1957, 3.

kaplarından her çeşit cam eser bulunmaktadır¹¹¹. Ancak bu dönemde özellikle Aşağı Mısır, Suriye¹¹², İtalya ve Rhen bölesi örnek olacak nitelik taşır.

Camın üflenerek şekil verilmesinin keşfinden sonra seri üretimde cam vazoların yapılması ile artık cam eserler zor bulunan pahalı ürünler değildir ve günlük yaşamda sık kullanılan bir malzeme olur. Hatta sıradan mezarlarda bile ölü hediyesi olarak bırakılmaktadır. Diğer taraftan da Roma döneminde üretimi emek isteyen ve gelişmiş teknoloji gerektiren lüks cam eserlerin de üretimi devam eder. Lüks eşyalar olarak üretilen bu cam eserlerin sanat eseri niteliği taşıdığını da söyleyebiliriz ve bu eserlerin bir kısmı işlevsel olarak kullanılsa da genellikle dekoratif amaçlı üretilir¹¹³.

Bu gruba ait olan İ.Ö. 1. yüzyılın sonları ile İ.S. 1. yüzyılın *polychrom* (çok renkli) altın band, millefiori ve mozaik camlarının dış görünüşleri, *monochrom* (tek renkli) camlardan ve kaburgalı kaselerden daha üstündür. Korunabilmiş çok az sayıda altın bantlı cam eserler, onların eski çağda çok az görülen kaplar olduğunu doğrular. Bu altın varakla kaplı, birbirleriyle birleştirilmiş ince şeritli renkli bantlardan oluşan camların karakteristik formları için *Alabaska*, *pyxis* ve az sayıda şişeler örnek olarak verilebilir¹¹⁴.

Hellenistik dönemden itibaren mücevherler üzerindeki yarı değerli taşlarda uygulanan cameo tekniği¹¹⁵ de Roma döneminde cam vazoların yapımında kullanılmaya başlanır.

¹¹¹ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31.

¹¹² Genellikle her müzede Roma dönemine ait Suriye cam eserleri bulunmaktadır. Bu cam eserlerin büyük bir bölümü Bağdat demiryolu inşası sırasında ele geçer, bazı eserler de Gerasa'dandır. Ising 1957, 3; Kisa 1968, 7.

¹¹³ Lightfoot-Arslan 1992, 6; Erten 2005, 8-9.

¹¹⁴ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 32.

¹¹⁵ Özellikle pendant, gemma ve yüzük taşları üzerinde uygulanır. Cameo tekniğinde renkli taşlar tabakalar halinde üst üste konur ve en alttaki tabaka fon oluşturacak şekilde bırakılır ve üstteki tabakalar kabartma biçiminde işlenir. Erten 2001, 76-77.

Fakat büyük ustalık ve çok ince bir işçilik gerektiren bu tekniğin hiçbir zaman çok yaygın bir kullanımı görülmez.

Bu lüks cam eserlerinin kökenleri hakkında bilgi eksiktir. Fakat bu narin camların sadece usta camcılar tarafından yapılabileceği ve yalnızca özel atölyelerde üretilebileceği düşünüldüğünde; bu düzeydeki atölyeler de ancak lüks eşyalara para verebilecek zengin yüksek sınıfın olduğu önemli kentlerin civarında kurulmuş olabileceği düşünülebilir. Bu atölyelerin, ilk olarak Alexandria, daha sonra da diğer kentlerde Suriye ve İtalya'da oldukları düşünülmektedir¹¹⁶.

İ.Ö. 1. yüzyılın başında mozaik ve millefiori tarzı camlar form zenginliği ve üretilişleri bakımından altın bantlı camlara göre kalitede daha üstündür. Teknik, Hellenistik dönemde ve daha da öncesinde Suriye ve Mısır camcılığında biliniyordu ve üretim tekniği Roma döneminde de aynı şekilde uygulanır. Ayrıca Mısır'da bu teknikteki eserlerin üretimi İ.Ö. 4. yüzyıldan itibaren muhtemelen aralıksız olarak devam eder¹¹⁷.

Üfleme tekniğinin yaygınlaşması ile cam eşyalar toplumun her katmanlarında görülen ve günlük yaşamda geniş bir kullanım alanı olan bir materyal olmasından sonra serbest üfleme ya da kalıba üfleme tekniğinde yapılmış sürahiler, şişeler ve yassı şişeler de günlük kullanım amacıyla üretilmiş depolama ve servis amaçlı kullanılan cam eserlerdir.

Roma döneminde camın mimaride de kullanımı söz konusudur. Düz levha olarak üretilen pencere camlarının en erken örnekleri, Pompeii ve Galler bölgesinden ele geçer. Roma

¹¹⁶ Ukrayna, İsrail, Anadolu, Yunanistan ve İtalya'da görülen bu eserlerin üretim merkezleri sınırlıdır. Üretim merkezleri için bkn. Stern, Schick-Nolte 1994, 109-110.

döneminde hamamların geniş tonozlu salonlarının aydınlatılması için yarım daire şeklinde 'termal pencere' denilen açıklıklarda pencere camları kullanılır. Pompeii'de, Lepcis Magna'daki Hadrian Hamamları'nda pencere camları ele geçer. Ayrıca Yunanistan'da Isthmia, Samos'ta, Pergamon'da, Lykia'da Arycanda'da, Kilikia'da Anemurium ve Olba'da¹¹⁸ cam pencerelerin varlığını kanıtlayan veriler saptanır. Bu buluntular İ.S. 2. ve 3. yüzyıl hamamlarına aittir. Bunların dışında Sagalassos'ta da 1. 2. 3. yüzyıllara ait pencere camları ele geçer¹¹⁹.

Roma döneminde cam eserlerin sadece günlük eşyalarla sınırlı olmadığını, bunun yanında yaşamın çok çeşitli alanlarında kullanıldığını görmekteyiz. Corning Müzesi'nin (New York) koleksiyonunda yer alan Roma dönemine ait mozaik, pano ve dış cephe kaplaması olarak dekoratif amaçlı üretilmiş cam eserler dikkat çekici güzelliğindedir¹²⁰.

Cam üfleme tekniğinin geliştirilmesiyle ulaşılan büyük teknolojik ilerleyiş sonrasında, gelişimini daha çok batı Roma topraklarında gösteren camcılıkta İ.S. 3 yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz'de tekrar bir canlılık yaşanır. İ.S. ilk iki yüzyıla göre çok daha çeşitli cam vazo formları gelişir ve bu vazolar üzerinde kesme çizgi ve bezemeler, cam iplik gibi süsleme çeşitleri zenginlik kazanır¹²¹. İ.S. 3. ve 4. yüzyıldan itibaren Suriye, Filistin, Anadolu, Yunanistan gibi bölgelerde üretilen eserler çok daha renkli çok daha form ve süsleme çeşitliliği gösterir.

¹¹⁷ von Saldern, Slg. Hentrich 1974,32.

¹¹⁸ Olba'da Erten başkanlığında yürütülen yüzey araştırmalarında, bazı cam eserlerin yanısıra kentte mimaride camın kullanıldığını gösteren çok sayıda pencere cam parçaları tespit edilir. Erten 2001, 145-154.

¹¹⁹ Kisa 1968, 362-364; Erten 2001,150.

¹²⁰ Goldstein 1979, 244-66.

¹²¹ Erten 2000, 172.

Geç Roma camcılığı üzerine en önemli yazılı belge olarak İmparator Diocletianus'un (284–305) fiyat tarifesi gösterilmektedir. Diocletianus, Roma İmparatorluğu'nun yönetim sistemlerinde bir dizi değişik düzenlemeler getirir ve İ.S. 301 yılında çeşitli malların azami fiyatlarının belirlendiği bu tarifeyi de yaptığı yönetsel reform çalışmaları içinde yayınlar¹²². Bu tarifelerden mermer levhalar üzerine Latince olarak yazılı bir kopya, Aphrodisias'daki Tiberius Porticosu'ndan ele geçer¹²³. Bu levha, üzerinde cam malzeme ve vazolar ile ilgili bölümün korunabildiği tek örnek olması açısından önemlidir. Levhada İskenderiye ile Judaea camları ve cam vazoları, ayrıca birinci ve ikinci kalitedeki pencere camları için ağırlık hesabına göre fiyatlar yazılıdır¹²⁴.

Roma camcılığı kapsamında geliştirilen pek çok üretim biçimi, form ve süsleme özelliği geç antik çağ içinde de devam eder. Daha sonraki tarihi süreç içinde Roma İmparatorluğu'nun parçalanması, Hıristiyanlığın resmen kabul edilmesi gibi etkenlerle değişen yaşam biçimi camcılıkta da etkilerini gösterir. Böylece Bizans ve Ortaçağ İslam camcılık geleneğinin oluşum süreci başlar.

II. 2. 1. 1. Serbest Üfleme ve Kalıba Üfleme Teknikleri

Serbest üfleme tekniği keşfedildiği andan itibaren yapım prensibi olarak çok fazla değişikliğe uğramaz. Bu teknikte potada eriyik durumdaki cam, pipo olarak adlandırılan ve yaklaşık bir ile bir buçuk metre uzunluğunda olan metal üfleme çubuğuyla alınarak düz bir yüzey üzerinde ileri geri yuvarlatılarak şişirilir¹²⁵.

¹²² Stern 1999, 460-464; Erten 2000, 173-4.

¹²³ Erim-Reynolds-Crawford 1971, 171-177.

¹²⁴ Erim-Reynolds 1973, 108-109; Stern 1999, 441.

¹²⁵ Harden 1988, 87.

Cam üfleme tekniğinin uygulandığı ilk evrede henüz metal üfleme çubuğu keşfedilmemiştir. Bu erken dönemlerde camdan ya da Stern'in önerisine göre seramikten¹²⁶ yapılmış bir üfleme çubuğu kullanılır¹²⁷.

Camın şişirilme işlemi sonrasında gövdesi oluşturulan yarı tamamlanmış vazunun boyun ve kenar formunun verilmesi için üfleme çubuğundan ayrılması gerekir. Bunun için yaklaşık bir metre uzunluğunda yekpare bir demir çubuk kullanılır, demir çubuğun vazunun üst kısmına bitişik şekilde sürekli döndürülmesi sonucunda üfleme çubuğu vazodan ayrılır. Bu işlem sonrasında çok fazla yapışkan ve eriyik durumda olmayan fakat hala sıcak olan cam vazo, soğutma fırınına konur. Cam vazoların kalınlığına ve büyüklüğüne göre soğutma işleminde derecenin ve soğutma süresinin değişeceğinden, derecesi kontrol edilebilen bir fırının kullanılması çok önemlidir. Soğutma işlemi de yaklaşık bir gün ya da cam vazunun büyüklük ve kalınlığına göre daha uzun sürebilmektedir.

Gerçi cam vazunun tasarım sürecinde basit bir formun yapımı bir ya da iki dakikayı aşmaz ve çok yorucu bir işlem değildir. Fakat karışık ve zor kap formları ile süslemeler, kulp, kaide gibi bölümlerin ayrıca yapılıp vazoya applike edildiği durumlar için daha fazla zamana ihtiyaç duyulur. Uzun zaman gerektiren böyle bir çalışma sürecinde ise cam vazunun form verilebilir akışkanlıkta olması için de yeniden ısıtılması gerekebilir. Genel olarak bu işlem, bir cam ustası ile dört yardımcısından oluşan bir ekiple yapılabilir. Ancak

¹²⁶ Seramik çubukların yapımının çok pahalı olmadığını ve kolay üretimleri ile her yerde olabileceğini belirten Stern, cam üfleme sürecinde gerekli olan çubuğun ilk pişmiş topraktan yapılmış olduğunu düşünmektedir, bu teori Toledo'daki atölyede test edilir ve olumlu sonuçlar elde edilir. Ayrıca demirden yapılmış üfleme çubuğunun kullanımı için en erken arkeolojik veri İ.S. 1. yüzyılın sonlarında daha doğrusu 2. yüzyıla aittir ve metal üfleme çubuğu İ.S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilir. Stern 1993, 75; Stern/Schlick-Nolte 1994, 81-83; Stern 1999a, 58-59.

bu ekip çalışmasında camın üflenmesi ve formun en önemli çalışma kısmı cam ustası tarafından yapılır¹²⁸.

Serbest üfleme tekniği ile aynı zamanlarda camın kalıplara üflenmesiyle çeşitli form ve süslemeler yapma imkanı veren, kalıba üfleme tekniğinde üretim de söz konusudur. Kalıba üfleme tekniği, cam eserlerin asıl formları ile süslemelerinin aynı anda yapılabilmesine olanak sağlar. Birkaç parçalı bir kalıba üflenerek uygulanan bu teknikte genellikle pişmiş topraktan kalıplar kullanılır. Bunun yanında taş, alçı, ahşap ve levha metalden yapılan kalıplar da kullanılmaktadır.

İlk olarak hangi merkezde uygulandığı bilinmese de kalıba üfleme tekniği İ.S. 1. yüzyılda Suriye, Filistin, Fenike’de geliştirilir ve bu teknikte üretilen cam eserlerin çok kısa bir süre içinde dış satımlarının yapılmasıyla teknik Roma’nın batı eyaletlerinde de tanınır¹²⁹. Bu tekniğin ilk Roma’da tanınmaya başladığı tarih olarak ise Tiberius dönemi (İ.S. 14-37) önerilmektedir¹³⁰. Yukarıda değinildiği üzere doğulu cam ustalarının batıya göç etmeleri ve sanatlarını buralarda devam ettirmeleri, serbest üfleme tekniğinin yanısıra kalıba üfleme tekniğinin de Roma’nın batı eyaletlerinde tanınmasındaki en önemli faktördür¹³¹.

Örneğin bu cam ustalarından biri, adı Hellenleştirilmiş olan Sami ismi ile ‘*Ennion*’ olarak tanınır. Bu usta kalıba üfleme tekniğindeki sofa takımları üzerine uzmanlaşır ve kalıba üfleme tekniğinde kullandığı araç gereçler üzerinde Yunanca “*Ennion epoise*” (Ennion ‘beni’ yaptı) imzası bulunur. Ennion’un bu imzası tüm Akdeniz boyunca, İsrail’den

¹²⁷ Grose 1984, 33-34, fig. 12-13; Israeli 1991, 46-55.

¹²⁸ Harden 1988, 87-88.

¹²⁹ Harden 1935, 163-186; Stern 1995, 65.

¹³⁰ Stern 1995, 95.

İspanya'ya hatta Karadeniz'in kuzey kıyılarında bile görülmektedir¹³². Ayrıca Ennion kalıba üfleme tekniğini batıya tanıtan cam ustası olarak da tanınır ve özellikle kalıba üfleme tekniğinde yaptığı gladyatör ve sirk sahneli vazolar dikkat çekici güzelliğindedir¹³³.

Yapım tekniğinin yanısıra cama asıl değeri ve çekiciliği, esere kullanışlı bir biçim verebilecek yetenek ve beceriye sahip olan cam ustaları verir. Camların çok çeşitli renk seçenekleri içermesi onları her zaman için çekici kılmıştır fakat bunun yanında cam ustasının becerikli elleri cama ayrı bir değer katar. Bunun için de ustanın müşterilerin bütün memnuniyetini karşılayacak iyi bir tesisi ve fonksiyonel bir atölyesi, üretim ve dekorasyon metotlarını kapsayan bilgiye sahip olması gerekir. Bunların yanısıra cam ustası cam üretmek için her zaman elindeki uygun ham maddeden ve fırınından emin olmak zorundadır¹³⁴.

Birkaç değişik yerden alınan cam numuneleri üzerinde kimyasal analizlerin yapılması sonucunda camların kimyasal bileşenlerinin aynı olduğu saptanır. Bu da bize sadece belli kum kaynaklarının hammadde üretiminde kullanıldığını göstermektedir¹³⁵. Bu konuda Plinius da belli bölgeleri gösterir; özellikle Suriye-Filistin bölgesi ve İtalya'da Campania bölgesindeki kumun kalitesini övmektedir¹³⁶. Bu konuda Starabon da Mısır'ı işaret eder¹³⁷.

Camın kesin olarak bir erime noktası olmasa da ısıtıldıkları esnada soda camlar derece derece yumuşar ve yaklaşık 1000 °C' de akışkanlık kazanır. Daha sonra da camın

¹³¹ Stern 1995, 65-95; Erten 2004, 2.

¹³² Stern 1999,442-4; Harden 1988, 90, 91; von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 35.

¹³³ Örnekler için bkn. Harden 1988, 164-169, fig. 86-90.

¹³⁴ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31; Schlick-Nolte/Lierke 2002, 12.

¹³⁵ Stern 1999, 454; Erten 2005; 10.

¹³⁶ Plinius 36, 194.

içeriğindeki eritilmiş karışım yavaşça soğutulmalıdır, soğutma işlemi hızlı yapıldığında silikatlar hassaslaşarak kristalize olur ve bu nedenle yavaş soğutma veya sertleştirme işlemi genellikle ayrı bir fırında yapılır. Ayrıca eritme fırının derecesi de kontrol edilebilir kolaylıkta olmalı ve cam ustasının ısı aktarma materyalleri için yeterli malzeme konusunda endişesi olmamalı, son olarak da cam ustasının değişik ve karmaşık kap formlarını yapabilmesi için yeteri kadar bir el yatkınlığı olmalıdır.

Cam yapılırken içindeki metal oksidin özenli ve kontrollü karışımı, farklı tonların ve değişik transparanlığın oluşmasını sağlar. Mat ve renkli kaplar, beyaz, kırmızı, yeşil, mavi ve turkuaz renkleri yapılabilmektedir. Üfleme tekniğinde yapılan camlar genellikle kahve rengi, mavi, açık yeşil, beyaz ve ayrıca mat beyaz renktedirler. Cam kap formları ise genellikle pişmiş toprak seramik kapların formlarını örnek alır. Fincan ve kaselerin hemen hemen kusursuz profilleri, çömlekçi çarkında şekillendirilmiş gibi ustaca bir çalışmanın göstergesidir¹³⁸.

Cam eserlerin yapım ve üretim tekniklerinin geleneksel olarak devam ettiği de önerilmektedir: Cam ustaları daha önceden yapılmış bir eseri kopya etmiş ya da bulunduğu dönem içindeki diğer malzemelerden yapılmış maden veya seramik eserleri kopya etmiş olabilir¹³⁹.

II. 2. 3. Roma Döneminde Kilikia'daki Cam Eserler ve Üretimleri

Üfleme tekniğinin keşfedilmesiyle birlikte cam endüstrisinde ve ticaretinde görülen gelişme ve artışın Anadolu'da da yaşandığını arkeolojik ve epigrafik bulgular

¹³⁷ Strabon 16. 758.

¹³⁸ von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 31; Schlick-Nolte/Lierke 2002, 12.

desteklemektedir. Bunların içinde basit, ucuz formların yanısıra lüks camlar olarak tanımladığımız gruptan eserler de yer almaktadır. Anadolu'da yerel atölyelerde ve basit üretim koşulları altında üretim yapıldığını da görmekteyiz¹⁴⁰. Anadolu kaynaklı cam eserlerin bazıları dünya müzelerinde Anadolu'daki buluntu yerleri belirtilerek sergilenmektedir. Her ne kadar bu eserlerin Anadolu'da üretilmiş oldukları kesinleşmese de bu cam eserler, Roma'nın cam sanatındaki antik dünyadaki yayılımını ve uluslar arası açılımında Anadolu'nun da yer aldığını göstermesi açısından önem taşır¹⁴¹.

Kilikia bölgesine baktığımızda, Kilikia camları ile ilgili verilerin epigrafik ve arkeolojik nitelikte olduğunu görmekteyiz. Anemurinum, Kelenderis, Alahan bilimsel kazılar sonucunda cam buluntular saptanmış merkezlerdir. Elaiussa-Sebaste/Merdivenlikuyu'da 1970 yılında müze kurtarma kasından ele geçen cam buluntular bugün Anamur Müzesi koleksiyonundadır ve burada günümüzde de devam eden arkeolojik kazılardan da çok sayıda cam eser ele geçmiştir¹⁴². Daha doğuya Ovalık Kilikia'ya baktığımızda Ceyhan Irmağı boyunca uzanan iki kentten güneydeki Mopsuestia (Misis) ve daha kuzeyde yer alan Anazarbus (Anavarza-Dilekkaya) bölgenin bazı cam buluntuları veren antik yerleşim merkezleridir. Kilikia bölgesinin doğu sınırında bulunan İskenderun da önemli cam buluntuları veren bir merkezdir¹⁴³.

¹³⁹ von Saldern 1959, 24.

¹⁴⁰ Erten 2001, 73.

¹⁴¹ Anadolu'da ele geçen fakat bugün dünya müzelerinde sergilenmekte olan cam eserler için bkz. Erten 2001, 73-82.

¹⁴² Schneider 2002, 226-227; Gençler 2003, 708-736.

¹⁴³ Erten Yağcı 1999, 169.

Adana Müzesi'nde de Ovalık Kilikia sınırları içinden satın alma yolu ile müze koleksiyonuna kazandırılmış cam eserler bulunmaktadır¹⁴⁴. Mersin Müzesi koleksiyonunda Mezitli ya da Soli kaynaklı olduğu belirtilen cam eserlerin bulunduğunu görmekteyiz. Ayrıca Tarsus Müzesi koleksiyonunda da bölgeye ait çok sayıda cam eser bulunmaktadır.

Yukarıda da değinildiği üzere Korykos ve Seleukeia, camcılık konusunda epigrafik kanıtlar veren merkezlerdir. Seleukeia ad Kalykadnos ve Korykos sahillerinde bulunan mezar yazıtlarından burada cam üretiminin olduğunu öğrenmekteyiz. Bu yazıtlarda cam ustaları Yunanca olarak *hy(e)liarios* ya da *(ou)itrarios* olarak adlandırılır. Yunanca *(ou)itrarios* un karşılığı Latince'de *vitarius* ya da cam üretimidir. Gerçi yazıtta *hy(e)liarios* sözcüğünün cam üretimini mi yoksa cam yapımını mı tanımladığına dair bir gösterge yoktur. Stern bu konuda Liddell ve Scott'un¹⁴⁵ 'cam üretimi' olarak çevirilerinin doğru olduğunu düşünmektedir. *Hy(e)liarios* *hyelos* dan türetilmiştir - aynı şekilde *vitarius* un *vitrum* dan türetildiği gibi - bu da Yunanca *ouitrarios* dan gelir.

Silifke ve Korykos'ta bulan bu yazıtlar aynı tarihlere ait değildirler. Korykos'ta bir mezar yazıtındaki *(ou)itrarios* sözcüğü Hristiyanlık dönemini tanımlar ve cam işçiliğinden bahseden bu yazıt için tarih olarak da Bizans dönemi önerilir. Bu nedenle mezar yazıtları, cam atölyelerinin Roma döneminde Kilikia'da var olduğunu göstermez fakat bu yazıtlar bölgedeki cam yapımı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Roma döneminde Kilikia'da cam üretimi yapan yerel atölyelerin olduğunu görmekteyiz. Bölgede antik camlar üzerine Stern tarafından yapılan çalışma sonrasında, Kilikia'da cam

¹⁴⁴ Stern-Yağcı 1989, 595-596.

endüstrisinin İ.S. 2. ve erken 3. yüzyıl süresince var olduğu önerilmektedir¹⁴⁶. Ancak Kilikia bölgesinden ele geçen cam kaplar lüks olmayan sıradan eserlerdir, camların geneli soluk ama iyi korunmuştur. Yerel üretim olma ihtimali olan Kilikia camları için ‘özel’ üretime ihtiyaç duyulmamış olmalıdır. Cam endüstrisinde ‘özel’ üretilen camlar olarak tanımlayabileceğimiz lüks cam eserler için süsleme ya da bilinçli yapılan renklendirme, genelde çok az sayıda cam eserlerde uygulanır, aslında yalnız ithal edilen cam eserlerde buna gereksinim duyulur¹⁴⁷.

Plinius, renksiz camların çoklu-aşama işleminde uygulanan gelişmeleri açıklarken ham madde ve fırının önemine de değinir ve özellikle camın iyi kalitede olması için kumun (silica) önemini vurgular¹⁴⁸. Yukarıda da bahsedildiği üzere antik yazarlar Plinius¹⁴⁹ ve Strabon¹⁵⁰ tarafından bildirilen, cama uygun saflık ve nitelikteki kum kaynaklarından Suriye-Filistin sahilleri ve Mısır, coğrafi bakımdan Kilikia bölgesine en yakın merkezlerdir. Yine Antik yazar Josephus nispeten Kilikia’ya yakın olan, Belus Irmağı (Nahr-Halu) başında, Phoenicia (Fenike) sahilinde ve çok ünlü olan bir cam üretim merkezinden bahseder. Flavius Josephus (İ.S. 37-100) şöyle anlatır¹⁵¹: “...sürekli gemiler bu kum kargosunu alıp götürmeye geliyorlardı, fakat bu kum asla azalmazdı.”

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu cam eserler ile Kilikia bölgesinden ele geçen diğer cam eserlerin de benzer örneklerinin Suriye-Filistin sahilleri ve Kıbrıs’dan olduğunu görmekteyiz. Ayrıca günümüzde Türkiye Şişe Cam Fabrikaları’nda Tarsus’da üretilen cam

¹⁴⁵ Kaynak olarak; Greek-English Lexicon, New Edition by Stuart Jones&McKenzie (1958), gösterir. Stern 1989, 122, dipnot 9.

¹⁴⁶ Stern 1989,122.

¹⁴⁷ Stern 1989,121-128.

¹⁴⁸ Plinius 36. 194.

¹⁴⁹ Plinius 36, 194.

için kumun Mısır'dan getirildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Kilikia camcılığı, bu en yakın camcılık merkezleri ile hem coğrafi bakımdan hem de üretilen malzeme bakımından, antik dünyada da bir etkileşim ve iletişim içinde olmalıdır.

II. 2. 4. Tarsus Köylü Garajı Cam Buluntuları

Mezardaki cam buluntuları şişeler ve minyatür parfüm şişeleri, *unguentarium*'lar, birer tane hurma biçimli şişe, silindir şişe, bardak ve silindir formlu boncuktan oluşmaktadır. Bunların toplam sayısı 38 dir.

II. 2. 4. 1. Şişeler

Çeşitli işlevlerle kullanılan ve farklı formlara (küresel, armut biçimli, prizmal vb.) sahip şişeler Roma camcılığında sıkça rastlanan vazolardır. Özellikle üfle tekniğinin icadı ile birlikte çok sayıda şişe Roma'nın doğu ve batı topraklarında üretilir ve kullanılır.

II. 2. 4. 1. 1. Küresel Gövdeli ve Silindir Uzun Boyunlu Şişeler

Katalog No: 10-13 Figür: 3-6

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu örneklerinden küresel gövdeli, silindir uzun boyunlu ve katlanmış ağız kenarları olan şişeler grubun muhtemelen en erken tiplerindedir¹⁵². Bu formdaki şişeler üfleme tekniğinin kullanılmaya başlandığı ilk dönemlerine yani Augustus

¹⁵⁰ Strabon 16. 2. 25

¹⁵¹ Flavus Josephus, *Jüd. Krieg.* 2. 10. 2.

¹⁵² Harden 1936, 193. Harden'in Karanis örneğini kıyasladığı Morin-Jean ve Kisa'nın form grupları ise bu tipin benzer örnekleridir: Kisa 1968, form A 37-41, 54-62 ve form B 77-8.

dönemine tarihlenir¹⁵³. Bu grubu Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde üç örnek temsil eder (Katalog No: 10-12).

Formun kısa boyunlu olan örnekleri Anadolu'da en erken İ.Ö. 1. yüzyıl sonları-İ.S. 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilir. Sardis örneği de Augustus-Tiberius dönemine ait sikke ile beraber ele geçer ve İ.Ö. 1. yüzyıl sonları ile İ.S. 1. yüzyıl başlarına yerleştirilir¹⁵⁴. Tire'nin köylerinden ele geçen küresel gövdeli, kısa boyunlu örnekler, bugün Tire Müzesi koleksiyonundadır ve İ.S. 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilir¹⁵⁵. Mısır örnekleri de İ.S. 1. yüzyıl sonlarına aittir¹⁵⁶. Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde bir örnek yer alır (Katalog No: 13).

Batıda ise Geç Augustus-Tiberius zamanına ait Tessiner'de bulunan mezar alanında bu eserlere 1. yüzyıl ortasından sonra rastlanmaz fakat Avrupa'nın kuzeyinde ise yüzyılın sonuna kadar kullanımda oldukları görülür¹⁵⁷.

II. 2. 4. 1. 2. Armut Gövdeli Minyatür Şişeler Katalog No: 14-15 Figür: 7-8

Armut biçimli şişelerin, katlanmış ağız kenarları (dışarı, yukarı, içe doğru) ve silindir boyunları vardır. Boyun biçimleri sivri ya da düz olabilen silindir formda örnekler bulunur ve hepsi katlanmış ağız kenarına sahiptir¹⁵⁸. Cam üflemeçiliğinin erken form özelliklerini taşıyan bu şişeler parfüm ya da ilaç şişeleri olarak kullanılır. Ankara Anadolu

¹⁵³ Harter 1999, 89-90. Ornavasso'da bir mezarda bulunan sikkeler doğrultusunda tarihlendirilmiş küresel biçimli şişeler (mezar1, 6 ve 10 dan) Augustus sikkeleri ve Cn. Calpurnius Piso Cn. f. (İ. S. 15) ve Cassius Celer (İ. S. 15) sikkeleri ile birlikte bulunur. Vessberg 1952, 131, dipnot 1.

¹⁵⁴ von Saldern 1980, 26, Pl. 5, No. 116.

¹⁵⁵ Gürler 2000, 19.

¹⁵⁶ Hayes 1975, Fig. 14, No. 486.

¹⁵⁷ Isings 1957, 22, Form 6.

Medeniyetleri Müzesi'nin Balgat'ta bir Roma mezarında yapmış olduğu kurtarma kazısında çok sayıda örnek aynı kontekst içinde saptanır¹⁵⁹. Ayrıca Tire Müzesi ve Yüksel Erim koleksiyonlarında benzer örnekler bulunur.

Kıbrıs'ta Vessberg tarafından Tip A III α olarak sınıflandırılan armut gövdeli ve silindir boyunlu şişeler Amathus mezar 21 den Hellenistik-Roma dönemine ait kontekst buluntularla ele geçer¹⁶⁰. Bu gruba ait Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde iki örnek vardır (Katalog No: 14-15).

II. 2. 4. 2. Unguentarium'lar

Ölümden sonra yaşamın devam ettiğine inan Romalılar, ölen kişinin mezarında kendisini evinde hissetmesi için mezar ve mezar hediyelerini buna göre düzenlerler¹⁶¹. Yer altında kişilere özgü yerler hazırlanır ve bu yerde ölen kişinin daha sonraki hayatında kullanması için mezarların içine, hayatlarını idare edebilecekleri kadar özellikle gıda ve kullanılacak malzeme ağırlıklı gıda, içecek, yağ hatta kan bile konulmaktadır. Diğer taraftan bazı mezarların korumaya yönelik özel olarak inşa edildiğini bilmekteyiz ve bu mezarlarda bir ev içinde gerekli olan eşyalar, objeler, kozmetik gereçleri, gıda ve içecekleri muhafaza edecek materyaller, mobilyalar, bazı araç gereçler ve yazı gereçleri bu mezarların içine konulmaktadır¹⁶².

¹⁵⁸ Ornavasso'da bir mezarda bulunan sikkeler doğrultusunda tarihlendirilmiş armut biçimli şişeler ise (mezar 2, 3, 5 ve 9 dan) Augustus sikkeleri, şimdi Maecilius Tullus olarak sözü edilen Cn. Calpurnius (İ. S. 12) sikkeleri ile birlikte ele geçer. Vessberg 1952, 131, dipnot 1.

¹⁵⁹ Demirdelen 2000, 35-48, Res. 13.

¹⁶⁰ Vessberg 1952, 131, dip. 8.

¹⁶¹ Roma döneminde gerek halk arasındaki söylentilerle gerek Yunan mitolojisinden bilinen Hades'in yeraltı dünyasını tasvir eden resimlerle, ölümden sonraki hayatın var olduğu belirtilmektedir. Toynbee 1971,37.

¹⁶² Toynbee 1971,37-38.

Bu gelenek doğrultusunda unguentarium'lar, ölü hediyesi olarak hemen her Roma mezarlarında bulunabilmektedir. Ayrıca mezarların güzel kokması için de kullanılmış oldukları düşünülmektedir¹⁶³.

Unguentarium'lar, içlerinde Roma günlük yaşamında sevilerek kullanılan kokulu yağların, parfümlerin ve tıbbi ya da kozmetik merhemlerin yani *unguent*'lerin saklanması amaçlı kullanıldıkları için bu isimle adlandırılırlar. İçlerinde orjinal madde ile saptanan çok az sayıda unguentarium olsa da *unguent*'lerin içerdiği maddeler konusunda yeterli bilgiye sahibiz. Bu konuda Plinius ayrıntılı bilgi verir¹⁶⁴: “ Şimdiye kadar ormanlar güzel kokuların hammaddelerinin bulunduğu bir zenginliğe sahipti ve her biri ayrı ayrı şaşkınlık vericiydi; bunların karışımından ve hepsinin birleşiminden bir aroma meydana getirilerek, hoş giden bir zenginlik keşfedilir: Yani *unguent* (=Parfüm) bulunmuştur.” *Unguent* yapımında safran, mercanköşk, kına, süsen ve nane en çok kullanılan otlardır, ayrıca bal ve yabani üzümün de *unguent* yapımında kullanılıyordu. Plinius ayrıca bu bitkilerin en iyilerinin nerede yetiştiğinden de bahseder ve Kilikia bölgesinde Soloi'da yetişen safran bitkisinin de çok övüldüğünü söylemektedir¹⁶⁵.

Kilikia'da da mezar hediyesi olarak basit unguentarium tipleri çok yaygın olarak görülmektedir¹⁶⁶. Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda ölü hediyesi olarak bırakılmış çok sayıda unguentarium bulunmaktadır. Buluntuların çoğu alışılagelmiş 'açık yeşil'¹⁶⁷ camdan

¹⁶³ Hayes 1997, 84.

¹⁶⁴ Plinius XIII, 1-25.

¹⁶⁵ Plinius XIII II, 4-6.

¹⁶⁶ Kilikia bölgesinde görülen cam çeşitleri için bkn. Stern 1989,121-128; Stern-Erten Yağcı 1989, 583-605; Genç, Elaiussa Sebaste Bandı.

¹⁶⁷ Cam hiçbir işleme tabi tutulmadığında doğal 'açık yeşil' rengindedir. Cama renk vermek için oksitler ve farklı elemanlar kullanılır. Örneğin mavi renk bakır ve kobalt ilaveleriyle, yeşil renk de demir oksit ilavesiyle elde edilir. Camın ana birleşiklerinden kumun içinde doğal olarak yer alabilen demir oksit, ayrıca renklendirme işlemi görmeyen birçok cam vazunun açık yeşil renkte olmasının nedenidir.

yapılmışlardır. Ayrıca koyu mavimsi yeşil ve mavi camdan yapılmış örnekler de bulunmaktadır. Güzel kokulu konsantre yağların saklanması için kullanılan bu kaplar İ.S. 1.ve 2. yüzyıl içine yayılır ve form olarak da birbiri içine geçmiş oldukları görülmektedir. Cam unguentarium'lar 1. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kilden yapılan karınlı şişelerin devamı niteliğinde üretilirler. Kilden yapılan bu şişelere hemen her yerde rastlanmaktadır ve genellikle yerel üretimdirler. Gövdeleri ince uzun formlu cam unguentarium'lar da bu şişelerin görevini üstlenirler. Kilden yapılan şişelerden form farklılığı gösterirler fakat bu da camın üflemeğe tabi olması ile açıklanabilir. Bu tip unguentarium'lar da genellikle Tiberius dönemine tarihlendirilir¹⁶⁸.

Priene'de basit, gösterişli olmayan bir mezardan ele geçen erken dönem üfleme cam unguentarium'lar, Augustus (İ.Ö. 27-İ.S. 14) sikkesi ile birlikte ele geçer¹⁶⁹. Ayrıca buna benzer cam grupları Anadolu'da birçok merkezde saptanır¹⁷⁰. Özellikle Priene grubu Augustus sikkesi uyarınca kesin olarak tarihlenmesi ve üfleme tekniğinin bu erken aşamasında muhtemelen Anadolu kentlerinde de üretimin olabileceğini göstermesi açısından ayrı bir önem taşır¹⁷¹.

II. 2. 4. 2. 1. Şamdan Biçimli Unguentarium

Katalog No: 16 Figür: 9

Form olarak karakteristik özellikleri boyunlarının uzun ve dar olmasıdır. Bazı özellikler bakımından küçük kapların buharlaşmayı önleyen özellikleri vardır ve bu kaplar büyük bir ihtimalle esans ve yağları koymak için kullanılmış olmalıdırlar¹⁷². Ayrıca bunlar genellikle sıvıların ölçülü olarak dökülmesini sağlamak için tasarlanan boyunlara sahiptir. Şamdan

¹⁶⁸ Berger 1960, 74-75.

¹⁶⁹ Platz-Horster 1979, 27.

¹⁷⁰ Anadolu'daki merkezlerden ele geçen camlar için bkn. Erten 2001, 73 dipnot 3.

¹⁷¹ Erten 2001,74.

biçimli unguentarium'lar, cam üfleme tekniğinin kullanılmaya başlanmasından itibaren yaklaşık İ.Ö. 1. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra Roma camcılığında en yaygın kullanılan form olur¹⁷³.

Bu grubun en belirgin özelliği ve uzun boyunlu şişelerden farklılığı alçak, konik bir gövdeye sahip olmalarıdır. Akdeniz bölgesinde bölgesel mezarların hepsinde görülebilmektedir¹⁷⁴. Şamdan biçimli unguentarium örnekleri Akdeniz bölgesinin yanısıra, batıdan özellikle Rhon Vadisi'nden¹⁷⁵ (Fransa'nın kuzey batısı) çok sayıda ele geçer. ayrıca bu grubun örnekleri Pompeii'de de saptanır¹⁷⁶.

Bu form genellikle uzun boyunludur ve az sayıda kısa boyunlu örnekleri de vardır¹⁷⁷. Formun benzer örnekleri Dura-Europos'ta muhtemelen 1. yüzyıla tarihlenen mezar 24 ile 2. yüzyıla ait mezar 13 den; Kudüs'te 2. ya da 3. yüzyıla tarihlenen mezar I den¹⁷⁸; Kıbrıs'ta Antonine Amathus mezar 17¹⁷⁹ ve Oasis I Limassol'un mezarından ele geçer¹⁸⁰. Bu tipin şimdiye kadar saptanmış örneklerinin tümü, İ. S. 1. yüzyılda üretimlerinin olduğunu ve 3. yüzyıla kadar devam ettiğini göstermektedir. Muhtemelen 3. yüzyılın sonlarından itibaren de üretimleri yapılmaz¹⁸¹. Bu gruba ait Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde bir örnek vardır (Katalog No: 16).

¹⁷² Vessberg 1952, 136-37.

¹⁷³ Avigad 1962, 169-183; Avigad 1972, 193-200; Mazar-Dunayevsky 1964, 121-130.

¹⁷⁴ Kıbrıs'taki bölgesel mezarların çoğunda şamdan biçimli unguentarium örnekleri saptanır. Vessberg 1952, 136.

¹⁷⁵ Morin-Jean 1913, 77.

¹⁷⁶ Vessberg 1952, 136-37.

¹⁷⁷ Ising 1957, 97-98, Form 82 A1.

¹⁷⁸ Ising 1957, 98.

¹⁷⁹ S. C. E II, 103.

¹⁸⁰ Vessberg 1952, Pl. XXII ve XXIII.

¹⁸¹ Harden 1936, 266.

II. 2. 4. 2. 2. Tüp Biçimli Unguentarium'lar **Katalog No: 17-21 Figür: 10-14**

Sardis'ten ele geçen tüp biçimli unguentarium, bir terracota Aphrodite figürün ile ve biri özerk bir yönetime (İ.S. 54-68) ait, biri de İ.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlenen iki sikke ile beraber bulunur¹⁸². Suriye-Filistin'den olduğu belirtilen ve özel bir koleksiyondan Royal Ontario Müzesine (Toronto) bağışlanan benzer örnek de İ.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilir¹⁸³. Dura-Europos örneği Orta İmparatorluk dönemine (İ.S. 2. yüzyıl) aittir¹⁸⁴. Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde beş örnek vardır (Katalog No: 17-21).

Bu form batıda boyun ile gövde arasında boğumları olan tipin varyasyonları olarak Nero-Flaviuslar dönemlerinde üretilmeye başlanır ve 4. yüzyılın ortalarına kadar kullanılan bir form tipidir¹⁸⁵.

II. 2. 4. 2. 2. 1. Tüp Biçimli Armut Gövdeli Unguentarium'lar

Katalog No: 22-24 Figür: 15-17

Tüp biçimli unguentarium'ların form gelişimlerinde gövde formlarının çok fazla bir değişikliğe uğramadığı, sadece boyunlarının yüksekliklerinde değişimlerin olduğu gözlemlenir. Bu grubun içinde armut şeklinde uzatılarak şekillendirilmiş gövde biçimi olanlar en sık rastlanan formdur. Gövdeleri silindir, damla ya da makara şeklinde de olabilmektedir.

İşlevleri bakımından tüp biçimli unguentarium'lar şamdan biçimli tiplerle benzerlik gösterir. Bu tip camlar kozmetikte, tıbbi kimyasalların taşınmasında ve ayrıca farklı

¹⁸² von Saldern 1980, 25, No. 112.

¹⁸³ Hayes 1975, 160-161, Pl. 42, No. 666.

¹⁸⁴ Dura-Europos 1963, IV, V, 139, Pl. XXXVII, No. 726.

¹⁸⁵ Isings 1957, 41, Form 27.

ihtiyaçlara göre de kullanılmaktadır. Tüp biçimli unguentarium'lar basit saklama kapları, koku şişeleridir.

Bu eserlerin kronolojik olarak gruplanmasında detayların belirlenmesi açısından, en ufak farklılıklar dikkate alınır ve kategorize edilirken camın inceliği kalınlığı, yeşil cam olup olmaması ve boyunlu olup olmadığı gibi belirleyici özelliklerden yararlanır. Cam eserlerde gövdenin ve boyunun, büyük olasılıkla günlük hayatta kolay kullanılabilir özellikler sağlayan fonksiyonları vardır¹⁸⁶. Vessberg'in –armut şeklinde gövdesi olan tüp biçimli unguentaria- olarak grupladığı¹⁸⁷ benzer örnek Harden'in gruplarında -Kozmetik Şişeleri- başlığında Tip E olarak karşımıza çıkar¹⁸⁸ ve Isings'in gruplarında -Şamdan biçimli tipi- Form 82 B1 olarak tanımlanır¹⁸⁹.

Tüp biçimli ve gövdenin armut formu aşağı doğru çekilmiş unguentarium örnekleri her yerde görülebilmektedir. Nimes Müzesi koleksiyonundaki örnek Sternini tarafından İ.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilir¹⁹⁰. Bu gruba ait Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu içinde üç örnek vardır (Katalog No: 22-24).

II. 2. 4. 2. 2. 2. Boyun ile Gövde Arasında Boğum Olan Tüp Biçimli Unguentarium'lar

Katalog No: 25-30 Figür: 18-23

Bu tip çok geniş boyuna sahip değildir ve bu tipin boyunları kısa ya da uzun olabilmektedir. İlk olarak çok sayıda parfüm şişeleri İ.S. 1. yüzyıla aittirler, orjinal yeşil ya

¹⁸⁶ Vessberg 1957, 140.

¹⁸⁷ Vessberg 1957, 141, Pl. IX: 25.

¹⁸⁸ Harden 1936, 277, Tip E Pl. XX: 833.

¹⁸⁹ Ising 1957, 97, Form 82 B1.

¹⁹⁰ Sternini 1990, 40, Pl 19, No. 77.

da mavimsi yeşil renkte ve içe katlanmış ağız kenarlı üretilirler. Bazı unguentarium'ların dipleri düzleştirilmiştir, basıları ise yuvarlatılmış diplere sahiptir.

Tire Müzesi kataloğunda yer alan örnekler İ.S. 1. yüzyıl sonu-İ.S. 2. yüzyıl başlarına tarihlenir¹⁹¹. Bugün Royal Ontario Müzesi'nde olan Kıbrıs örneği tarih olarak İ.S. 50-100 arasına yerleştirilir¹⁹². Kıbrıs örnekleri de Vessberg tarafından İ.S. 2. yüzyılın başlarına verilir¹⁹³. Bu gruba ait Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde altı örnek vardır (Katalog No: 25-30).

Batıda bilinen en erken örnekler Ventimiglia'dan¹⁹⁴ ve Cologne'den¹⁹⁵ Iulius-Claudius zamanına aittir. Diğer bilinen buluntu yerleri: Kreuznach'ta Tiberius mezarından; Lokarno'da Augustus-Tiberius ve Claudius dönemlerine ait; Hofheim'da Claudius döneminden Flaviuslar dönemine kadar; Caresana'da İ.S. 1. yüzyılın ilk yarısına ait (Turin Müzesi); Giubiasco İ.S. 1. yüzyıl ortasına ait; Xanten'de İ.S. 50 ye ait mezardan ve Nijmegen'de Hunnerberg nekropol alanından benzer örnekler ele geçer¹⁹⁶. İ.S. 1. yüzyılın ortasından sonra bu unguentarium tipleri her yerde görülür ve 3. ve 4. yüzyıllarda da kullanımı olan bir formdur¹⁹⁷.

¹⁹¹ Gürler 2000, 19.

¹⁹² Hayes, 1975, 74, Fig. 8, No. 251.

¹⁹³ Vessberg 1952, 140, Pl. IX: 17-24.

¹⁹⁴ Ising 1957, 24.

¹⁹⁵ Vessberg 1952, 140, Pl. IX: 17-24.

¹⁹⁶ Ising 1957, 24.

¹⁹⁷ Vessberg, 1952, 140; Morin-Jean 1913, 76, Form 20-22.

II. 2. 4. 2. 2. 1. Boyun ile Gövde Arasında Boğum Olan Tüp Biçimli Armut Gövdeli Unguentarium'lar **Katalog No: 31-42 Figür: 24-35**

Tüp biçimli unguentarium'lar arasında tüp biçimli armut gövdeleri olan unguentarium'lar, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nin ilk iki yüzyılında çok sık görülen form tipleridir. Bu tipin ilk örnekleri genellikle ince camdan üretilmiş ve kısa boyunludur. Gövde uzunlukları yaklaşık boynun bir buçuk katıdır¹⁹⁸. Batı örneklerinin İ.S. 1. yüzyıl ortalarından itibaren üretildiklerini görmekteyiz¹⁹⁹. Anadolu'da, Priene'de de İ.S. 1. yüzyılın ikinci yarısına ait mezarlarda benzer örnekler bulunur²⁰⁰. Bu gruba ait Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde toplam on iki örnek vardır (Katalog No: 31-42), bunlardan üçünün boyun ile gövde arasındaki boğum izi çok azdır (Katalog No: 38-40).

Daha sonraki gelişmede vazoların boyunları uzar ve gövdenin iki katı uzunluğunda olur. Bu tipin uzun bir periyot içinde kullanımı olduğunu görmekteyiz²⁰¹. Armut şeklinde uzatılmış gövdesi olan bu grubun örnekleri özellikle Pompeii camlarında karşımıza çıkar. Batıda benzer örnekler Cologne'de (Köln) bulunan mezarlardan ele geçer²⁰². Kuzey Filistin civarında Magharet Abu Halimeh'de yapılan kazılardan Roma dönemine ait kontekst örnekler saptanır²⁰³. Bu gruba ait Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde iki örnek vardır (Katalog No: 41-42). Kıbrıs'ta İ. S. 3. ve 4. yüzyıla ait çok sayıda örnekler bulunmaktadır ve Vessberg bu grubu yerel form 'Kıbrıs Tipi' olarak tanımlar²⁰⁴.

¹⁹⁸ Isings 1957, 42, Form 28a.

¹⁹⁹ Hayes 1975, 151, Fig. 20, No. 625.

²⁰⁰ Wiegand-Schrader 1904, 278.

²⁰¹ Karanis'ten ele geçen örnekler iyi bir işçilikle simetrik ve sabit tiplerde üretilmiştir. Farklılıkları sadece kaidelerindedir, kaideleri düzleştirilmiş ya da sivriltilmiş olabilmektedir. Bu vazolar 3. ve 4. yüzyıllara ait örneklerdir. Harden 1936, 266 Tip F, Pl. XX: 834-835; Isings 1957, Form 28b.

²⁰² Hagen 1906, 379-388, Taf. XXI.

²⁰³ Sellers-Baramki 1953, 14, Fig 11.

²⁰⁴ Vessberg 1957, 141, Pl. IX: 17-24.

II. 2. 4. 2. 2. 3. Ağır, Koyu Mavimsi Yeşil Camdan Yapılmış Tüp Biçimli

Unguentarium'lar

Katalog No: 43-44 Figür: 36-37

Bodur, üçgen gövdeli, uzun silindir boyunlu, geniş ve katlanmış ağız kenarı olan unguentarium tipleri, Kilikia bölgesinde en yaygın olarak görülen örneklerdir²⁰⁵. Bu vazolar genelde makara biçimli unguentarium tipi için karakteristik sayılan ağır, koyu mavimsi yeşil camdan yapılmışlardır. Bu tipin ilk örneklerinin Mısır'da bulunması, önceleri bu tipteki cam eserlerin Mısır'a özgü olduğu düşüncesini oluşturur. Fakat bunların benzer örnekleri daha sonra birçok Doğu Akdeniz merkezinden de ele geçer²⁰⁶.

Bu gruba ait Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde iki örnek yer alır (Katalog No: 43-44). Bunlardan bazılarının ağız kenarları düzleştirilmiş bazılarının ise düzleştirilmemiş olabilmektedir, söz konusu mezar buluntusu örneklerinin ağız kenarları düzleştirilmiştir. Bu tipteki unguentarium'ların çoğunlukla şişe yeşili renginde (koyu mavimsi yeşil cam hamurundan yapılmış) olduğu ve genelinde de mat siyah renkte bir aşınma tabakası ile kaplı oldukları görülür. Geniş ve katlanmış ağız kenarı, İ.S. 2. yüzyıl şişe ve unguentarium'lardan başlayarak görülür ve Adana Müzesi'ndeki örnekler için de bu tarih ve belki biraz daha erken olabileceği ön görülmektedir. Benzer örnekleri Mısır ve güney Rusya'dan da bilinmektedir²⁰⁷. Bu unguentarium tiplerinin İ. S. 1. yüzyılda başlayan üretimleri 3. yüzyıla kadar devam eder.

²⁰⁵ Bu tipin Kilikia bölgesinde yaygın olarak tanındığını Adana, Mersin, Tarsus ve Anamur müzelerinde bulunan örnekler kanıtlamaktadır.

²⁰⁶ Örneğin Dura-Europos, Kefar'Ara, Homs, Jericho, Kıbrıs ve Anadolu'da; Gordion, Sardis, Elazığ-Ağın Nekropolisi, Anazarbus. Erten Yağcı 1999, 172; Stern-Erten Yağcı 1989, 601.

²⁰⁷ Stern-Erten Yağcı 1989, 601, Adana Müzesi'nde ağız kenarı düzleştirilmiş Res. 8 ve ağız kenarı düzleştirilmemiş Res. 9 örnekler bulunmaktadır.

II. 2. 4. 3. Hurma Biçimli Şişe**Katalog No: 45 Figür: 38**

Roma İmparatorluğu'nun bütün eyaletlerinde ve Anadolu'da da kalıba üfleme tekniğinde üretilmiş cam eserlere sıklıkla rastlanır. Genellikle küçük boyutlu parfüm şişeleri ya da bardaklardan oluşan bu eserler, tekniğin sağladığı kolaylıkla çok zengin süsleme çeşitliliğine sahiptir. Kalıba üfleme tekniğinde üretilen cam eserlerden badem biçimli çıkıntıları olan konik formlu bardaklar ile üzerinde yazıt ya da figür bulunan bardaklar, amphoriskoslar ve hurma biçimli şişeler İ.S. 1. yüzyıla tarihlenen tipik cam formlarıdır²⁰⁸.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı buluntusu olan hurma biçimli şişe tipi ise, İ.Ö 1. yüzyılın ortalarından kısa bir süre önce yapılmaya başlanır²⁰⁹ ve İ.S. 2. yüzyılda da üretimleri devam eder. Bu tipin tarihlenebilen en erken örnekleri Trier'deki (Batı Almanya) Cladius dönemine (41-54) ait bir mezardan ele geçer. Pompeii ve Herculaneum örnekleri de İ.S 79 yılından önceye ait oldukları düşünülmektedir. Ayrıca İspanya ve Adriatik Denizi'nin kuzey kıyısındaki Aquileia buluntuları İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına aittir. İ.S. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen İsrail, Girit, Hırvatistan mezarlarında hurma biçimli şişeler saptanır; Kırım ve Suriye kazılarında ele geçen örnekler de 1. yüzyıla, yaklaşık 100 yılına tarihlenir.

Bilinen hurma biçimli şişelerin üçte ikisi Yakın Doğu'dan, diğerleri doğu Akdeniz ve batıdan olduğu anlaşılır. Bunları üreten belirli bir atölye belirlenmiş değildir fakat Fenike-Suriye-Filistin sahillerinde üretilmekte oldukları düşünülebilir. İ.S. 1. yüzyılda Fenike hem kalıba üfleme tekniğindeki camlarda hem de hurmaları ile ünlüdür²¹⁰.

²⁰⁸ Erten 2004, 2.

²⁰⁹ Isings 1957, 93, Form 78d.

Dura-Europos kazılarında ise sadece bir örnek günümüze ulaşabilir²¹¹. Anadolu için Miletos'tan bir örnek bugün Berlin-Antikensammlung²¹², bir örnek Adana Bölge Müzesi²¹³ ve bir örnek de Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi²¹⁴ koleksiyonlarında yer alır. Kıbrıs'dan iki örnek de bugün Fitzwilliam Museum koleksiyonundadır²¹⁵. Yale Üniversitesi sanat galerisi için yayınlanan katalog içinde doğu Akdeniz bölgesine ait olduğu belirtilen on adet hurma biçimli şişe yer alır ve bunların geneli özel koleksiyonlardandır²¹⁶.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda bir örneğin yanısıra kalıba üfleme tekniğinde üretilmiş iki cam eser yine Tarsus'da saptanır. Biri 1985 yılı Tarsus-Donuktaş kazısından ele geçen üzeri asma yaprağı ve üzüm salkımı ile bezeli olan ve ayrıca üzerinde bir yazıtın da olduğu belirtilen cam eserdir²¹⁷. Diğeri de Tarsus-Gözlükule'deki Roma tabakasından ele geçen iki yüzünde birer mask bulunan minyatür şişedir²¹⁸. Bu cam eserler ile Tarsus mezar buluntularından kalıba üfleme tekniğinde üretilmiş hurma biçimli cam şişe, tekniğin bölgede tanındığını destekleyen örnekler olmaları bakımından özel bir önem taşır.

Hurma biçimli şişelerin genellikle gömü hediyesi olarak mezarlara bırakıldığını görmekteyiz²¹⁹. Gömü hediyesi olarak hurma biçimli şişe örnekleri Knossos'ta bir kadın

²¹⁰ Stern 1995, 91-94.

²¹¹ Clairmont 1963, 40, Pl.XXI fig. 150.

²¹² Rohde 1980, 161-162, No. 32, fig. 32.

²¹³ Stern, Ovalık Kilikia bölgesi için İ.S. 2. ve 4. yüzyıllar arası cam üretiminin söz konusu olabileceğini ve bu örneğin de Kilikia bölgesinde üretilmiş olabileceğini önermektedir. Stern-Erten Yağcı 1989, 605; Stern 1995, 93, dip. 186.

²¹⁴ Özet 1998a, 596, 604, fig. 10.

²¹⁵ Fitzwilliam 1978, 50, no. 97a ve b, Fitzwilliam Mus. Env. No. GR.28.1876 ve Gr.22.1876.

²¹⁶ Matheson 1980, 60,61, fig. 139-146.

²¹⁷ Baydur 1986, 16, 36 Res. 38.

²¹⁸ Goldman 1950, 402, Pl. 274,no. 6.

²¹⁹ Stern 1995, 93.

mezarından²²⁰ ve Aquileia'da on iki yaşında bir genç kız mezarından²²¹ kontekst olarak ele geçer.

Hurma biçimli şişeler, genellikle kahve rengi tonlarında üretilir fakat tasvir edilmek istenen hurma cinsine göre renkleri değişebilir. Az sayıda da olsa mavi, yeşil, mor, siyah camlardan olan örneklere de rastlanır²²². Tarsus mezar buluntusu örneği, cama % 0,05-0,5 oranında Nikel oksit (NiO) ilave edilmesiyle elde edilen²²³ sarımsı kahverengindedir. Hurma biçimli şişelerin üzerindeki kalıp izlerinden de anlaşılabilceği gibi genellikle iki parçalı kalıplara üflenerek yapılmaktadır. Ancak çok nadir de olsa üç parçalı kalıba üflenerek yapılmış örnekler de bulunmaktadır²²⁴.

Hurma biçimli şişelerin ne amaçlı kullanıldığına dair herhangi bir kalıntı günümüze ulaşmamıştır. Ancak kokulu yağlar ve ilaçlar için kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Antik çağda hurma sadece bir meyve değil aynı zamanda aromatik şarapları, tatlıları ve çeşitli yiyecekleri tatlandırmakta kullanılan bir maddedir. Antik yazarlar da hurma çeşitlerinden bahseder ve Diodorus Siculus²²⁵ (İ.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısı) bunlardan biridir. Bunun yanında Plinius²²⁶ ve Kilikia-Anazarboslu farmakolog Dioskurides²²⁷ de hurmanın tıbbi amaçlarla kullanımı konusunda bilgi verirler. Ayrıca Hurmadan çeşitli *unguent* (parfüm) ve kokulu yağlar da yapılmaktadır²²⁸.

²²⁰ Carington Smith 1982, 279-280, No. 65-68, Pl. 39f-i.

²²¹ Brusin 1937, 190-192.

²²² von Saldern 1974, 174; Whitehouse 2001, 47-48; Schlick-Nolte 2002, 96.

²²³ Erkoca 2003, 81.

²²⁴ Stern 1995, 92.

²²⁵ Diodorus Siculus, 2. 53. 5.

²²⁶ Plinius 23. 51-52.

²²⁷ Dioskurides I, 126.

²²⁸ Plinius 14. 19. 107-108.

Günümüzde çok aktif bir tarımı olmasa da iklim olarak uygun olan bu coğrafyada hurma üretimi söz konusudur, buna göre antik dönemde de hurmanın Kilikia bölgesinde ve Tarsus'da da yetiştiriliyor olması muhtemeldir. Bölgenin ve Tarsus'un verimli topraklara sahip olduğunu Ksenophon (Anabasis 1, 2, 23-24) da belirtir: "Kyros daha sonra ovaya indi. Burası geniş, çok güzel ve sulak, her türlü ağaçla ve üzüm bağlarıyla dolu bir ovaydı. Bol miktarda susam, hintdarısı, darı, buğday, ve arpa yetişiyordu. Ovanın kenarları, onu koruyan ve her bir ucu denizle son bulan sarp sıradağlarla çevriliydi; sonra ovayı dört *stadion* ve yirmi beş *parasanges* geçti ve Kilikia'nın büyük ve zengin kenti Tarsus'a geldi..."²²⁹.

Tarsus mezar buluntuları içinde diğer camlardan farklı olarak kalıba üfleme tekniğinde üretilmiş hurma biçimli cam şişe rahat tarihlenebilen bir gruba aittir. Bu nedenle de mezar ve buluntularını tarihlemekte kullanabileceğimiz önemli bir kriterdir. Ayrıca kalıba üfleme tekniğinin bölgede tanınması ve cam üretiminin de söz konusu olması²³⁰ hurma biçimli şişenin Tarsus ya da bölgede üretilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

II. 2. 4. 4. Silindir Şişe

Katalog No: 46 Figür: 39

Silindir şişeler geniş silindir gövde, kısa bir boyun, pürüzsüz yuvarlak çıkıntılı omuz ve geniş dik ya da sivri açılı kıvrılmış çok sayıda kaburgalı kulpa sahip form özelliği gösterirler ve genellikle mavimsi yeşil camdan yapılırlar. Söz konusu şişeler genel olarak İ.S. 1. yüzyılın ilk yarısı ile 2. yüzyıl içinde sınıflandırılır²³¹. İlerleyen zaman içinde

²²⁹ Özbayoğlu 1999, 210.

²³⁰ Bkz. dip. 6

²³¹ Kisa 1908, 314, Abb. 54, Formentaf. C 173; Ritterling 1912, 373, Form 12; Morin-Jean 1913, 53, Form 8; Vessberg 1952, 125, 128, Tip A III α, Pl. V: 21, XV: 4; Isings 1957, 67, Form 51a; Harden 1936, 235; Yadin 1963, 102, Pl. 30, Fig. 38; Alfonso de Franciscis 1963, 139; Hayes 1975, 59, Pl. 11, Nr. 147; Czurda-Ruth 1979, 137-38, Taf. 15, 1013; von Saldern 1980, Pl. 10, Römisch-Germanisches Museum, Cologne (435);

formun boyun kısmı uzar ve İ.S. 4. yüzyıl sonuna gelindiğinde gövdenin yarısı uzunluğuna ulaşır²³². Aynı tarihlerde ortaya çıkan ve yine sıklıkla rastlanan dört köşeli olan şişelerin profilleri, silindir şişelerle benzerlik gösterir²³³. Silindir cam şişelerin formu zaman zaman beyaz kilden seramik kaplarda da uygulanır²³⁴.

Thysdrus'ta (El-Djem) bir Roma evinden ele geçen ve bugün Alaoui Müzesi'nde yer alan mozaiikte, tezgah üzerinde silindir şişenin yanında bir şarap bardağı ve yiyecekler tasvir edilmiştir²³⁵. Silindir şişeler genel olarak depolama amaçlı saklama kapları olarak kullanılmıştır²³⁶. Pompeii'de bir restoranda da bu şişeler ağızlarına kadar armut, incir, kestane, diğer meyve ve sebzelerle dolu olarak bulunur²³⁷. Tipik Suriye günlük kullanım kaplarından olan²³⁸ bu şişeler ayrıca batı Roma topraklarında ikincil kullanım amacı olarak urne kapları olarak da kullanılmıştır²³⁹.

Muhtemelen bütün imparatorluk genelinde büyük ölçüde sevilerek kullanılan silindir cam şişelere batıda da sıklıkla rastlanır. Formun ilk örnekleri de Pompeii'de Chirurgen Evi'nden ele geçer. Yükseklikleri 10 cm. ya da 25 cm. arasında değişen Pompeii örnekleri Flaviuslar dönemi ve sonrasına tarihlenir²⁴⁰. İtalya ve Galya'da bu tipin özellikle büyük

Barag 1985, 98, Fig. 10: 137; Welker 1985, 32, Taf. 9, 105; Stern-Yağcı 1989, 603; Lightfoot-Arslan 1992, 50-51; Menninger 1996, 83, Nr. 388, Taf. 28, 1; Dussart 1998, 159, 287, B XI. 22.

²³² Kisa 1908, 314-315; Whitehouse 2001, 178, Nr.717.

²³³ Menninger 1996, 83-84.

²³⁴ Örneğin bir adet silindir seramik şişe bugün Wiesbaden Müzesi koleksiyonundadır. Behn 1910, 87, Nr. 633.

²³⁵ Vessberg 1952, 125.

²³⁶ Claudius döneminde yaşamış ve ziraat konularını ele alan antik yazar Columella, geniş ağızları ve düz gövdeleri olan geniş ölçekli kaplar içinden özellikle bu kapları meyve ve sebzelerin saklanması için önerir. Kisa 1908, 315, dip. 1.

²³⁷ Mazois-Gau 1829, Pompeii III, 63.

²³⁸ Menninger 1996, 83-84.

²³⁹ Kisa 1908, 314; Fremersdorf 1939, 28, No. 16; Vessberg 1952, 125; Berger 1960, 80, Taf. 13, 203, Taf. 21, 85; Menninger 1996, 83; Harden 1988, 97.

²⁴⁰ Kisa 1908, 314-315; Isings 1957, 67.

örnekleri ikincil kullanım amacı olarak urne kapları olarak kullanılmıştır²⁴¹. Vesuvius civarından ve İtalya'nın diğer güney bölgelerinden ele geçen urne kapları ya da ev gereçleri olarak kullanılmış benzer örnekler de bugün Napoli Müzesi koleksiyonundadır²⁴². Herculaneum'dan ele geçen örnekler de kesinlikle kentin İ.S 79 yılındaki tahribatından öncesine aittir²⁴³.

Hofheim'da (Batı Almanya) formun benzer örneklerinin olmasının yanısıra yine Hofheim'da saptanan bir askerin mezar steli üzerinde bulunan kabartma tarzında betimlenen cenaze yemeği sahnesinde, benzer formda cam şişeler bulunur. Bu mezar steli de İ.S. 1. yüzyılın son çeyreği ile 2. yüzyılın başlarına tarihlendirilir²⁴⁴. Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde bir örnek vardır.

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu örneği silindir cam şişenin gövdesinde bulunan yatay bantlardan oluşan kesme çizgi süslemesi²⁴⁵ ve ağız kenar biçimi (sırasıyla dışarıya-aşağıya-yukarıya-dışarıya doğru katlanmış sonra düzleştirilmiş) Akdeniz'in doğu bölgelerinin karakteristik özellikleri olarak kabul edilmektedir²⁴⁶. Bu tipteki ağız kenar biçimi ve kesme çizgi süslemesi erken dönemlerde çok sık görülmez ve İ.S. 2. yüzyılda yaygınlık kazanır²⁴⁷.

²⁴¹ Vessberg 1952, 125.

²⁴² Kisa 1908, 314-315.

²⁴³ Alfonso de Franciscis 1963,137-140.

²⁴⁴ Ritterling 1912, 373-374.

²⁴⁵ Stern-Erten 1989, 603; Erten 2000, 172. Gövdesinde yatay bantlardan oluşan kesme çizgi bezemeli bir örnek Judaea Çölü'nde (İsrail) bulunur ve İ.S. 135 yılına tarihlenir. Yadin 1963, 102, Fig. 38: No. 1. Mezopotamya'da 1851-1855 kazılarında ele geçen bir örnek üzerinde de benzer kesme çizgi süslemesine ve ağız kenar biçimine sahiptir. Barag 1985, 98, Fig. 10, Nr. 137. Ayrıca bir grup cam eser üzerinde bulunan çift çizgi ile kazanarak yazılmış Yunanca yazıtlar, kesme cam süslemeleri içinde Anadolu'ya ait bir süsleme özelliği olarak tanımlanır. Harden 1967/68, 43-55; Harden 1988, 204.

²⁴⁶ Adana Müzesi'nde bulunan benzer cam eserlerin Doğu Akdeniz bölgelerinin karakteristik özellikleri Stern tarafından belirlenmiştir. Stern-Erten 1989, 603. Kıbrıs'ta Antoninler dönemine ait Amathus mezar 17 de bulunan bir şişe, benzer ağız kenar biçimine sahiptir. Isings 1957, 68.

²⁴⁷ Stern-Erten 1989, 603; Isings 1957, 67.

II. 2. 4. 5. Silindir Gövdeli Cam Bardak

Katalog No: 47 Figür: 40

Roma dönemi cam üretim tekniklerine serbest üfleme tekniğinin dahil olması ile cam eserlerin üretimindeki artışın yanısıra cam kap formları da çeşitlilik kazanır. İ.S. 1. yüzyıldan itibaren günlük yaşama hızla giren cam eserler ölü hediyesi olarak mezarlara da bırakılmaktadır. Bu yeni oluşturulmuş kap formları içinde yer alan cam bardaklar, günlük yaşamda kullanılan hatta mezar hediyesi olarak bırakılan kaplardandır²⁴⁸. Bunların isimlendirilmesi genellikle zor olmuştur. “Kase”, “fincan”, “kavanoz”²⁴⁹ ya da “yarı küresel kap”²⁵⁰ olarak isimlendirilen cam bardaklar daha çok içme kabı olarak kullanılmış olmalıdırlar. Ayrıca merhem, kozmetik ve başka maddeler için de kullanımları söz konusudur²⁵¹. Bardakların çarkta kesme yöntemi ile oluşturulmuş yatay kesme çizgilerden oluşan süslemelere sahip örnekleri vardır ve bunlardan bazılarının Anadolu’daki buluntu yerleri de bilinmektedir²⁵².

Bardaklara, İ.S. 1 yüzyılda Batı Roma toprakları²⁵³, Doğu Akdeniz²⁵⁴ ve Anadolu’da²⁵⁵ çok sık rastlanır ve iyi tanınır. Genellikle satın alma yoluyla edinilmiş olan Mersin²⁵⁶, Tarsus ve Adana²⁵⁷ müzeleri koleksiyonlarında cam bardakların yer alması Roma döneminde bölgede tanındıklarını ve kullanıldıklarını gösterir. Saydam, soluk yeşil camdan yapılmış düz, süslenmemiş ve dışarıya doğru hafifçe açılan ağız alevi tutularak

²⁴⁸ Erten (Tarihsiz), 96.

²⁴⁹ Oliver 1983, 255, Pl. XLI: 10-12; von Saldern 1980, 13-14, fig. 46, 49 ve 51.

²⁵⁰ Ising 1957, 27, Form 12.

²⁵¹ Vesberg 1952, 118.

²⁵² Buluntu yerleri saptanmış Anadolu örnekleri için: Erten (Tarihsiz), 96.

²⁵³ Batı Roma örnekleri için bkz. Ising 1957, 27-28, Form 12.

²⁵⁴ Kıbrıs örnekleri: Vesberg 1952, 120, Pl. III. 1-4; Oliver 1983, 255, Pl. XLI: 10-12.

²⁵⁵ Sardis örnekleri: von Saldern 1980, 13-14, fig. 46, 49 ve 51. Kilikia bölgesi ve Güney Anadolu örnekleri: Stern 1989, 121-128; Stern 1984, 132-139; Stern-Erten 1989, 595-605, Fig./Res. 1. 1-6, Fig./Res. 6. 1-4.

²⁵⁶ Erten tarafından İçel Müzesi’nde yer alan cam bardakların çalışılması sırasında müze çalışanlarından bu eserlerin genellikle güney ve güney-doğu Anadolu’dan (Mersin, Adana, Gaziantep, Hatay) getirilen ve satın alma yoluyla edinilen eserler olduğu öğrenilir. Erten (Tarihsiz), 100, dip. 2.

²⁵⁷ Adana Bölge Müzesi’nde iki örnek yer alır. Stern-Erten Yağcı 1989, 600-1.

yuvarlatılmış, ayrı bir kaidesi olmayan bardaklar Kilikia bölgesinde çok sık rastlanan bir tiptir²⁵⁸.

Serbest üfleme tekniğinde yapılmış ve İ.S. 1. yüzyıl sonlarına tarihleyebileceğimiz²⁵⁹ silindir gövdeli, ayrı bir kaidesi olmayan ve süslemesiz cam bardaklardan Tarsus mezar buluntuları içinde bir örnek yer almaktadır. Saydam sarımsı yeşil renkli, aleve tutularak yuvarlatılmış ağız kenarlı, silindir gövde hafif dışbükey profilli ve dip hafif içbükeydir.

II. 2. 4. 6. Silindir Formlu Zikzak Şerit Süslemeli Boncuk

Katalog No: 48 Figür: 41

Yarı değerli taşlar ve doğal camlar, Erken Bronz Çağı'ndan itibaren delinerek süs boncukları olarak kullanılır. Geç Bronz Çağı'ndan itibaren de cam boncuklar, mezarlardan ele geçen örneklerden de bilindiği üzere bütün doğu Akdeniz kıyılarında, Batı ve Orta Avrupa'da yaygınlaşır. Bunlar cam macunların ya da sıcak, yumuşak cam çubukların şekillendirilmesinden sonra delik açılması ile yapılmış boncuklardır. Koyu mavi, mat renklere kadar çeşitleri olan boncukların formu da küresel, düz basılmış ya da silindir olabilmektedir. Genellikle bu boncuklar her yerde benzer özellik gösterir ve bunların ilk üretimleri Mısır'da Amenophis I. (yaklaşık 1550) döneminde yapılmaya başlanır.

Petrie, cam endüstrisinin ilk renkli döneminde (İ.Ö. 1400-1350) bu boncukların üretim tekniklerini ve ustalıklarını Tell el Amarna kazıları buluntuları doğrultusunda anlatır. Bu da ince çekilmiş bir cam ipinin metal telin etrafına dolanarak yapıldığı, boncukların bilinen

²⁵⁸ Stern-Erten Yağcı 1989, 600-1.

iç kalıp tekniğindeki ilk üretimleridir²⁶⁰. Tell el Amarna kazılarında bu boncuklar metal tel üzerlerinde yapışık halde bulunur. Ayrıca yapılma esnasında boncuğun yüzeyi ile sarılan cam iplerinin sağlam birleşmemesi sonucu bitirilmemiş olan boncuklar da burgulu şekilde ele geçer²⁶¹.

Zikzak şeritli ve dalgalı çizgileri olan boncuk süslemeleri ilk olarak İ.Ö. 7. yüzyılda yapılmaya başlanır²⁶². Bu dönemde nokta ve gözlü süslemeleri olan boncuklar seyrekleşir fakat İ.Ö. 6. yüzyılda tekrar noktalı, gözlü süslemeler popülerlik kazanır. Ayrıca kaburgalı, zikzak ve dalgalı bant süslemeleri olan boncuklar da doğu Akdeniz’de sevilerek kullanılan süs eşyalarındandır²⁶³.

Kuzey Akdeniz kıyılarında, Güney İtalya, Ege ve daha çok sayıda da Doğu’da bulunan bu boncukların Mısır-Nubia’ya kadar ulaştıklarını hatta Alpler’in kuzeyine kadar silindirik biçimli iplik süslemeli boncukların olduğunu görmekteyiz²⁶⁴. Delos ve Kuzey Akdeniz ülkelerinde üretimleri olan iplik süslemeli boncuklardan İran’da da çok sayıda örnek bulunur, ayrıca burada iplik süslemeli boncukların üretimlerinin de olabileceği düşünülmektedir. Güney Rusya’da yapılan kazılardan mezar buluntuları olarak ele geçen benzer örneklerin orjinallerinin İ.S. 2. yüzyıl içinde olduğu fakat daha çok İ.Ö. 1.-İ.S. 1. yüzyıla ait olanların daha yaygın olduğu belirtilmektedir²⁶⁵.

²⁵⁹ Kıbrıs örnekleri Tip A I α, Antoninler dönemine ait bir sikke ile birlikte ele geçer ve bu örnekler sikke uyarınca İ.S. 1. yüzyılın sonuna tarihlenir. Vesberg 1952, 119-120.

²⁶⁰ Petrie 1974, 26, Pl. XIII, Nr. 59-61.

²⁶¹ Petrie 1974, Pl. XIII, Nr. 53-58.

²⁶² Neuburg 1962, 23; Spaer 2001, 100-101.

²⁶³ Neuburg 1962, 24. Sardis’te İ.Ö. 700’den Hellenistik-Roma dönemlerine ait dalgalı ya da düz iplik süslemeleri olan örnekler bulunur. von Saldern 1980, 106, Nr. 827-831.

²⁶⁴ Neuburg, 1962, 24; Kisa 1968, 55; Czurda-Ruth 1979, 190; Spaer 2001, 102.

²⁶⁵ Spaer 2001, 102.

Mısır-Dendereh'de XVIII. sülaleden Roma dönemine kadar kullanılmış bir hayvan katakompunda da silindir formlu boncuk bulunur²⁶⁶. Mat yeşil cam üzerine mat sarı şerit süslemesi olan bir örnek Karanis'ten ele geçer²⁶⁷. Bugün İsrail Müzesi koleksiyonunda yer alan ve Castra'da bir mezardan (mezar 16 L.) ele geçen benzer örnekler de Yavin ve Finkielsztejn tarafından Roma-Bizans periyodunda sınıflandırılır²⁶⁸. Özel koleksiyonlarda da çok sayıda benzer örneklerin olması muhtemeldir ve bunlardan biri Neuburg'un özel koleksiyonudur. Bu koleksiyonda silindir formlu şerit süslemeli boncukların da olduğu İ.Ö. 2000'den İ.S. 400'e kadar çok çeşitli boncuklar yer alır²⁶⁹.

Tarsus mezar buluntusu içinde tek örnek olarak ele geçen silindir formlu zikzak süslemeli boncuğun Erken Roma dönemi buluntuları ile beraber saptanması, söz konusu örneğin de bu dönem içerisinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Yapım tekniği olarak baktığımızda zikzak şerit süslemeli boncukların iki farklı üretim tekniğinde yapıldıklarını görmekteyiz ve bu iki farklı üretim tekniğini birbirlerinden ayırt etmek gerekir. Birincisi Roma döneminden önce uygulanan bir tekniktir: İç kalıp tekniği olarak bilinen bu teknikte yumuşak cam şerit birkaç defa metal bir telin etrafına sarılır "wire-wound beads". Boncukta iki renk elde etmek için de değişik renkteki cam ipler, yan yana sıra ile sarılır ve sonra eritilerek birleştirilir. Bu işlem sonrasında desenler boncuğun tüm kesitleri arasından geçer²⁷⁰.

İkinci teknik ise Roma döneminde İskenderiye'de uygulanır. Bir cam boruya ateşte yuvarlatılarak şekil verilmesiyle oluşturulan boncuğun etrafına mat beyaz ya da mat sarı

²⁶⁶ Petrie 1900, 34-35.

²⁶⁷ Harden 1936, 304, Pl. XXII, Nr. 995.

²⁶⁸ Spaer 2001, 102, Fig. 47.

²⁶⁹ Neuburg 1962, 89, Farbtafel X c.

bazen de açık mavi olan cam ipi birkaç defa sarılır ve cam ipi boncuğun rulosu arasında düz, sert bir yüzey üzerinde, yumuşak özün içinde sıkıştırılır. Cam ustası genellikle cam iplerin düz sarılmış haliyle yetinmez ve bunlara kıvrımları, bükümleri olan bir süsleme biçimi verir. Bu işlemi de boncuğun etrafına cam iplerini sardıktan sonra, demir kısa bir çubukla boncuğun bir ucundan diğer ucuna hareket ederek yapar. Henüz sertleşmemiş kıvrımları sivriltilerek çeker ve cam ustası bunu her boncuk için üç-dört defa tekrarlar²⁷¹.

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu örneğinin Erken Roma dönemine ait buluntularla ele geçmesi, bize bu örneğin ikinci grupta yer aldığını göstermektedir. Aynı durum Magdalensber'de de söz konusudur ve Roma dönemine ait bir mezardan kontekst olarak saptanan benzer örnek, birlikte ele geçen diğer Roma dönemine ait buluntular doğrultusunda İ.S. 1. yüzyıla tarihlendirilir²⁷².

II. 3. Seramik

Mezar odasından ele geçen seramik buluntular dört adet *unguentarium*, bir kulpsuz vazo, üç adet kulplu çömlek ile bir kulplu ve kapaklı çömlekten oluşmaktadır. Yalın olan kulpsuz vazo dışındaki seramikler üzerinde kırmızı astar izleri görülmektedir.

II. 3. 1. Vazo ve Çömlekler

Katalog No: 49-53 Figür: 42-46

Mezara ölü armağanı olarak bırakılan Tarsus Köylü Garajı Mezarı kulpsuz vazo ile çömleklerin günlük kullanıma yönelik kapların mezar hediyesi olarak üretilmiş varyasyonları olduğunu söyleyebiliriz. Tarsus Müzesi çalışmalarımız sırasında Kavuklu

²⁷⁰ Neuburg, 1962, 24, Farbtafel X a, c ve e; Czurda-Ruth 1979, 190.

²⁷¹ Kisa 1968, 54-55; van der Sleen 1973, 26; Czurda-Ruth 1979, 190-91.

²⁷² Czurda-Ruth 1979, 191.

Mahallesi'nde yine tesadüfen bulunan mezardan ele geçen seramik buluntuları arasında benzer örneklerin olduğunu saptadık²⁷³.

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu seramikleri ile Erken Roma İmparatorluk dönemine ait günlük kullanım mutfak kap formları arasında genel olarak benzerliklerinin olduğunu görmekteyiz. Ancak söz konusu seramik buluntuları için Kilikia bölgesi ve bölgeye yakın Suriye-Filistin ile Kıbrıs seramiklerinde birebir benzer örnek yoktur.

Tarsus-Gözlükule höyüğü Roma dönemine ait mutfak kaplarından bir örnek gövde formu olarak Katalog No: 51 ile benzer fakat Gözlükule örneği boyun, kulpların yapılışı ve kapaksız oluşu ile farklılık gösterir²⁷⁴. Ürdün-Petra'dan kaba seramik olarak tanımlanan ve İ.S.1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başlarına tarihlenen seramik, gövde formu olarak Katalog No: 51 ve 52 örneklerine benzese de boyun ve kulp yapılarındaki farklılıklar vardır²⁷⁵. Katalog No: 51 ve 52 örnekleri için yine aynı durum Kıbrıs örneklerinde yaşanır²⁷⁶. Filistin'in İ.Ö. 200-İ.S. 70 yılları arasında ait yayımlanmış seramiklerinden, mutfak kap formları sadece gövde şişkinlikleri bakımından benzerlik gösterir, ancak bunlar da İ.Ö. 1. sonlarına kadar olan örneklerdir²⁷⁷. Filistin'den mutfak kapları örnekler Tarsus Köylü Garajı örneği kulpsuz vazo (Katalog No: 49) ile benzerlik gösterir fakat Filistin örnekleri kulplu olmaları ile farklılık gösterir²⁷⁸. Dura-Europos'tan bir örnek Katalog No: 53 örneğine form olarak genel hatları ile benzer fakat Dura-Europos örneği İ.S. 3. yüzyıla aittir²⁷⁹.

²⁷³ Benzer örnekleri bulmamızda yardımcı olan Arkeolog Dr. Işık hanıma çok teşekkür ederiz.

²⁷⁴ Goldman 1950, Pl. 157, No. 709.

²⁷⁵ Herfort-Koch/Mandel/Schädler 1996, Taf. 32 F.

²⁷⁶ Vessberg-Westholm 1956, Fig. 31, No.18-19.

²⁷⁷ Lapp 1961, 187, Type 71.1.

²⁷⁸ Lapp 1961, 190, Type 72.2. I. B.

Genel olarak seramikler krem beyaz hamur rengindedir. Seramiklerin aynı hamur rengine sahip olmaları, form ve işçiliklerindeki benzerlik aynı atölyede üretilmiş olabileceklerini göstermektedir. Bölgede seramik üretimi yapan atölyelerin olduğunu biliyoruz ve konumuz dahilinde seramik üretimi yapan en yakın merkezler Tarsus, Gözlükule, Antiochia, Hama, Samarra atölyeleridir. Tarsus Donuktaş kazılarında İ.S. 1. yüzyıla ait seramiklerin de yakında bulunan söz konusu bu atölyelerin üretimi olduğu belirtilir. Batı Anadolu örnekleri ile özellikle Pergamon seramikleriyle benzerlik gösterse de Donuktaş seramiklerinin yakında bulunan seramik atölyeleri tarafından üretilmiş oldukları düşünülmektedir²⁸⁰. Tarsus Köylü Garajı Mezarı seramik buluntuları da yakındaki bir atölyenin üretimi olabilir.

Tarihleme kriteri olarak benzer örnekler bulunamasa da in situ olarak saptanan Tarsus Köylü Garajı Mezarı seramik buluntuları, bu seramiklerle birlikte ele geçen tarihlenebilen cam buluntuları ve pişmiş toprak *unguentarium*'lar doğrultusunda İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başlarına yerleştirilebilir.

II. 3. 2. Unguentarium'lar

Katalog No: 54-57 Figür: 47-50

Tarsus Köylü Garajı Mezarı seramik buluntuları içinde dört tane unguentarium yer alır. Bunların üçü armut biçimli biri torba biçimli gövde formundadır. Roma İmparatorluk döneminde pişmiş toprak unguentarium'larda armut ve torba biçimli gövde formunun yaygın olduğunu görmekteyiz. Bu formlar Geç Hellenistik dönemde ortaya çıkar²⁸¹. Pişmiş toprak unguentarium'lar Roma dünyasının hemen her yerinde görülebilmektedir ve çoğunlukla yerel üretimdir²⁸².

²⁷⁹ Welles 1968, Fig. 11, No. 290.

²⁸⁰ Baylan 2001, 63.

²⁸¹ Mitsopoulos-Leon 1991, 149.

²⁸² Berger 1960, 74-75.

Cam unguentarium'lar İ.S. 1. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kilden yapılan karınlı şişelerin devamı niteliğinde üretilirler ve İ.S. 1. yüzyılın sonlarına doğru cam şişeler seramik kapların yerini almaya başlar²⁸³. Bu, cam üfleme tekniğinin icat edilmesi ile hızlı cam üretiminin mümkün olmasıyla bağlantılıdır. Aynı süreci cam eserlerin seramik kaplara göre daha çok sayıda olması ile Tarsus Köylü Garajı mezar buluntularında da görmekteyiz.

Bugüne kadar bilinen pişmiş toprak unguentarium'larda ufak tefek form değişikliği ve malzemede yapıldıkları yerlere göre üretim farklılığı olsa da genelde aynı karakterdedirler²⁸⁴. Camdan yapılan unguentarium'ların da pişmiş toprak unguentarium'lardan form farklılığı göstermesi camın üflenerek şekil verilmesiyle açıklanabilir²⁸⁵.

II. 4. Bronz

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde iki tane bronz eser bulunur. Bunlar tek kulplu bir sürahi ile saplı yayvan bir çanak olan *patera* dır.

Erken İmparatorluk dönemi başlarında güney İtalya'da Campania bölgesi ve özellikle Capua kenti, bronz kapların üretiminde çok başarılı ve gözdedir. İ.S. 1. yüzyılın ortalarından itibaren de diğer eyaletlerde yerel üretimler başladığını biliyoruz²⁸⁶. Bilindiği gibi Roma dönemi öncesi bronz eşyalar pahalı ve çok sık rastlanmayan objelerdir. Roma döneminde bronz eşyaların toplumun her sınıfında kullanılabildiğini görmekteyiz. Artık bronz eşyalar sadece zengin sınıfa özel gereçler değildir. Vesivius Dağı'nın İ.S. 79 yılında

²⁸³ Agora V 1959, F 50; Mitsopoulos-Leon 1991, 149; Berger 1960, 74-75.

²⁸⁴ Mitsopoulos-Leon 1991, 149.

²⁸⁵ Berger 1960, 74-75.

²⁸⁶ Yağcı 1989, 18.

patlaması ile lavlar altında kalan Pompeii ve Herkulaneum'da her tür evde saptanan yüzlerce bronz kap ve değişik bronz objeler de artık bronzun çok pahalı bir materyal olmadığını belgeler²⁸⁷.

II. 4. 1. Tek Kulplu Sürahi ve Patera

Katalog No: 58-59 Figür: 51-52

Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda tek kulplu sürahi (Katalog No: 58) ile saplı yayvan bir çanak olan *patera* (Katalog No: 59) birlikte bulunur. Bu iki bronz kabın birlikte bulunması, el yıkama geleneğinde birlikte kullanılan kaplar olduklarını düşündürmektedir. Genellikle *Oinochoe* olarak adlandırılan tek kulplu bir sıvı kabı ile *patera* bir "takım" olarak İ.S. 1. ve 2. yüzyıllara ait mezarlarda ölü hediyesi olarak birlikte ele geçer²⁸⁸. Ellerin yıkanmasında kullanılan bu kap çiftinden *Oinochoe* su dökmek için kullanılır. Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda bulunan tek kulplu sürahi de bu amaç doğrultusunda *patera* ile birlikte ölü hediyesi olarak mezara bırakılmış olabilir.

Roma döneminde çatal ve bıçak olmadığı için yemek elle yenir ve bu nedenle yemek öncesi ile yemek aralarında ellerin yıkanması önemlidir. Antik yazarlardan Petronius (Sat. 31, 34), hem yemeğin başında hem de yemeklerin arasında ellerin yıkandığını belirtir. Ellerin yıkanması için içi su dolu *oinochoe*, *patera* ve havlu köleler tarafından getirilir ve buradaki hizmet de ustalıkla yapılmalıdır²⁸⁹. El yıkama geleneği Yunanlılarda vardır²⁹⁰ ve bu gelenek Yunanlılardan alınarak Roma döneminde de devam eder. Daha sonra Geç

²⁸⁷ Deppert 1977, 2-3.

²⁸⁸ Onurkan 1988, 49, Kat. No. 45 ve 54; Yağcı 1989, 16; Kohlert-Bemeth 1990, 63, Abb. 22.

²⁸⁹ Deppert 1977, 14; Kohlert-Bemeth 1990, 63.

²⁹⁰ Antik yazarlardan Athenaios, Herakles'in bu rituali tam beceremeyen sağa sola su sıçratan köleleri vurarak öldürdüğünü söyler. Kohlert-Bemeth 1990, 63.

Antik, Yahudi ve Hıristiyanlık hata günümüz Hıristiyanlık geleneklerinde dahi kesintisiz her dönemde uygulandığını görüyoruz²⁹¹.

Yukarıda da değinildiği gibi genellikle *Oinochoe* ile *patera* bir “takım” olarak İ.S. 1. ve 2. yüzyıllara ait mezarlarda ölü hediyesi olarak birlikte ele geçer. Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda birlikte saptanan tek kulplu sürahi ile *patera* da aynı gelenek doğrultusunda bırakılmış olmalıdır. Buna göre tek kulplu sürahi ile *patera*'yı İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başlarına yerleştirebiliriz.

²⁹¹ Kohlert-Bemeth 1990, 63-64.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarsus Köylü Garajı Mezarı'ndan günümüze sadece rektagonal taş örgülü bir mezar odası ulaşmıştır. Burada sistemli bir arkeolojik kazı yapılmadığından mezarın mimarisi hakkında kesin verilere sahip değiliz. Bugün görüldüğü kadarıyla mezar odasının duvar örgüsü yığma duvar tekniğindedir. Dikdörtgen planlı ve üzeri tonoz örtülü mezar odasının kısa kenarı üzerinde etrafı taş sırası ile belirlenen mezar yeri vardır.

Mezar buluntuları pişmiş toprak lahitler, cam, pişmiş toprak ve bronz kaplar, bir tane taş ağırşaktan oluşmaktadır. Ancak buluntuların çoğunluğu cam eserlerdir (toplam 60 buluntu içinde 38 tanesi camdır). Cam buluntular arasında ise *unguentarium*'lar, minyatür parfüm şişeleri ve bir adet hurma biçimli şişe, bir adet bardak ve bir tane silindirik boncuk vardır. Pişmiş toprak buluntular arasında *unguentarium*'lar, vazo ve çömlekler bulunmakta; bronz kaplar arasında ise tek kulplu sürahi ve kulplu bir çanak olan *patera*'dan oluşmaktadır.

Kilikia'da mermer ve kireçtaşı lahitler yoğun olarak saptanır. Tarsus Köylü Garajı Mezarı ile Pompeiopolis'te in situ örneklerinin belirlenmesi bölgede pişmiş toprak lahit kullanımının da yaygın olduğunu gösterir. Ayrıca Mersin, Adana ve Tarsus müzelerindeki pişmiş toprak lahitler de bunu desteklemektedir. Tarsus Köylü Garajı Mezarı pişmiş toprak lahitleri, bunların taş mezar mimarisi içinde kullanımını da doğrudan yansıtması bakımından önemlidir.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı'ndan ele geçen pişmiş toprak lahitler, inhumasyon geleneğinde gömü yapıldığını göstermektedir. Roma döneminde tüm Roma eyaletlerinde olduğu gibi Kilikia bölgesinde de hem inhumasyon hem de kremasyon gelenekleri saptanmaktadır.

Özellikle Dağlık Kilikia bölgesinde anıt, kaya, oyu ve örgü teknikte yapılmış mezar tiplerine inhumasyon ve kremasyon geleneğinde gömü yapıldığı tespit edilmektedir.

Roma dünyasında genel olarak ölümden sonra yaşamın devam ettiğine inanılır. Bu inanç doğrultusunda ölen kişinin mezarında kendisini evinde hissetmesi için yapılan düzenlemelerden biri de mezar hediyeleridir. Bunlar da ölen kişinin daha sonraki hayatında ihtiyaç duyacağına inanılan yiyecek, içecek ile günlük yaşamda kullanılan malzeme ve eşyalardır. Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda saptanan buluntular da bu gelenek doğrultusunda mezara bırakılmış hediyelerdir.

Mezarda ele geçen buluntuların çoğunluğu cam eserlerdir. Hurma biçimli şişe ile silindir boncuk dışında tüm cam buluntular serbest üfleme tekniğinde yapılmıştır. Cam eşyalar, üfleme tekniğinin keşfinden önce çok fazla üretimi olmayan, sadece zengin müşterilerin alabildiği çok pahalı eserlerdir. Hellenistik dönemin sonlarına doğru, üfleme çubuğunun keşfi ile camcılık tarihinde büyük bir gelişme yaşanır. Yaklaşık İ.Ö. 50 civarında Suriye-Filistin kıyılarında cam üfleme tekniği keşfedilir ve bulunmasından sonraki yarım yüzyıl içinde cam üfleme sanatı, artık Suriye-Filistin'e ait bir el sanatı olmaktan çıkar. İ.S. 1. yüzyıl ortalarına doğru cam üfleme sanatı imparatorluğun doğu ve batı topraklarında yayılmaya başlar. Bir dünya imparatorluğu olan Roma topraklarında cam endüstrisi ve ticareti geniş alanlara yayılmış bir girişimcilik haline gelir. Cam ticareti, üfleme sanatının keşfedildiği bölge sınırlarından çok uzaklara inanılmaz bir hızla yayılır.

Böylece İ.S. 1. yüzyılın başlarına gelindiğinde artık camdan yapılmış eşyalar günlük hayatta önemli bir eleman haline gelir ve geniş üretim olanaklarına sahip olur. Artık cam

eşyalar toplumun her katmanlarında görülen ve günlük yaşamda geniş bir kullanım alanı olan bir materyaldir. Ayrıca Roma döneminde mezar hediyesi olarak bırakılmış cam eserleri zengin ya da sıradan mezarlarda da görebilmekteyiz.

Kilikia bölgesinde değişik dönemlere ait cam kullanımı ve üretimi hakkında epigrafik ve arkeolojik nitelikte verilere sahibiz. Ovalık ve Dağlık Kilikia yerleşimlerinde yapılan kazılarda ele geçen cam buluntular ya da müzelerdeki cam eserlerin azımsanmayacak sayıda olması da bir Kilikia camcılığında söz edebilmemizi sağlar. Roma döneminde Kilikia'da cam kullanımının dışında cam üretimi yapan yerel atölyelerin olduğu ve bu endüstrisinin İ.S. 2. ve erken 3. yüzyıl süresince var olduğu düşünülmektedir.

Tarsus Köylü Garajı cam buluntuları Tarsus'da Erken Roma İmparatorluk döneminde camın kullanımı ve mezar geleneği içindeki yerini gösteren somut bir örnektir.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı cam buluntuları şişelerden küresel gövde formu olanların, silindir uzun boyunları ve katlanmış ağız kenarları vardır. Bu form özellikleri üfleme tekniğinin kullanılmaya başlandığı ilk dönemlerine yani Augustus dönemine tarihlenir. Anadolu'da en erken İ.Ö. 1. yüzyıl sonları-İ.S. 1. yüzyıl başlarına ait örnekler ve İ.S. 1. yüzyıl sonlarına tarihlenen örnekler bulunur. Armut biçimli şişelerin, katlanmış ağız kenarları (dışarı, yukarı, içe doğru) ve silindir boyunları vardır. Bunlar da cam üflemeçiliğinin erken dönem tipik form özellikleridir. Ayrıca bu şişelerin katlanmış ağız kenarına sahip olmaları karakteristiktir. Armut biçimli şişeler Roma dönemine ait mezarlardan çok sayıda ele geçer ve Kıbrıs örnekleri Hellenistik-Roma dönemine ait mezarda kontekst buluntularla birlikte saptanır.

Unguentarium'lar, içlerinde Roma günlük yaşamında sevilerek kullanılan *unguent*'lerin yani kokulu yağların, parfümlerin ve tıbbi ya da kozmetik merhemlerin saklanması amaçlı kullanıldıkları için bu isimle adlandırılırlar. Roma mezar gelenekleri doğrultusunda unguentarium'lar, ölü hediyesi olarak hemen her Roma mezarına bırakılır. Kilikia'da da basit unguentarium tiplerinin mezar hediyesi olarak bırakılması çok yaygın bir gelenektir. Güzel kokulu konsantre yağların saklanması için kullanılan bu kaplar İ.S. 1.ve 2. yüzyıl içine yayılır. Form tiplerinin de birbiri içine geçmiş oldukları görülmektedir

Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda ölü hediyesi olarak bırakılmış çok sayıda unguentarium bulunmaktadır. Buluntuların çoğu alışlagelmiş 'açık yeşil' camdan yapılmışlardır. Ayrıca sarımsı yeşil, koyu mavimsi yeşil ve mavi camdan yapılmış örnekler de bulunmaktadır.

Cam üfleme tekniğinin icat edilmesinden sonra hızlı cam üretimi mümkün olur. Camcılıkta yaşanan bu gelişme ile de İ.S. 1. yüzyılın sonlarına doğru cam şişeler seramik kapların yerini almaya başlar. Cam unguentarium'lar da İ.S. 1. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kilden yapılan karınlı şişelerin devamı niteliğinde üretilirler. Tarsus Köylü Garajı mezar buluntularının çoğunun cam olması bu sürecin Tarsus'da da yaşandığını göstermektedir. Anadolu'da birçok merkezden ele geçen unguentarium'lardan Augustus dönemine tarihlenen Priene örnekleri, üfleme tekniğinin bu erken aşamasında muhtemelen Anadolu kentlerinde de üretim olabileceğini gösteren önemli verilerdir.

Unguentarium tiplerinde şamdan biçimli unguentarium'ların form olarak karakteristik özellikleri boyunlarının uzun ve dar olması ile alçak, konik bir gövdeye sahip olmalarıdır. Uzun boyunları sıvıların ölçülü olarak dökülmesini sağlamak için tasarlanmıştır. Üfleme

teknığının erken dönemlerinden itibaren İ.Ö. 1. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra Roma camcılığında en yaygın kullanılan form tipidir. Ancak bilinen örneklerin tamamı İ. S. 1. yüzyılda üretimlerinin olduğunu ve 3. yüzyıla kadar devam ettiğini gösterir. Muhtemelen 3. yüzyılın sonlarından itibaren de üretimleri yoktur.

Tüp biçimli unguentarium'lar form olarak gövdeleri tüp biçimli ve basit boyunludur. Tarsus Köylü Garajı Mezarı tüp biçimli unguentarium örneklerinin Sardis ve Suriye-Filistin'deki benzer örnekleri İ.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlenir. Tüp biçimli ya da gövdenin armut formu aşağı doğru çekilmiş unguentarium'ların sınıflandırılmalarında farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Örneğin Vessberg'in –armut şeklinde gövdesi olan tüp biçimli unguentaria- olarak grupladığı örnek Harden'in gruplarında -Kozmetik Şişeleri- başlığında Tip E olarak karşımıza çıkar ve Isings'in gruplarında -Şamdan biçimli tipi- Form 82 B1 olarak tanımlanır. Bu grubun Tarsus Köylü Garajı mezar örnekleri tez kapsamında -Tüp Biçimli Armut Gövdeli Unguentarium'lar- olarak sınıflanır. Sınıflama farklılığı olsa da benzer örnekler genellikle İ.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilir.

Boyun ile gövde arasında boğum olan tüp biçimli unguentarium'lar geniş boyuna sahip değildir ve bu tipin boyunları kısa ya da uzun olabilmektedir. Bunların bazılarının düzleştirilmiş bazılarının yuvarlatılmış dipleri vardır. Açık yeşil ya da mavimsi yeşil renkte üretilirler ve içe katlanmış ağız kenarları karakteristiktir. İlk örnekleri İ.S. 1. yüzyıla tarihlenir. Bu grubun benzer örnekleri İ.S. 1.-2. yüzyıllara aittir.

Tüp biçimli unguentarium'lar arasında boyun ile gövde arasında boğum olan armut ve tüp biçimli gövdeleri olan unguentarium'lar, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nin ilk iki

yüzyılında çok sık görülen form tipleridir. Bu tipin ilk örnekleri genellikle ince camdan üretilmiş ve kısa boyunludur. Gövde uzunlukları yaklaşık boynun bir buçuk katıdır. Priene'de İ.S. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen benzer örnekler bulunur. Daha sonraki gelişmede vazoların boyunları uzar ve gövdenin iki katı uzunluğunda olur. Bu tipin uzun bir periyot içinde kullanımı söz konudur.

Ağır koyu mavimsi yeşil camdan yapılmış tüp biçimli unguentarium'lar form olarak bodur, üçgen gövdeli, uzun silindirik boyunlu, geniş ve katlanmış ağız kenarlıdır. Geniş ve katlanmış ağız kenarı da İ.S. 2. yüzyıl şişe ve unguentarium'lardan başlayarak görülür ve Kilikia bölgesinde en yaygın olarak görülen örneklerdir. Bu unguentarium tiplerinin İ. S. 1. yüzyılda başlayan üretimleri 3. yüzyıla kadar devam eder.

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları arasında yer alan hurma biçimli şişe, aynı kontekst içinde saptanan diğer camlardan farklı olarak, kalıba üfleme tekniğinde üretilir. Hurma biçimli şişeler form olarak içe dönük ağız kenarlı, kısa boyunludurlar. Genellikle kahverengi tonlarında üretilir fakat belki de tasvir edilmek istenen hurma cinsine göre mavi, yeşil, mor, siyah renkte üretilmiş olanları vardır. İ.S. 1. yüzyıla tarihlenen tipik cam formlarından sayılırlar. Kalıba üfleme tekniğinde üretilmiş cam eserlere Roma İmparatorluğu'nun bütün eyaletlerinde ve Anadolu'da da rastlanır. Tarsus Köylü Garajı Mezarı buluntusu olan hurma biçimli şişe tipi ise, İ.Ö 1. yüzyılın ortalarından kısa bir süre önce yapılmaya başlanır ve İ.S. 2. yüzyılda da üretimleri devam eder. Bu buluntu, rahat tarihlenebilen bir gruba ait olması ile mezarı tarihleyen önemli bir veridir. Ayrıca Tarsus'da camcılıkta gelişen yeni üretim tekniklerinin (kalıba üfleme tekniği) ürünlerini, kullanımını yansıtır.

Silindir şişeler form olarak geniş silindir gövdeli, kısa boyunlu, pürüzsüz yuvarlak çıkıntılı omuzlu olup geniş dik ya da sivri açılı kıvrılmış çok sayıda kaburgalı kulpa sahiptirler. Genellikle mavimsi yeşil renkte üretilirler. Söz konusu şişeler genel olarak İ.S. 1. yüzyılın ilk yarısı ile 2. yüzyıl içinde sınıflandırılır. Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu örneği silindir cam şişenin gövdesi yatay bantlardan oluşan kesme çizgi süslemelidir. Cam eserler üzerindeki yatay bantlardan oluşan kesme çizgi süslemesi ve ağız kenar biçimi (sırasıyla dışarıya-aşağıya-yukarıya-dışarıya doğru katlanmış sonra düzleştirilmiş) Akdeniz'in doğu bölgelerinin karakteristik özellikleri olarak kabul edilmektedir. Bu tipteki ağız kenar biçimi ve kesme çizgi süslemesi erken dönemlerde çok sık görülmez ve İ.S. 2. yüzyılda yaygınlık kazanır.

Roma dönemi cam üretim tekniklerine serbest üfleme tekniğinin dahil olması ile cam eserlerin üretimindeki artışın yanısıra cam kap formları da çeşitlilik kazanır. :Yeni oluşturulmuş kap formları içinde yer alan cam bardaklar, günlük yaşamda sıklıkla kullanılan hatta mezar hediyesi olarak bırakılan kaplardır. Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu cam bardağın form özellikleri aleve tutularak yuvarlatılmış ağız kenarlı, silindir gövdeli olup ayrı bir kaidesi ve süslemesi yoktur. Cam bardaklar İ.S. 1 yüzyılda Batı Roma topraklarında, Doğu Akdeniz'de ve Anadolu'da çok sayıda ele geçer.

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları içinde tek örnek olarak silindir formulu zikzak süslemeli boncuk ele geçer. Boncukların Bronz Çağı'ndan itibaren üretimleri söz konudur. Ancak bu boncukların Roma döneminde ilk kez İskenderiye'de uygulanan, bir cam boruya ateşte yuvarlatılarak şekil verilmesiyle oluşturulan farklı bir teknikte üretimlerinin olduğunu görmekteyiz. Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda ele geçen cam boncuk, içinde bulunduğu kontekst uyarınca Erken Roma İmparatorluk dönemine tarihlenebilir.

Tarsus Köylü Garajı mezar buluntusu cam eserler ile Kilikia bölgesinden ele geçen diğer cam eserlerin benzer örneklerinin Suriye-Filistin sahilleri ve Kıbrıs'dan olduğunu görmekteyiz. Böylece bu buluntular, Erken Roma İmparatorluk dönemi camcılığı içinde Doğu Akdeniz eyaletleri için geçerli olan genel çerçeve içinde Tarsus'un da yer aldığını göstermektedir. Tek başına Tarsus Köylü Garajı buluntuları bir üretimi kanıtlayacak nitelikte olmamakla birlikte, camın Tarsus'un günlük yaşantısı ve mezar geleneği içindeki yerini açıkça ortaya koymaktadır.

Tarsus Köylü Garajı Mezarı seramik buluntularından kulpsuz vazo ile çömleklerin günlük kullanıma yönelik kapların mezar hediyesi olarak üretilmiş varyasyonları olmalıdır. Erken Roma İmparatorluk dönemine ait günlük kullanım mutfak kap formları arasında genel form benzerliği vardır. Bu seramiklerin Kilikia bölgesi ve bölgeye yakın Suriye-Filistin ile Kıbrıs seramiklerinde bire bir benzer örnekleri yoktur. Ancak Tarsus Müzesi çalışmalarımız sırasında Tarsus Kavuklu Mahallesi'nde yine tesadüfen bulunan mezardan ele geçen seramik buluntuları arasında benzer örneklerin olduğunu saptadık. Genel olarak seramikler krem beyaz hamur rengindedir. Seramiklerin aynı hamur rengine sahip olmaları, form ve işçiliklerindeki benzerlik aynı atölyede üretilmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Bölgede seramik üretimi yapan Tarsus, Gözlükule, Antiochia, Hama, Samarra atölyelerinin olduğunu biliyoruz ve Tarsus Köylü Garajı Mezarı seramik buluntuları yakındaki bir atölyenin üretimi olabilir.

Mezardan ele geçen seramik unguentarium'lardan üçü armut biçimli biri torba biçimli gövde formundadır. Geç Hellenistik dönemde ortaya çıkan armut ve torba biçimli gövde form tipi Roma İmparatorluk döneminde pişmiş toprak unguentarium'larda yaygın olarak

kullanılır. Tarsus Köylü Garajı Mezarı seramik buluntuları içinde dört tane unguentarium yer alır. Yukarıda da belirtildiği gibi İ.S. 1. yüzyılın sonlarına doğru cam şişelerin seramik kapların yerini almaya başladığını biliyoruz. Cam unguentarium'lar İ.S. 1. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kilden yapılan karınlı şişelerin devamı niteliğinde üretilirler. Bu durum cam unguentarium'ların seramik unguentarium'lara göre daha çok sayıda olması ile Tarsus Köylü Garajı mezar buluntularında da söz konusudur.

Bronz buluntular olan tek kulplu sürahi ile saplı yayvan bir çanak olan *patera* muhtemelen el yıkama geleneği doğrultusunda mezara "takım" olarak bırakılmış mezar hediyeleri olmalıdır. El yıkama geleneğinde kullanılan *Oinochoe* ile *patera* bir "takım" olarak İ.S. 1. ve 2. yüzyıllara ait mezarlarda ölü hediyesi olarak birlikte ele geçer. El yıkama geleneğinde su dökmek için kullanılan *Oinochoe* olarak adlandırılan kabın görevini burada tek kulplu sürahi yerine getirir. Mezardan tek kulplu sürahi ile *patera'nın* Tarsus Köylü Garajı Mezarı'nda birlikte saptanması, el yıkama geleneğinin Tarsus'da ölü gömme geleneği içinde biliniyor ve uygulanıyor olabileceğini gösteren önemli bir arkeolojik veridir.

Ölümden sonra yaşamın devam ettiğine inanılan Roma dünyasında, ölen kişinin hatırlanma isteği ile yapılan mezarlarda, kişinin burada kendisini evindeymiş gibi hissetmesi istenir. Gömü törenlerinde ve değişik zamanlarda yapılan cenaze festivallerinde mezara bırakılan ölü armağanları dönemin günlük yaşamı, inançları ve gelenekleri konusunda bilgi veren önemli arkeolojik verilerdir. Bu açıdan Tarsus Köylü Garajı mezar buluntuları Ovalık Kilikia'daki ölü gömme gelenekleri konusunda somut bilgi vermektedir.

Mezar, İ. S. 1.-2. yüzyıla ait buluntular vermektedir. Bu durumda, o döneme ait Tarsus'da kullanımda olan cam, pişmiş toprak ve madeni kaplarla ilgili olarak sağlam 'kontekst' oluşturmaktadır. Ayrıca mezarın tonoz örtü sistemi de tarihleyici karakter taşımaktadır. Kilikia'da mezarların tarihlenmesinde mimariye dayalı kriterlerin kullanımı genel bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni, mezarlara ait sunuların kaybolmuş olmasıdır. Tarsus Köylü Garajı Mezarı , mimarinin küçük buluntularla desteklenerek tarihlenebilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Dağlık Kilikia bölgesinde tonoz örtü sisteminin İ.S. 2. yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlandığını biliyoruz.. Ancak kentleşme sürecinde daha erken ve daha hızlı gelişme gösteren Ovalık Kilikia yerleşimlerinde tonoz örtü sistemi daha erken kullanılmaya başlanmış olmalıdır. Bu doğrultuda sağlam kontekst oluşturan buluntuları ile mezarın yapım tarihini İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları olarak düşünebiliriz.

KATALOG**PİŞMİŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT****Katalog No:** 1**Figür:** 2**Müze Envanter No:** 60. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Uzunluk:** 93 cm.**Alt Çap:** 18, 5 cm.**ÖZELLİKLERİ****Renk:** Krem beyaz.**Görünüm:** Tam.

TANIM: Torpido formulu, kapaklı ve kapakları yarım küre formulu, tek kulplu. Baş ve orta kısımda kabartma tarzında yapılmış kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.**PİŞMİŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT****Katalog No:** 2**Müze Envanter No:** 61. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Uzunluk:** 74 cm.**Alt Çap:** 17 cm.**ÖZELLİKLERİ****Renk:** Krem beyaz.**Görünüm:** Tam.

TANIM: Torpido formlu, kapaklı ve kapakları yarım küre formlu, tek kulplu. Baş ve orta kısımda kabartma tarzında yapılmış kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

PIŞMIŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT

Katalog No: 3

Müze Envanter No: 62. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Uzunluk: 93 cm.

Alt Çap: 20 cm.

ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz.

Görünüm: Tam.

TANIM: Torpido formlu, kapaklı ve kapakları yarım küre formlu, çift kulplu. Baş ve alt kısımda kabartma tarzında yapılmış kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

PIŞMIŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT

Katalog No: 4

Figür: 1

Müze Envanter No: 63. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Uzunluk: 1, 89 cm.

Alt Çap: 26, 5 cm.

ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz.

Görünüm: Tam, gövdeden kırık.

TANIM: Torpido formulu, kapaklı ve kapakları yarım küre formulu, çift kulplu. Baş, orta ve alt kısımda kabartma tarzında yapılmış çiftli kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

PİŞMİŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT

Katalog No: 5

Müze Envanter No: 64. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Uzunluk: 129 cm.

Alt Çap: 24 cm.

ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz.

Görünüm: Tam.

TANIM: Torpido formulu, kapaklı ve kapakları yarım küre formulu, çift kulplu. Baş ve orta kısımda kabartma tarzında yapılmış kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

PİŞMİŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT**Katalog No:** 6**Müze Envanter No:** 65. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Uzunluk:** 185 cm.**Alt Çap:** 31 cm.**ÖZELLİKLERİ****Renk:** Krem beyaz.**Görünüm:** Tam, gövdede çatlak var.**TANIM:** Torpido formu, kapaklı ve kapakları yarım küre formu, çift kulplu. Baş, orta ve alt kısımda kabartma tarzında yapılmış kırık çizgi süslemesi.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.**PİŞMİŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT****Katalog No:** 7**Müze Envanter No:** 66. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Uzunluk:** 172 cm.**Alt Çap:** 27 cm.**ÖZELLİKLERİ****Renk:** Krem beyaz.**Görünüm:** Kırık.**TANIM:** Torpido formu, kapaklı ve kapakları yarım küre formu, çift kulplu. Baş, orta ve alt kısımda kabartma tarzında yapılmış kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

PİŞMİŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT

Katalog No: 8

Müze Envanter No: 67. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Uzunluk: 168 cm.

Alt Çap: 27 cm.

ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz.

Görünüm: Kırık.

TANIM: Torpido formulu, kapaklı ve kapakları yarım küre formulu, çift kulplu. Baş, orta ve alt kısımda kabartma tarzında yapılmış kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

PİŞMİŞ TOPRAK TORPİDO LAHİT

Katalog No:9

Müze Envanter No: 68. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Uzunluk: 70 cm.

Alt Çap: 26 cm.

ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz.

Görünüm: Ortaya yakın yerden kırık, üst bölüm eksik.

TANIM: Torpido formlu. Orta kısımda kabartma tarzında yapılmış çiftli kırık çizgi süslemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

KÜRESEL GÖVDELİ SİLİNDİR UZUN BOYUNLU ŞİŞE

Katalog No: 10

Figür: 3

Müze Envanter No: 9. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 1 cm.

Yükseklik: 9, 4 cm.

Gövde Çapı: 6, 2 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Koyu mavi.

Görünüm: Ağız kenarının yarısı eksik.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışa çekik ağız kenarı, silindir uzun boyun, küresel gövde, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 132, Tip A I α , Pl. VII:4; Berger 1960, 76, Taf. 12: 192, Taf. 20: 69; Kisa 1968, Formtaf. A 37-41, 54-62; Hayes 1975, Fig. 17, No. 543; Gürler 2000, 24-25, No. 1-3; SCE IV, 3, Fig. 48: 3-6.

KÜRESEL GÖVDELİ SİLİNDİR UZUN BOYUNLU ŞİŞE**Katalog No:** 11**Figür:** 4**Müze Envanter No:** 12. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 2, 2 cm.**Yükseklik:** 8, 5 cm.**Gövde Çapı:** 4, 9 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Açık yeşil.**Görünüm:** Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.**YAPIM TEKNİĞİ:** Serbest üfleme, aletle şekillendirme.**TANIM:** Dışa çekik ağız kenarı. Silindir uzun boyun, küresel gövde, hafif konkav dip.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyıl sonları.**KAYNAKÇA:** Vessberg 1952, 132, Tip A I α , Pl. VII:5; Berger 1960, 76, Taf. 12: 192, Taf. 20: 69; Kisa 1968, Formtaf. A 37-41, 54-62; Hayes 1975, Fig. 14, No. 486; Barag 1985, 95, Pl. 14, fig. 9, No. 124; Dussart 1998, 167, BXIII. 1312a, Pl. 54, No. 2; Whitehouse 1997, 127, 343, No. 200-202; Gürler 2000, 24-25, No. 1-3; SCE IV, 3, Fig. 48: 3-6**.KÜRESEL GÖVDELİ SİLİNDİR UZUN BOYUNLU ŞİŞE****Katalog No:**12**Figür:** 5**Müze Envanter No:** 41. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:**1, 6 cm.

Yükseklik: 4, 4 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Mavi.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, küresel gövde, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl ortaları.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 132, Tip A I α , Pl. VII: 8; Berger 1960, 76, Taf. 12: 183, Taf. 20: 61; Hayes 1975, 69, 202, No. 217; Whitehouse 1997, 126, 343, No. 198; Özet 1998, 57, Np. 24; Harter 1999, 90, Form D6a, Taf. 23: 491,494.

KÜRESEL GÖVDELİ SİLİNDİR UZUN BOYUNLU ŞİŞE

Katalog No:13

Figür: 6

Müze Envanter No: 21. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 2 cm.

Yükseklik: 5, 7 cm.

Gövde Çapı:3, 3 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, siyah renkte aşınma tabakası.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, küresel gövde, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl ortaları.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 132, Tip A I α, Pl. VII: 7; Berger 1960, 76, Taf. 12: 183, Taf. 20: 61; Spartz 1967, Taf. 36, No. 154; von Saldern 1974, 128, No. 172; Matheson 1980, 31, No. 89-90; von Saldern 1980, 26, Pl. 5, No. 116; Whitehouse 1997, 126, 343, No. 198 Özet 1998, 61, No. 28; Harter 1999, 90, Form D6a, Taf. 23: 491,494.

ARMUT GÖVDELİ MİNYATÜR ŞİŞE

Katalog No:14

Figür: 7

Müze Envanter No: 42. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı:1, 7 cm.

Yükseklik: 3, 3 cm.

Gövde Çapı: 1, 9 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle çok fazla gökkuşağı irizasyon ve siyah renkte aşınma tabakası.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir boyun, armut biçimli gövde, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 134, Tip A III α , Pl. VII: 31; von Saldern 1980, 70, 202, No. 221; Barkoczi 1988, 197, Taf. XVII, No. 198; Harter 1999, 222, Taf. 24: 514.

ARMUT GÖVDELİ MİNYATÜR ŞİŞE

Katalog No: 15

Figür: 8

Müze Envanter No: 40. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: Yok

Yükseklik: 4, 3 cm.

Gövde Çapı: 2, 8 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Mavi.

Görünüm: Ağız kısmı kırık ve eksik.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Silindir boyun, armut biçimli gövde, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 134, Tip A III α , Pl. VII: 31; Isings 1957, 22, Form 6a; Lightfoot-Arslan 1992, 39, No. 6; Harter 1999, 222, Taf. 24: 514; Gürler 2000, 28, No.5 ve 9.

ŞAMDAN BİÇİMLİ UNGUENTARIUM**Katalog No:** 16**Figür:** 9**Müze Envanter No:** 11. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:**2, 7 cm.**Yükseklik:** 14, 2 cm.**Gövde Çapı:** 5, 8 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Açık yeşil.**Görünüm:** Tam, ağız kenarı deforme.**YAPIM TEKNİĞİ:** Serbest üfleme, aletle şekillendirme.**TANIM:** Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, armut biçimli gövde kaideye doru hafifçe genişletilmiş, hafif konkav dip.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyılın üçüncü çeyreği ve 2. yüzyıl başları.**KAYNAKÇA:** Harden 1936, Tip. B, Fig. 805-806; Vessberg 1952, 139, Pl. IX: 5, 6, Pl. XXII: 32, Pl. XXIII: 21; Isings 1957, 97-98, Form 82 A1; Spartz 1967, Taf. 18, No.73; Kisa 1968, Formtaf. A 24; Hayes 1975, Fig. 8, No. 247; Platz-Horster 1976, 66, No. 125; Barkoczi 1988, 1116, Taf. XVII, No. 206; Özet 1998, 85, No. 48; Dussart 1998, 165, BXIII. 1211a, Pl. 52, No. 1; Güler 2000, 51-52, No. 56-57; Dura-Europos IV. V, No. 683-691.

TÜP BİÇİMLİ UNGUENTARIUM**Katalog No:** 17**Figür:** 10**Müze Envanter No:** 32. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:**1, 6 cm.**Yükseklik:** 7, 8 cm.**Gövde Çapı:** 1, 5 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Açık yeşil.**Görünüm:** Tam.**YAPIM TEKNİĞİ:** Serbest üfleme.**TANIM:** Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, konkav gövde aşağıya doru daralarak iner, sivri dip.**TARİH:** İ.S. 1.-2. yüzyıl.**KAYNAKÇA:** Edgar 1905, 69, Pl. VIII, No. 32.690; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 17; Isings 1957, 41, Form 27; Clairmont 1963, 139, Pl. XXXVII, No. 726; Hayes 1975, 161, Pl. 42, No. 666; von Saldern 1980, 25, Pl. 5, No. 112; Sternini 1990, 44, Pl. 20, No. 92; Dussart 1998, 168, BXIII. 1321, Pl. 54, No. 10-11.**TÜP BİÇİMLİ UNGUENTARIUM****Katalog No:** 18**Figür:** 11**Müze Envanter No:** 34. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:**1, 7 cm.

Yükseklik: 9 cm.

Gövde Çapı: 1, 7 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, konkav gövde aşağıya doru daralarak iner, sivri dip.

TARİH: İ.S. 1.-2. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Edgar 1905, 69, Pl. VIII, No. 32.690; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 17; Isings 1957, 41, Form 27;Clairmont 1963, 139, Pl. XXXVII, No. 726; Hayes 1975, 161, Pl. 42, No. 666; von Saldern 1980, 25, Pl. 5, No. 112; Sternini 1990, 44, Pl. 20, No. 92; Dussart 1998, 168, BXIII. 1321, Pl. 54, No. 10-11.

TÜP BİÇİMLİ UNGUENTARIUM

Katalog No:19

Figür: 12

Müze Envanter No: 35. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı:1, 4 cm.

Yükseklik: 9 cm.

Gövde Çapı: 1, 6 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, konkav gövde aşağıya doru daralarak iner, sivri dip.

TARİH: İ.S. 1.-2. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Edgar 1905, 69, Pl. VIII, No. 32.690; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 17; Isings 1957, 41, Form 27; Clairmont 1963, 139, Pl. XXXVII, No. 726; Hayes 1975, 161, Pl. 42, No. 666; von Saldern 1980, 25, Pl. 5, No. 112; Sternini 1990, 44, Pl. 20, No. 92; Dussart 1998, 168, BXIII. 1321, Pl. 54, No. 10-11.

TÜP BİÇİMLİ UNGUENTARIUM

Katalog No: 20

Figür: 13

Müze Envanter No: 36. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 5 cm.

Yükseklik: 9, 3 cm.

Gövde Çapı: 1, 8 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, konkav gövde aşağıya doru daralarak iner, sivri dip.

TARİH: İ.S. 1.-2. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 17; Isings 1957, 41, Form 27; Clairmont 1963, 139, Pl. XXXVII, No. 726; Hayes 1975, 161, Pl. 42, No. 666; von Saldern 1980, 25, Pl. 5, No. 112; Sternini 1990, 44, Pl. 20, No. 92; Dussart 1998, 168, BXIII. 1321, Pl. 54, No. 10-11.

TÜP BİÇİMLİ UNGUENTARIUM

Katalog No: 21

Figür: 14

Müze Envanter No: 39. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 4 cm.

Yükseklik: 8, 7 cm.

Gövde Çapı: 1, 5 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, hafif konkav gövde, düz dip.

TARİH: İ.S. 1.-2. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 18; Isings 1957, 41, Form 27; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 859; Sternini 1990, 45, Pl. 20, No. 93; Dussart 1998, 168, BXIII. 1321, Pl. 54, No. 10.

TÜP BİÇİMLİ ARMUT GÖVDELİ UNGUENTARIUM**Katalog No:** 22**Figür:** 15**Müze Envanter No:** 18. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:**2, cm.**Yükseklik:** 11, 1 cm.**Gövde Çapı:** 3, 3 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Açık yeşil.**Görünüm:** Tam.**YAPIM TEKNİĞİ:** Serbest üfleme.**TANIM:** Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Basit boyun, gövde kaideye doru genişletilmiş, hafif konkav dip. Dipte cam çapağı.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyılın üçüncü çeyreği ve 2. yüzyıl başları.**KAYNAKÇA:** Harden 1936, 277, Tip. E, Pl. XX, No. 833; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 25; Isings 1957, 97, Form 82 B1; Kisa 1968, Formtaf. A 19.**TÜP BİÇİMLİ ARMUT GÖVDELİ UNGUENTARIUM****Katalog No:** 23**Figür:** 16**Müze Envanter No:** 20. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 1, 8 cm.**Yükseklik:** 7, 6 cm.**Gövde Çapı:** 3, 1 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ**Renk:** Açık yeşil**Görünüm:** Tam, aşınma nedeniyle çok fazla gökkuşağı irizasyon.**YAPIM TEKNİĞİ:** Serbest üfleme.**TANIM:** Dışa çekik ağız kenarı, silindir boyun, gövdenin armut formu aşağı doğru çekilmiş, konkav dip.**TARİH:** İ.S. 1.-2. yüzyıl.**KAYNAKÇA:** Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 24, XIX: 9; von Saldern 1980, 28, Pl. 9, No. 173; Sternini 1990, 40, Pl. 19, No. 77; Dussart 1998, 170, BXIII. 7, Pl. 55, No. 14.**TÜP BİÇİMLİ ARMUT GÖVDELİ UNGUENTARIUM****Katalog No:**24**Figür:** 17**Müze Envanter No:** 37. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:**1, 4 cm.**Yükseklik:** 8, 5 cm.**Gövde Çapı:** 1, 5 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Açık yeşil.**Görünüm:** Tam.**YAPIM TEKNİĞİ:** Serbest üfleme.**TANIM:** Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, konkav gövde, düz dip.**TARİH:** İ.S. 1.-2. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 18; Isings 1957, 41, Form 27; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 859; Sternini 1990, 45, Pl. 20, No. 93; Dussart 1998, 168, BXIII. 1321, Pl. 54, No. 10.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No: 25

Figür: 18

Müze Envanter No: 22. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 7 cm.

Yükseklik: 11, 4 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Ritterling 1913, 376, Form 18, Taf. XXXVIII, No. 18 A-B; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 21; Isings 1957, 24, Form 8; Goethert-Polaschek 1977, 93, Pl. 47, No. 428; Matheson 1980, 29, No. 79; Smith 1982, 274, 276, No. 38; Barkoczi 1988, 112, Taf. XVII, No. 189; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 1-4; Sternini 1990, 42, Pl. 19-20, No. 83-84; Whitehouse 1997, 137, 345, No. 224; Özet 1998, 76, No. 40.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No:26

Figür: 19

Müze Envanter No: 24. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 9 cm.

Yükseklik: 10, 3 cm.

Gövde Çapı: 2, 4 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayrım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Ritterling 1913, 376, Form 18, Taf. XXXVIII, No. 18 A-B; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 21; Isings 1957, 24, Form 8; Goethert-Polaschek 1977, 93, Pl. 47, No. 428; Matheson 1980, 29, No. 79; Smith 1982, 274, 276, No. 38; Barkoczi 1988, 112, Taf. XVII, No. 189; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 1-4; Sternini 1990, 42, Pl. 19-20, No. 83-84; Whitehouse 1997, 137, 345, No. 224; Özet 1998, 76, No. 40.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No: 27

Figür: 20

Müze Envanter No: 29. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 7 cm.

Yükseklik: 10 cm.

Gövde Çapı: 1, 9 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışa çekik ağız kenarı. Silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Ritterling 1913, 376, Form 18, Taf. XXXVIII, No. 18 A-B; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 21; Isings 1957, 24, Form 8; Goethert-Polaschek 1977, 93, Pl. 47, No. 428; Matheson 1980, 29, No. 79; Smith 1982, 274, 276, No. 38; Barkoczi 1988, 112, Taf. XVII, No. 189; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 1-4; Sternini 1990, 42, Pl. 19-20, No. 83-84; Whitehouse 1997, 137, 345, No. 224; Özet 1998, 76, No. 40.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No: 28

Figür: 21

Müze Envanter No: 30. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 9 cm.

Yükseklik: 10, 8 cm.

Gövde Çapı: 2, 1 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş, muntazam olmayan ağız kenarı. Silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Ritterling 1913, 376, Form 18, Taf. XXXVIII, No. 18 A-B; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 21; Isings 1957, 24, Form 8; Goethert-Polaschek 1977, 93, Pl. 47, No. 428; Matheson 1980, 29, No. 79; Smith 1982, 274, 276, No. 38; Barkoczi 1988, 112, Taf. XVII, No. 189; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 1-4; Sternini 1990, 42, Pl. 19-20, No. 83-84; Whitehouse 1997, 137, 345, No. 224; Özet 1998, 76, No. 40.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No: 29

Figür: 22

Müze Envanter No: 33. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 4 cm.

Yükseklik: 8, 8 cm.

Gövde Çapı: 1, 6 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: İçe çekik ağız kenarı, silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Ritterling 1913, 376, Form 18, Taf. XXXVIII, No. 18 A-B; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 21; Isings 1957, 24, Form 8; Goethert-Polaschek 1977, 93, Pl. 47, No. 428; Matheson 1980, 29, No. 79; Smith 1982, 274, 276, No. 38; Barkoczi 1988, 112, Taf. XVII, No. 189; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 1-4; Sternini 1990, 42, Pl. 19-20, No. 83-84; Whitehouse 1997, 137, 345, No. 224; Özet 1998, 76, No. 40.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No: 30

Figür: 23

Müze Envanter No: 28. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 5 cm.

Yükseklik: 9, 9 cm.

Gövde Çapı: 2, 3 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle çok fazla gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayrım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Ritterling 1913, 376, Form 18, Taf. XXXVIII, No. 18 A-B; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 21; Isings 1957, 24, Form 8; Goethert-Polaschek 1977, 93, Pl. 47, No. 428; Matheson 1980, 29, No. 79; Smith 1982, 274, 276, No. 38; Barkoczi 1988, 112, Taf. XVII, No. 189; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 1-4; Sternini 1990, 42, Pl. 19-20, No. 83-84; Whitehouse 1997, 137, 345, No. 224; Özet 1998, 76, No. 40.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÛP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 31

Figür: 24

Müze Envanter No: 13. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 8 cm.

Yükseklik: 11, 2 cm.

Gövde Çapı: 3, 1 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl ortalarından itibaren.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 d; Edgar 1905, 58, Pl. VIII, No. 32.676; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 24; Davidson 1952, Fig. 11, No. 667,669; Isings 1957, 42-43, Form 28a; Fortuna 1965, 23, Fig. 14; Dusenbery 1967, 43, No. 26; von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 130, No. 178; Hayes 1975, 151, 173, 185, Fig. 8, No. 220, Fig. 20, No. 625; Platz-Horster 1976, 65-66, No. 121-123; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 856; Smith 1982, 274, 276, No. 46-50; Oliver 1983, 255-256, Fig. 4, No. 58-59; Barag 1985, 102, Pl. 17, No. 149; Lighthfoot-Arslan 1992, 173, No. 108; Whitehouse 1997, 132, 344, No. 212; Özet 1998, 89, No. 50; Gürler 2000, 35, No. 24-26, 28.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 32

Figür: 25

Müze Envanter No: 14. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 1 cm.

Yükseklik: 13, 4 cm.

Gövde Çapı: 4, 1 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayrım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl ortalarından itibaren.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 d; Edgar 1905, 58, Pl. VIII, No. 32.676; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 24; Davidson 1952, Fig. 11, No. 667,669; Isings 1957, 42-43, Form 28a; Fortuna 1965, 23, Fig. 14; Dusenbery 1967, 43, No. 26; von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 130, No. 178; Hayes 1975, 151, 173, 185, Fig. 8, No. 220, Fig. 20, No. 625; Platz-Horster 1976, 65-66, No. 121-123; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 856; Smith 1982, 274, 276, No. 46-50; Oliver 1983, 255-256, Fig. 4, No. 58-59; Barag 1985, 102, Pl. 17, No. 149; Lighthfoot-Arslan 1992, 173, No. 108; Whitehouse 1997, 132, 344, No. 212; Özet 1998, 89, No. 50; Gürler 2000, 35, No. 24-26, 28.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 33

Figür: 26

Müze Envanter No: 16. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 1 cm.

Yükseklik: 9, 8 cm.

Gövde Çapı: 3, 4 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl ortalarından itibaren.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 d; Edgar 1905, 58, Pl. VIII, No. 32.676; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 24; Davidson 1952, Fig. 11, No. 667,669; Isings 1957, 42-43, Form 28a; Fortuna 1965, 23, Fig. 14; Dusenbery 1967, 43, No. 26; von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 130, No. 178; Hayes 1975, 151, 173, 185, Fig. 8, No. 220, Fig. 20, No. 625; Platz-Horster 1976, 65-66, No. 121-123; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 856; Smith 1982, 274, 276, No. 46-50; Oliver 1983, 255-256, Fig. 4, No. 58-59; Barag 1985, 102, Pl. 17, No. 149; Lighthfoot-Arslan 1992, 173, No. 108; Whitehouse 1997, 132, 344, No. 212; Özet 1998, 89, No. 50; Gürler 2000, 35, No. 24-26, 28.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 34

Figür: 27

Müze Envanter No: 7. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1,9 cm.

Yükseklik: 13 cm.

Gövde Çapı: 4 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle çok fazla gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl ortalarından itibaren.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 d; Edgar 1905, 58, Pl. VIII, No. 32.676; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 24; Davidson 1952, Fig. 11, No. 667,669; Isings 1957, 42-43, Form 28a; Fortuna 1965, 23, Fig. 14; Dusenbery 1967, 43, No. 26; von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 130, No. 178; Hayes 1975, 151, 173, 185, Fig. 8, No. 220, Fig. 20, No. 625; Platz-Horster 1976, 65-66, No. 121-123; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 856; Smith 1982, 274, 276, No. 46-50; Oliver 1983, 255-256, Fig. 4, No. 58-59; Barag 1985, 102, Pl. 17, No. 149; Lighthfoot-Arslan 1992, 173, No. 108; Whitehouse 1997, 132, 344, No. 212; Özet 1998, 89, No. 50; Gürler 2000, 35, No. 24-26, 28.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÛP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 35

Figür: 28

Müze Envanter No: 38. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 9 cm.

Yükseklik: 9, 5 cm.

Gövde Çapı: 2, 2 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Ağıza doğru genişleyen ince-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayrım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Edgar 1905, 59, Pl. VII, No. 32.682; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 22; Isings 1957, 24, Form 8; Hayes 1975, 74, 173, Fig. 8, No. 251; Goethert-Polaschek 1977, 93, Taf. 47, No. 429; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 856; Smith 1982, 274, 276, No. 26-27; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 12-13; Sternini 1990, 43, Pl. 20, No. 86; Lightfoot-Arslan 1992, 44, No. 11; Whitehouse 1997, 139, 345, No. 228; Özet 1998, 72, No. 37; Gürler 2000, 28-29, No. 10-11.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No:36

Figür: 29

Müze Envanter No: 27. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 9 cm.

Yükseklik: 9, 8 cm.

Gövde Çapı: 2, 2 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık sarı.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Edgar 1905, 59, Pl. VII, No. 32.682; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 22; Isings 1957, 24, Form 8; Hayes 1975, 74, 173, Fig. 8, No. 251; Goethert-Polaschek 1977, 93, Taf. 47, No. 429; Czurda-Ruth 1979, 115, Taf. 6, No. 856; Smith 1982, 274, 276, No. 26-27; Stern-Yağcı 1989, Fig. 10, No. 12-13; Sternini 1990, 43, Pl. 20, No. 86; Lightfoot-Arslan 1992, 44, No. 11; Whitehouse 1997, 139, 345, No. 228; Özet 1998, 72, No. 37; Gürler 2000, 28-29, No. 10-11.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 37

Figür: 30

Müze Envanter No: 25. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 8 cm.

Yükseklik: 9, 5 cm.

Gövde Çapı: 2, 2 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle çok fazla gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. kısa boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Edgar 1905, 59, Pl. VII, No. 32.682; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 22; Isings 1957, 24, Form 8; Czurda-Ruth 1979, 114, Taf. 6, No. 852; Smith 1982, 274, 276, No. 29.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 38

Figür: 31

Müze Envanter No: 23. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 2 cm.

Yükseklik: 10, 3 cm.

Gövde Çapı: 2, 7 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle çok fazla gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayrım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyılın üçüncü çeyreği-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 e; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 23; Isings 1957, 42, Form 28a; Hayes 1975, 139, Fig. 17, No. 570; Platz-Horster 1976, 66, No. 124; Sternini 1990, 76, Pl. 28,172; Özet 1998, 87, No. 49b; Dussart 1998, 167, BXIII.1311, Pl. 53, No. 11; Gürler 2000, 34, No. 22.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 39

Figür: 32

Müze Envanter No: 17. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 9 cm.

Yükseklik: 10, 4 cm.

Gövde Çapı: 3, 4 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyılın üçüncü çeyreği-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 e; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 23; Isings 1957, 42, Form 28a; Hayes 1975, 139, Fig. 17, No. 570; Platz-Horster 1976, 66, No. 124; Sternini 1990, 76, Pl. 28,172; Özet 1998, 77, No. 41; Dussart 1998, 167, BXIII.1311, Pl. 53, No. 11; Gürler 2000, 34, No. 22.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 40

Figür: 33

Müze Envanter No: 19. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 1, 8 cm.

Yükseklik: 9, 7 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, armut gövde aşağı doğru uzatılmış, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyılın üçüncü çeyreği-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 e; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 23; Isings 1957, 42, Form 28a; Hayes 1975, 139, Fig. 17, No. 570; Platz-Horster 1976, 66, No. 124; Sternini 1990, 76, Pl. 28,172; Özet 1998, 87, No. 49b; Dussart 1998, 167, BXIII.1311, Pl. 53, No. 11; Gürler 2000, 34, No. 22.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No: 41

Figür: 34

Müze Envanter No: 26. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 8 cm.

Yükseklik: 12, 3 cm.

Gövde Çapı: 2, 4 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş, muntazam olmayan ağız kenarı. Silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, gövde dibe doğru genişler ve hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu-2. Yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Mansel 1941, 121, Abb. 2, :No. 13; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 19; Isings 1957, 43, Form 28b; Fortuna 1965, 18, No. 2, 4, 12; Hayes 1975, 71, 173, Fig. 8, No. 233; Czurda-Ruth 1979, 123, Taf. 7, No. 924; von Saldern 1980, 28, Pl. 8, No. 160; Smith 1982, 274, 276, No. 28; Sternini 1990, 60, Pl. 23-24, No. 128; Lightfoot-Arslan 1992, 43, No. 10.

**BOYUN İLE GÖVDE ARASINDA BOĞUM OLAN TÜP BİÇİMLİ ARMUT
GÖVDELİ UNGUENTARIUM**

Katalog No:42

Figür: 35

Müze Envanter No: 31. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı:1, 7 cm.

Yükseklik: 8, 5 cm.

Gövde Çapı: 1, 7 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Açık yeşil.

Görünüm: Tam, aşınma nedeniyle gökkuşağı irizasyon.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, gövde dibe doğru genişler ve hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonu--2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Mansel 1941, 121, Abb. 2, :No. 13; Vessberg 1952, 141, Pl. IX: 19; Isings 1957, 43, Form 28b; Fortuna 1965, 18, No. 2, 4, 12; Hayes 1975, 71, 173, Fig. 8, No. 233; Czurda-Ruth 1979, 123, Taf. 7, No. 924; von Saldern 1980, 28, Pl. 8, No. 160; Smith 1982, 274, No. 28; Sternini 1990, 60, Pl. 23-24, No. 128; Lightfoot-Arslan 1992, 43, No. 10.

**AĞIR KOYU MAVİMSİ YEŞİL CAMDAN YAPILMIŞ TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No:43

Figür: 36

Müze Envanter No: 8. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2 cm.

Gövde Çapı: 5, 6 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Koyu mavimsi yeşil.

Görünüm: Tam, kalın cam, yüzeyde mat siyah renkte aşınma tabakası.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, bodur armut gövdeli hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 2. yüzyıldan itibaren.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 c; Edgar 1905, 150, Pl. VIII, No.32.643; Harden 1936, 265, Tip A, Pl. X, XX, No. 797-803; Vessberg 1952, Pl. XXIII, No. 120; Isings 1957, 43, Form 28b; Dusenbery 1967, 42, No. 23; Spartz 1967, Taf. 15, No. 55; von Saldern 1980, 23-25, Pl. 5, No. 110; Stern-Yağcı 1989, 601, Fig. 7.1, Fig. 8. 1-6, Fig. 9. 1-5; Sternini 1990, 70, Pl. 25,151-152; Lightfoot-Arslan 1992, 80-83, No. 36-39; Özet 1998, 118, No. 75c.

**AĞIR KOYU MAVİMSİ YEŞİL CAMDAN YAPILMIŞ TÜP BİÇİMLİ
UNGUENTARIUM**

Katalog No: 44

Figür: 37

Müze Envanter No: 10. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 3, 3 cm.

Yükseklik: 12, 6 cm.

Gövde Çapı: 5, 7 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Koyu mavimsi yeşil.

Görünüm: Tam, kalın cam, yüzeyde mat siyah renkte aşınma tabakası.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme, aletle şekillendirme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ağız kenarı. Silindir-uzun boyun, boyun ile gövde arasında bombeli ayırım, bodur armut gövdeli hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 2. yüzyıldan itibaren.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 278, Abb. 286 c; Edgar 1905, 150, Pl. VIII, No.32.643; Harden 1936, 265, Tip A, Pl. X, XX, No. 797-803; Vessberg 1952, Pl. XXIII, No. 120; Isings 1957, 43, Form 28b; Dusenbery 1967, 42, No. 23; Spartz 1967, Taf. 15, No. 55; von Saldern 1980, 23-25, Pl. 5, No. 110; Stern-Yağcı 1989, 601, Fig. 7.1, Fig. 8. 1-6, Fig. 9. 1-5; Sternini 1990, 70, Pl. 25,151-152; Lightfoot-Arslan 1992, 80-83, No. 36-39; Özet 1998, 118, No. 75c.

HURMA BİÇİMLİ ŞİŞE**Katalog No:** 45**Figür:** 38**Müze Envanter No:** 43. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 2 cm.**Yükseklik:** 7, 4 cm.**Gövde Çapı:** 3, 2 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Sarımsı kahve.**Görünüm:** Tam, sarımsı kahve rengi saydam cam hamurlu.**YAPIM TEKNİĞİ:** Kalıba üfleme.**TANIM:** Yuvarlak dışa çekik ağız kenarı, uzun oval gövde üzerinde hurma dokusu veren kabartma çizgiler, konkav dip.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyıl ortaları ile 2. yüzyıl başları.**KAYNAKÇA:** Isings 1957, 93, Form 78d; Clairmont 1963, 40, Pl. XXI, No. 150; Spartz 1967, Taf. 8, fig. 36; von Saldern, Slg. Hentrich 1974, 63, No. 45-46; Platz-Horster 1976, 37-38, No. 50-52; Fitzwilliam 1978, 50, No. 97a ve b; Matheson 1980, 60-61, fig. 139-146; Rohne 1980, 161-162, No. 32, fig. 32; Barag 1985, 93-94, No. 119-120, fig. 9, Pl. 14; Fleming 1999, 38, Pl. E. 45; Stern 1995, 172-179, No. 84-107; Whitehouse 2001, 47-48, No. 519-521.

SİLİNDİR ŞİŞE**Katalog No:** 46**Figür:** 39**Müze Envanter No:** 5. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 5, 6 cm.**Kulp Genişliği:** 3, 1 cm.**Gövde Çapı:** 12, 1 cm.**Kaide Çapı:** 8, 5 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Açık yeşil.**Görünüm:** Tam, krem rengi aşınma tabakaları.**YAPIM TEKNİĞİ:** Serbest üfleme.

TANIM: Dışarı-yukarı-içeri doğru katlanmış ve içe katlandıktan sonra düzleştirilmiş geniş ağız kenarı, silindir-kısa boyun, dışbükey pürüzsüz yuvarlak omuz, silindir gövde, hafif konkav dip. Dört kaburgalı kulp omuzdan dikey olarak yukarı çekildikten sonra aşağı doğru çekilerek ağzın dış köşesine yapıştırılmış. Silindir gövdede yatay bantlardan oluşan kesme çizgi bezemeli.

TARİH: İ.S. 1. yüzyılın ilk yarısı ile 2. yüzyıl içinde.

KAYNAKÇA: Edgar 1905, 31, Pl. V, No.m 32.540; Kisa 1908, 314, Abb. 54, Formentaf. C 173; Ritterling 1913, 373, Form 12, Taf. XXXVIII; Morin-Jean 1913, 53, Form 8; Harden 1936, 235, Pl. XIX, No. 735; Vessberg 1952, 125, 128, Tip A III α, Pl. V:21, XV:4; Isings 1957, 65, Form 52a; Berger 1960, 80, Taf. 13, No. 203, Taf. 21, 85; Yadin 1963, 102, Pl. 30, Fig. 38; Alfonso de Franciscis 1963, 139; Spartz 1967, Taf. 14, No. 53; Hayes 1975, 59, Pl. 11, No. 147; Goethert-Polaschek 1977, 200, Taf. 67, No. 1232; Czurda-Ruth

1979, 137-138, Taf. 15, No. 1013; Rohde 1980, 169-170, Abb. 55; Barag 1985, 98, Fig. 10, No. 137; Welker 1985, 32, Taf. 9, No. 105; Welker 1987, 26, No. 23; Harden 1988, 97, No. 39; Stern-Yağcı 1989, 603; Sternini 1990, 110-111, Pl. 40, No. 227-232; Lightfoot-Arslan 1992, 50-51, No. 17-18; Menninger 1996, 83, No. 388, Taf. 28, 1; Dussart 1998, 156, 287, B XI, 22; Özet 1998, 110, No. 70; Klein 1999, 12-13, No. 28.

SİLİNDİR GÖVDELİ CAM BARDAK

Katalog No: 47

Figür: 40

Müze Envanter No: 6. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 6, 5 cm.

Yükseklik: 7, 1 cm.

CAM ÖZELLİKLERİ

Renk: Sarımsı yeşil.

Görünüm: Tam, gövde ve dipte çatlak.

YAPIM TEKNİĞİ: Serbest üfleme.

TANIM: Aleve tutularak yuvarlatılmış ağız kenarı, silindir gövde hafif dışbükey profilli, hafif içbükey dip. Ayrı bir kaidesi yok ve süslemesiz.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Vessberg 1952, 120, Pl. III, No. 1-3; Isings 1957, 27-28, Form 12; Spartz 1967, Taf. 7, fig. 32; von Saldern 1980, 13-14, Fig. 46, 49 ve 51; Oliver 1983, 255, Pl. XLI, No. 10-12; Lightfoot-Arslan 1992, 65-67, Fig. 24-26; Özet 1998, 98, No. 58; Erten (Tarihsiz), 96, 98, 102, Res. 1, Çiz. 1-2.

SİLİNDİR FORMLU ZİKZAK ŞERİT SÜSLEMELİ BONCUK**Katalog No:** 48**Figür:** 41**Müze Envanter No:** 52. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Uzunluk:** 4, 1 cm.**Çap:** 1, 2 cm.**CAM ÖZELLİKLERİ****Renk:** Mavi ve beyaz.**Görünüm:** Tam.**YAPIM TEKNİĞİ:** Bir cam borunun ateşte yuvarlatılarak şekil verilmesi ile yapılmış.**TANIM:** Silindir formu, mavi ile beyaz renklerle oluşturulmuş zikzak şerit ve dalgalı çizgilerden oluşan süslemeli.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyıl ortalarından itibaren.**KAYNAKÇA:** Neuburg 1949, 52, Pl. XXXII, No. 112 c ve d; Harden 1936, 304, Pl. XXII, No. 995; Czurda-Ruth 1979, 191, Taf. 22, No. 2050; Neuburg 1962, 26, 89, Farbtaf. X c; Kisa 1968, 53, Abb. 25, No. 12; Goldstein 1979, 271, No. 811; Spaer 2001, 102, Pl. 12-13, Fig. 47.**KULPSUZ VAZO****Katalog No:** 49**Figür:** 42**Müze Envanter No:** 47. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 21, 7 cm.**Yükseklik:** 14, 8 cm.

Kaide apı: 8, 3 cm.

SERAMİK ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz.

Görünüm: Tam, ince hamur, astarsız.

TANIM: Yuvarlak dışa çekik ağız kenarı, dışbükey boyun omuzda keskinleşir, şişman gövde aşağı doğru daralır, düz dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

KULPLU ÇÖMLEK

Katalog No: 50

Figür: 43

Müze Envanter No: 55. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız apı: 24, 5 cm.

Yükseklik: 49 cm.

Kaide apı: 11, 1 cm.

SERAMİK ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz..

Görünüm: Tam, gövdenin bir bölümü içe basık, ince hamur, kırmızı astarlı.

TANIM: Yuvarlak dışa çekik ağız kenarı, kalın boyunlu, omuzdan boyna yükselen çift kulplu, gövde aşağı doğru daralır, konkav dip. Omuzda üç yiv bezemeli.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Tarsus Müzesi, Envanter No. 6. 7. 990.

KULPLU ÇÖMLEK**Katalog No:** 51**Figür:** 44**Müze Envanter No:** 46. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 20 cm.**Kaide Çapı:** 8, 5 cm.**SERAMİK ÖZELLİKLERİ****Renk:** Krem beyaz.**Görünüm:** Tam, ince hamur, gövdede kırmızı astar izleri.**TANIM:** Yuvarlak düz ağızlı, boyundan gövdeye geçişte keskin omuz kenarı, gövdeden omuza yükselen kaburgalı çift kulp çift kulplu, şişman gövde dibe doğru daralır, hafif konkav dip. Omuzda üç yiv bezemeli.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.**KULPLU ÇÖMLEK****Katalog No:** 52**Figür:** 45**Müze Envanter No:** 48. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 12 cm.**Yükseklik:** 19, 8 cm.**Kaide Çapı:** 8, 3 cm.**SERAMİK ÖZELLİKLERİ****Renk:** Krem beyaz.**Görünüm:** Kulplardan biri kırık, ince hamur, gövdede kırmızı astar izleri.

TANIM: Yuvarlak dışa çekik ağız kenarı, kısa boyunlu, boyundan gövdeye geçişte keskin omuz kenarı, gövdeden omuza yükselen kaburgalı çift kulp, şişman gövde dibe doğru daralır, hafif konkav dip. Omuzda beşli yiv bezemesi.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Tarsus Müzesi, Envanter No. 3. 7. 990 ve 2. 7. 990.

KULPLU VE KAPAKLI ÇÖMLEK

Katalog No: 53

Figür: 46-46a

Müze Envanter No: 49. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 13 cm.

Kaide Çapı: 9 cm.

SERAMİK ÖZELLİKLERİ

Renk: Krem beyaz.

Görünüm: Tam, ince hamur, gövdede kırmızı astar izleri.

TANIM: Yuvarlak ağızlı, kısa boyunlu, omuzdan iki kulplu, şişkin gövde aşağı doğru daralır, dairesel düz dip biraz içe basık. Boyunda, kulp hizasında yiv bezemeli. Yuvarlak düz kapaklı. Çömlekte ve kapakta alçı kalıntıları.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

ARMUT GÖVDELİ UNGUENTARIUM**Katalog No:** 54**Figür:** 47**Müze Envanter No:** 4. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 2, 9 cm.**Yükseklik:** 8, 2 cm.**Kaide Çapı:** 2, 2 cm.**SERAMİK ÖZELLİKLERİ****Renk:** Krem beyaz.**Görünüm:** Tam, ince hamur, boyunda kırmızı astar izleri.**TANIM:** Yuvarlak dışa çekik ağız kenarı, uzun silindir boyun, armut biçimli gövde, gövde kaideye doğru daralır, düz dip.**TARİH:** İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.**KAYNAKÇA:** Wiegand-Schrader 1904, 279, Abb. 290 b; Welles 1968, Fig. 2, No. 31
Anderson 1977, 512, Fig. 199, No. 769 ve 775; Anderson-Stojanovic 1987, 107, Fig. 1 e;
Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 217, 41-44; Karabay 1995, 232, 241, Res. 15; Kızıl 1996,
258, 260, 270, Res. 19; Baysal-Kadıoğlu 1999, 227, Res. 6; Küçükçoban 2002, 253, 258,
Çiz. 2; Meriç 2002, Taf. 41, K494.**ARMUT GÖVDELİ UNGUENTARIUM****Katalog No:**55**Figür:** 48**Müze Envanter No:** 2. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Ağız Çapı:** 2, 9 cm.

Yükseklik: 9 cm.

Kaide Çapı: 2, 1 cm.

SERAMİK ÖZELLİKLERİ

Renk: Kiremit.

Görünüm: Tam, ağız kısmında kırık ve çatlaklar, ince hamur, boyunda kırmızı astar izleri.

TANIM: Oval hafif dışa çekik ağız kenarı biraz deforme, uzun silindir boyun, armut biçimli gövde, gövde kaideye doğru daralır, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 279, Abb. 290 a ve c; Welles 1968, Fig 2, No. 25; Anderson-Stojanovic 1987, 107, Fig. 1 i; Anderson 1977, 512, Fig. 202, No. 776-779; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 217, 39; Karabay 1995, 232, 241, Res. 15; Kızıl 1996, 258, 260, 270, Res. 19; Baysal-Kadioğlu 1999, 227, Res. 6; Küçükçoban 2002, 253, 258, Çiz. 2; Meriç 2002, Taf. 41, K499-500.

ARMUT GÖVDELİ UNGUENTARIUM

Katalog No: 56

Figür: 49

Müze Envanter No: 1. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 6 cm.

Yükseklik: 8, 3 cm.

Kaide Çapı: 1, 3 cm.

SERAMİK ÖZELLİKLERİ

Renk: Kiremit.

Görünüm: Tam, ağız kısmında kırık ve çatlaklar, ince hamur, boyun ve gövdede kırmızı astar izleri, gövdenin bazı yerlerinde kireç tabakası.

TANIM: Yuvarlak hafif dışa çekik ağız kenarı, kısa silindir boyun, armut biçimli gövde, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Wiegand-Schrader 1904, 279, Abb. 290 a ve c; Welles 1968, Fig 2, No. 25; Anderson 1977, 512, Fig. 202, No. 776-779; Anderson-Stojanovic 1987, 107, Fig. 1 i; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 217, 39; Karabay 1995, 232, 241, Res. 15; Kızıl 1996, 258, 260, 270, Res. 19; Baysal-Kadioğlu 1999, 227, Res. 6; Küçükçoban 2002, 253, 258, Çiz. 2; Meriç 2002, Taf. 41, K499-500.

TORBA BİÇİMLİ UNGUENTARIUM

Katalog No:57

Figür: 50

Müze Envanter No: 3. 1. 1993

ÖLÇÜLER

Ağız Çapı: 2, 9 cm.

Yükseklik: 9 cm.

Kaide Çapı: 2, 4 cm.

SERAMİK ÖZELLİKLERİ

Renk: Kiremit.

Görünüm: Tam, gövdede iki yanda içe basık, ince hamur, boyunda kırmızı astar izleri.

TANIM: Yuvarlak dışa çekik ağız kenarı; ince, kısa, silindir boyun; torba biçimli gövde, hafif konkav dip.

TARİH: İ.S. 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları.

KAYNAKÇA: Welles 1968, Fig. 2, No. 26; Anderson 1977, 512, Fig. 199, No. 773-774; Anderson-Stojanovic 1987, 107, Fig. 1 h; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 217, 49; Karabay 1995, 232, 241, Res. 15; Kızıl 1996, 258, 260, 270, Res. 19; Baysal-Kadioğlu 1999, 227, Res. 6; K uc uk oban 2002, 253, 258,  iz. 2.

TEK KULPLU SÜRAHİ

Katalog No: 58

Figür: 51

Müze Envanter No: 50. 1. 1993

ÖLÜLER

Ağız  apı: 4, 7 cm.

Yükseklik: 12, 9 cm.

Kaide  apı: 4, 5 cm.

ÖZELLİKLERİ

Görünüm: K c uk parçalar halinde eksikler dışında tam, kulplu kırık, kanserleşme nedeniyle yüzeyinde yeşilimsi tabaka oluşumu.

TANIM: Yuvarlak dışa çekik ağızlı, ağız kenarında dairesel kabartma bezemeli, ince kısa boyunlu, kulplu, Şişkin omuzlu, gövde kaideye doğru daralır, düz kaide, kaidede eş merkezli dairesel kabartma süslemeli.

TARİH: İ.S. 1.-2. yüzyıl.

KAYNAKÇA: Hayes 1984, 92, No. 146.

PATERA

Katalog No: 59

Figür: 52

Müze Envanter No: 51. 1. 1993

ÖLÇÜLER**Çap:** 17 cm.**Kulplu Uzunluk:** 29, 5 cm.**Kaide Çapı:** 7, 4 cm.**ÖZELLİKLERİ****Görünüm:** Küçük parçalar halinde eksikler dışında tam, kanserleşme nedeniyle yüzeyinde yeşilimsi tabaka oluşumu.**TANIM:** Yayvan yuvarlak bir çanak, kulplu, kulp başlangıcında aşırı deformasyon nedeni ile tanımlanamayan süsleme, tabanda kabarma tarzında yapılmış eş merkezli iç içe daire süslemesi.**TARİH:** İ.S. 1.-2. yüzyıl.**TAŞ AĞIRŞAK****Katalog No:** 60**Figür:** 53**Müze Envanter No:** 44. 1. 1993**ÖLÇÜLER****Çap:** 2, 5 cm.**Kalınlık:** 1, 1 cm.**ÖZELLİKLERİ****Renk:** Siyah.**Görünüm:** Tam.**TANIM:** Yuvarlak formlu, delikli, siyah taş.**Kaynak:** McFadden 1946, Pl. XLVIII, No. 147.

KAYNAKÇA

- Akat, Y.-Fıratlı, N. ve Kocabaş, H. (1984) *Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu Cam Eserler Kataloğu*, İstanbul.
- Akurgal, Ekrem (1998) *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara.
- Alfonso de Franciscis (1963) "Vetri Antichi Scoperti ad Ercolano", JGS 5, 137-140.
- Anderson, Virginia Ruth (1977) *Potteri of the Late Hellenistic and Early Roman Periods at Stobi*, Michigan.
- Anderson-Stojanovic, Virginia R. (1987) "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", AJA 91, 105-122.
- Anlağan, Çetin ve Bakır, Güven (1980) "Klasomenai Kurtarma Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı II, 87-90.
- Ariés, Philippe (1980) *Geschichte des Todes*, (Çev. Hans-Horst Henschen ve Una Pfau), München.
- Avigad, Nahman (1962) "Expedition at Nahal David", IEJ XII, 169-183.
- Avigad, Nahman (1972) "Excavation in the Jewish Quarter of the Old City of Jerusalem" IEJ XXII, 193-200.
- Aydinoğlu, Ümit (1998) *Doğu Dağlık Kilikia'da Villae Rusticae*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Bakır, Güven (1982) "Urla/Klasomenai Kazısı 1981 Yılı Çalışmaları Raporu", Kazı Sonuçları Toplantısı IV, 63-68.
- Bakır, Güven (1983) "Klasomenai Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı V, 221-230.
- Barag, D. (1985) *Catalogue of Western Asiatic Glass-In the British Museum Volume I*, London.

- Barkoczi, László (1988) *Pannonische Glasfunde in Ungarn*, Studia Archaeologica IX, Budapest.
- Bass, George F. (1986) “A Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun (Kaş): 1994 Campaign”, AJA 90, 269-296.
- Baydur, Nezahat (1986) “Tarsus-Donuktaş Kazısı 1985”, Kazı Sonuçları Toplantısı VIII, Cilt:2, 13-37.
- Baylan, Elmas (2001) “Çanak Çömlek Buluntuları”, Tarsus Donuktaş Kazı Raporu (Edt. N. Baydur ve N. Seçkin), İstanbul, 57-67, Lev. XLVII-LIV.
- Baysan, İ. (1997) “Tarsus”, Ecz. Baş. San. Ansiklopedisi, Cilt:3, 1746.
- Behn, Friedrich (1910) *Römische Keramik mit Einschluss der Hellenistischen Vorstufen*, Mainz.
- von Berger, Ludwig (1960) *Römische Gläser aus Vindonissa*, Basel.
- Boysal, Yusuf ve Kadioğlu, Musa (1999) “1997 Yılı Stratonikeia Nekropol Çalışmaları”, XX. Kazı Sonuçları Toplantısı II, 221-228.
- Bringmann, Klaus (2002) *Geschichte der römischen Republik-Von den Anfängen bis Augustus*, München.
- Canav, Ü. (1985) *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu*, İstanbul.
- Christ, Karl (1988) *Geschichte der römischen Kaiserzeit*, München.
- Clairmont, Christoph W. (1963) *The Excavations at Dura Europos, Final Report IV, Part V, The Glass Vessels*, New Haven.
- Cook, R. M. ve Bayburtluoğlu, Cevdet (1966) “Çandarlı (Pitane) da Bulunan Boyalı Lahitler”, Anatolia 10, 179-192.
- Czurda-Ruth, Barbara (1979) *Die römischen Gläser vom Magdalensberg*,

Klagenfurt/Avusturya.

- Davidson, G, R, (1952) "Glass Vessels", Corinth XII, The Minor Objects, 76-122.
- Demirdelen, Halil (2000) "Balgat Roma Mezarı", 10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri
26-28 Nisan 1999 Kuşadası, 35-48.
- Deppert, Kurt (1977) *Römisches Bronzegeräth, im Museum für Vor- und Frühgeschichte*,
Frankfurt am Main.
- Diodorus Siculus (1961) *Bibliothèque Historique 35-iv*, 58, Harward University, London.
- Durugönül, Serra (1989) *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, BAR Int. Ser. 511, Oxford.
- Durukan, Murat (1998) "Olba Territoriumu'nun Hellenistik Dönem Ölü Kültü Üzerine
Gözlemler", Olba I, 153-160.
- Durukan, Murat (2003) "Olba/Diocaesarea'daki Piramid Çatılı Mezar Anıtının
Tarihlenmesi Üzerine Yeni Bir Görüş", Olba VII, 219-238.
- Dusenbery, E. B. (1967) "Ancient Glass from the Cemeteries of Samothrace", JGS 9,34-49.
- Dussart, Odile (1998) *Le Verre en Jordanie et en Syrie du Sud*, Beyrouth.
- Dürüşken, Çiğdem (2003) *Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına
Mektupları*, İstanbul.
- Edgar, M. C. C. (1905) *Graeco-Egyptian Glass, Catalogue general des antiquites
egyptiennes du Musee du Caire*, Cairo.
- Er-Scarborough, Yasemin (1998), "Dağlık Kilikia-Lamotis Mezarları", Olba I, 77-85.
- Erim, K. T.-Reynolds J. ve Crawford, M. (1971) "Diocletian's Currency Reform: A New
Inscription", JRS LXI, 171-177.
- Erim, K. T. ve Reynolds, J. (1973) "Diocletian's Edict on Maximum Prices", JRS LXIII,
99-110.
- Erkoca, Nuray (2003) *Cam Çeşitleri ve Üretim Aşamaları*, Yayınlanmamış Bitirme Tezi,

Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Kimya Böl.,Eskişehir.

- Ertekin, Efrumiye (2005) "Dion Khrysostomos'un İkinci Tarsus Söylevi Işığında Tarsus Kenti'nin Siyasal Problemleri", Tarih İçinde Mersin Kolokyum II, Mersin, 49-55.
- Erten Yağcı, Emel (1990) "Hatay Müzesindeki Bir Grup Cam Eser", I. Uluslararası Anadolu Cam Sempozyumu 26-27.Nisan.1988, İstanbul, 30-35.
- Erten Yağcı, Emel (1993) *Başlangıcından Geç Antik Dönem Sonuna Kadar Anadolu'da Cam*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dil Tarih Fak., Ankara.
- Erten Yağcı, Emel (1999) "Kilikia'da Cam", Olba II (Özel Sayı 1. Cilt), 169-183.
- Erten, Emel (2000) "Anadolu'da Roma Dönemi Camcılığında Küresel Gövdeli Sürrahiler", Olba III, 35-40.
- Erten, Emel (2001) "Türkiye Dışındaki Müzelerde Bulunan Anadolu Kaynaklı Roma Cam Eserleri Işığında Anadolu'da Cam", Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, Sayı: 2, 73-82.
- Erten, Emel (2004) "Silifke'den Bir Cam Buluntu: İnsan Başı Biçimli Şişe", Anadolu / Anatolia Ek Dizi No.2 / Supplement Series No.2 (2005), Ayrı Basım, Ankara.
- Erten, Emel (2005) "Camcılık Tarihinde Üretim ve Kullanım Kavramları", III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildirileri (Ayrı Basım), 1-12.
- Erten, Emel (2005a) "Mersin, Silifke, Olba Yüzey Araştırması-2003", Araştırma Sonuçları Toplantısı 22, Cilt: 2, 24-28 Mayıs 2004-Konya, 11-22.
- Erten, Emel (Tarihsiz) Cevdet Bayburtuoğlu İçin Yazılar.
- Erzen, Afif (1940) *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Universität Leibzig. Borna-Leibzig.

- Evren, Adil (1985) *Tire Müzesi ve Çevresinde Bulunan Pişmiş Toprak Lahitler*, İstanbul.
- Faßbender, Andreas (2005) *Untersuchungen zur Topographie von Grabstätten in Rom von der späten Republik bis in die Spätantike*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln, Köln.
- Fitzwilliam (1978) *Glass at the Fitzwilliam Museum*, London/New York/Melbourne.
- Flavius Josephus (1985) *Geschichte des Jüdischen Krieges* (Aus dem Griechischen Übersetzung von Heinrich Clementz), 1977.1978, Fourier Verlag G. m. b. H. Wiesbaden.
- Fleming, Stuart J. (1999) *Roman Glas – Reflections on Cultural Change*, Philadelphia.
- Fortuna, M. T. (1960) “I vetri soffiati della necropoli di Akko”, JGS 7, 17-25.
- Fremersdorf, Fritz (1939) *Römische Gläser aus Köln*, Köln und Leipzig.
- Fremersdorf, Fritz (1939) *Römische Gläser aus Köln*, Köln und Leipzig.
- Gemoll, Wilhelm-Vretska, Karl ve Kronasser, Heinz (1988) *Griechisch-Deutsches Schul- und Handwörterbuch*, München/Wien.
- Gençler, Çiğdem (2003) “I Vetri”, Elaiussa Sebaste II (Edt. E. Equini Schneider), 708-736.
- Georges, Karl Ernst (1880) *Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch*, Leipzig.
- Girginer, Kazım Serdar (2004) “2002-2003 Yılları Adana Yüzey Araştırmaları (Tufanbeyli-Saimbeyli)”, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 2, 63-67.
- Goethert-Polaschek (1977) *Katalog der römischen Gläser des Rheinischen Landesmuseums Trier*, Mainz am Rhein.
- Goldman, Hetti (1950) *Excavations at Gözli Kule, Tarsus-Vol. I-The Hellenistic and Roman Roman Periods*, Princeton-New Jersey.
- Goldstein, Sidney M. (1979) *Pre-Roman and Early Roman Glass (in The Corning Museum of Glass)*, Corning, New York.

- Gürler, Binnur (2000) *Tire Müzesi Cam Eserleri*, Ankara.
- Hagen, Josef (1906) "Ausgewählte römische Gräber aus Köln", *Bonner Jahrbücher* 114-15, 379-434 Taf. XXI-XXVI.
- Hançerlioğlu, Orhan (2004) *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul.
- Harden, Donald B. (1935) "Roman-Syrian Glasses with Mould-Blown Inscriptions", *JGS* XXV, 163-186.
- Harden, Donald B. (1936) *Roman Glass From Karanis*, Found by the University of Michigan Archaeological Expedition in Egypt, 1924-29, University of Michigan.
- Harden, Donald B. (1988) *Glas der Caesaren*, (Römische-Germanisches Museum der Stadt Köln, The British Museum London, The Corning Museum of Glass), Olivetti, Italien.
- Hayes, John W. (1984) *Greek, Roman and Related Metalware in the Royal Ontario Museum a Catalogue*, Toronto.
- Hayes, John W. (1997) *Handbook of Mediterranean Roman pottery*, London.
- Heberdey, R. ve Wilhelm, A. (1896) *Reisen in Kilikien*, Wien.
- Hellenkemper, Hansgerd ve Hild, Friedrich (1986) *Neue Forschungen in Kilikien*, Wien: Der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hild, Friedrich ve Hellenkemper, Hansgerd (1990) *Kilikia und Isaurien*. Wien: Der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- İncil (1997) *İncil'in Yunanca Aslından Çağdaş Türkçe'ye Çevirisi*. İstanbul: Kitabi Mukaddes Şirketi.
- Isings, C. (1957) *Roman Glass from Dated Finds*, *Archaeologia Traiectina* II, Groningen/Djakarta.
- Isings, C. (1971) *Roman Glass in Limburg*, *Archaeologia Traiectina* IX, Groningen.
- Israeli, Y. (1991) "The Invention of Blowing", *Roman Glass: Two Centuries of Art and*

- Invention (Edt. M. Newby-K. Painter), 46-55, London.
- Karabay, Nesrin (1995) "Beylerbeyi I. No'lu Tümülüs", V Müze Kurtarma Kazıları Semineri 25-28 Nisan 1994, 229-242.
- Keil, J. ve Wilhelm, A. (1931) *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien*. MAMA 3.
- Kızıl, Abuzer (1996) "Beçin Hellenistik Dönem Oda Mezarı", VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 24-26 Nisan 1995 Didim, 255-272.
- Kiper, Yücel (2000) "Çankırı, Korgun, Absarı-Alavı Nekropolü Kurtarma Kazısı", 10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 26-28 Nisan 1999 Kuşadası, 87-94.
- Kisa, Anton (1968) *Das Glas im Altertume (in 3 Teilen)*, Roma.
- Klein, Michael J. (1999) "Römische Gläser: Formen, Farben und Dekore", Römische Glaskunst und Wandmalerei (Edt. M. J. Klein), 1-21, Mainz am Rhein.
- Koch, Guntram (2001) *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, İstanbul.
- Küçükçoban, Fütühat (2002) "2000 Yılı Akdağ Kurtarma Kayısı", 12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 25-27 Nisan 2001 Kuşadası, 251-262.
- Lancel, Serge (1967) *Verrerie antique de Tipasa*, Boccard, Paris.
- Lechner, M. (1994) "Paulus", LCI 8, 129-130. Germany.
- Lightfoot, Chris S. (1989) *A Catalogue of Glass Vessels in Afyon Museum*, BAR International Series 530, Oxford.
- Lightfoot, Chris S. ve Arslan, Melih (1992) *Anadolu Antik Camları (Yüksel Erim Koleksiyonu)*, Ankara.
- Machatschek, A. (1967) *Die Nekropolen und Grabmaler im Gediät von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien*, Wien.
- Mansel, Arif Müfit (1941) "Grabhügelforschung im östlichen Thrakien", Archäologischer Anzeiger 56, 119-187.

- Matheson, Susan B. (1980) *Ancient Glass in the Yale University Art Gallery*, Connecticut.
- Mazar, B. ve Dunayevsky, I. (1964) "Ein Gedi – Third Season of Excavations, Israel Exploration Journal XIV, 121-130.
- Mazois, F. ve Gau, M. (1829) *Les Ruines de Pompèi III*, Paris.
- McFadden, George H. (1946) "A Tomb of the Necropolis of Ayios Ermoyenis at Kourion" AJA L, 449-489, Pl. XXXIV-XLIX.
- Menninger, Michael (1996) *Untersuchungen zu den Gläsern und Gipsabgüssen aus dem Fund von Begram (Afganistan)*, Würzburg/Germany.
- Meriç, Recep (2002) *Späthellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt im Ephesos*, Wien.
- Mitsopoulos-Leon, Veronika (1991) *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde, 1. Teil: Keramik hellenistischer und römischer Zeit*, Wien.
- Morin-Jean (1913) *La verrerie en Gaule sous l'Empire Romain*, Paris.
- Neuburg, Frederic (1949) *Glass in Antiquity*, London.
- Neuburg, Fredric (1962) *Antikes Glas*, Darmstadt.
- Neudecker, Richard (1998) "Sarkophag Griechisch-Römisch", Der Neue Pauly 12/1, Anzyklopädie der Antike, 73-78.
- Oliver, A. (1983) "Tomb 12 at Episkopi", Report of the Department of Antiquities Cyprus, Pl. XXXIX-XLI, 245-256.
- Onurkan, Somay (1988) *Doğu Trakya Tümülüsleri Maden Eserleri, İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Trakya Toplu Buluntuları*, Ankara.
- Özbayoğlu, Erendiz (1999) "Soli (Cilicia) ve "Soloecismus"", Olba II (özel Sayı) I. Cilt, 209-218.
- Özet, Aynur (1998) *Dipten Gelen Parıltı-Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Cam Eserleri*,

Ankara.

Özet, Aynur (1998a) “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Cam Örnekleri ile Antik Çağda Cam Yapımı”, Belleten LI/200, 587-607.

Özkan, Musrafa Kenan; Atıcı, Mahir; Ölmez, Funda ve Okuducu, Belgin (2001) “Aydın Merkez Kalfaköy Sulucadere Mevkii 12 Pafta, 421 Parselde Hellenistik Mezar Kurtarma Kazısı”, 11. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 24-26 Nisan 2000 Denizli, 17-26.

Petrie, Sir W. M. Flinders (1974) *Tell el Amarna*, ilk baskı 1894, Warminster, Wiltshire, England.

Petrie, Sir W. M. Flinders (1900) *Denderah 1898*, Egypt Exploration Fund Memoir, no. xvii, London.

Platz-Horster, Gertrud (1976) *Antike Gläser Ausstellung (1976-1077) im Antikenmuseum Berlin*, Berlin.

Plinius, Secundus d. Ä. (1992) *Naturalis Historiae Libri XXXVI*, Paderbon, Printed in Germany.

Ramsay, W. M. (2000) Tarsus ‘Aziz Paulus’un Kenti’ (Çev. L. Zoroğlu), Ankara: T.T.K.

Ritterling, E. (1913) *Das frühromische Lager bei Hofheim im Taunus*, Nass. Ann. XL.

Rohde, Elisabeth (1980) “Antikes Glas. Eine Vorlage aus den Beständen der Berliner Antiken-Sammlung”, *Forschungen und Berichte* 20/21, 147-187.

Rosenbaum-Alfördi, Elisabeth (1971) *Anamur Nekropolü: The Necropolis of Anamurium*, Ankara.

Sayar, Mustafa Hamdi (1999) “Antik Kilikia’da Şehirleşme” XII. Türk Tarih Kongresi, Cilt: 1, 193-225.

Sayar, Mustafa Hamdi (2000) “Kastabala” *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 99,3-14.

- S. C. E. II (1935) *The Swedish Cyprus Expedition II.*, Stockholm.
- Schlick-Nolte, Birgit (2002) "Ancient Glass Vessels", Reflections on Ancient Glass from the Borowski Collection (R. S. Bianchi, B. Schlick-Nolte, G. M. Bernheimer, D. Barag), Mainz am Rhein.
- Schlick-Nolte, Birgit ve Lierke, Rosemarie (2002) "From Silica to Glass", Reflections on Ancient Glass from the Borowski Collection (Edt. R. S. Bianchi, B. Schlick-Nolte, G. M. Bernheimer, D. Barag), Mainz am Rhein.
- Sellers, O. R. ve Baramki, D. C. (1953) *A Roman-Byzantine Burial Cave in Northern Palestine*, Bulletin of the American Schools of Oriental Research Nos. 15-16, Jerusalem-Baghdad.
- Söğüt, Bilal (2003) "Dağlık Kilika Bölgesi Mezar Nişleri", *Olba VII*, 239-262.
- Spaer, Maud (2001) *Ancient Glass in the Israel Museum Beads and Other Small Objects*, Jerusalem.
- Spartz, Edith (1967) *Antike Gäser-Staatliche Kunstsammlungen Kassel*, Kassel.
- Stern, E. M. (1993) "Art and Archaeology at the Toledo Museum of Art Glass Crafts Building", *Glass Art Soc. J.*, 70-77.
- Stern, Eva Marianne (1984) "Antikes Glas in der Südtürkei", *Glastechnische Berichte* 57, 132-139.
- Stern, Eva Marianne (1989) "The Production of Glass Vessels in Roman Cilicia", *KölnJb* 22, 121-128.
- Stern, Eva Marianne ve Erten, Emel (1989) "Glass Vessels Exhibited in the Bölge Museum-Adana/ Adana Bölge Müzesinde Sergilenmekte Olan Cam Eserler", *Bulleten CLIII*, 595-605, fig. 1-19.
- Stern, Eva Marianne ve Schlick-Nolte, Birgit (1994) *Frühes Glas der alten Welt 1600*

v.Chr.-50 n.Chr. - *Sammlung Ernesto Wolf*, Stuttgart/Deutschland.

Stern, Eva Marianne (1995) *The Toledo Museum of Art - Roman Mold-Blown Glass - The First Through Sixth Centuries*, Toledo.

Stern, Eva Marianne (1999) "Roman Glassblowing in a Cultural Context", *AJA* 103, 441-484.

Stern, E. M. (1999a) "Wechselbeziehungen zwischen Glas und Keramik", *Antike Glastöpferei* (Edt. Rosemarie Lierke), Mainz am Rhein, 58-61.

Strabon. (1993) *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)* (Çev. Prof. Dr. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Tacitus, F. Cornelius (1857) *Dritte Abtheilung Geschichtsbücher (historien)* (von Dr. Ferdinand Baur), Verlag der J. B. Meßlerischen Buchhandlung, Stuttgart.

Tırpan, Ahmet A. (1990) "Kilikia Tracheia'da Poligonal Taş Örgülü Duvarlar" XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Cilt: 1, 405-424.

Toynbee, J. M. C. (1971) *Death and Burial in the Roman World*, London.

van der Sleen, Wicher Gosen N. (1973) *A Handbook on Beads*, Belgium.

von Saldern, Axel (1959) "Glass finds at Gordion", *JGS* I, 23-49.

von Saldern, Slg. Hentrich (1974) *Glassammlung Hentrich Kunstmuseum Düsseldorf*, Bd. 3 Glass, Düsseldorf.

von Saldern, Axel (1974) "Das übrige vorrömische, das römische und das nachrömische Glas", *Gläser der Antike-Sammlung Erwin Oppenländer* (Edt. A. von Saldern, B. Nolte, P. La Baume, T. E. Haevernich), Mainz am Rhein.

von Saldern, Axel (1980) *Ancient and Byzantine Glass from Sardis*, London.

Vessberg, Olof (1952) "Roman Glass in Cyprus", *Opuscula Archaeologica* VII, 109-160, Pl. I-XXIV.

- Welles, C. Bradford (1968) *The Excavations at Dura-Europos, Final Report IV*,
New York.
- Welker, Edith (1985) *Die römischen Gläser von Nida-Heddernheim II*, Bonn.
- Welker, Edith (1987) *Archäologische Reihe Antike Gläser-im Frankfurter Museum für
Vor- und Frühgeschichte*, Frankfurt am Main.
- Whitehouse, David (2001) *Roman Glass in The Corning Museum of Glass-Volume 1-2*,
Corning, New York.
- Wiegand, Theodor ve Schrader, Hans (1904) *Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und
Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*, Berlin.
- Yadin, Yigael (1963) *The Finds from Bar-Kokhba Period in the Cave of Letters*,
Jerusalem.
- Yaldır, Aylin Koçak. (2002) *İçel Müzesi'nde Erken Bizans Dönemi Seramik Buluntuları*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi. Mersin.
- Yağcı, Remzi (1989) “Anadolu Medeniyetleri Müzesinden iki Patera Sapı”, Anadolu
Medeniyetleri Müzesi 1988 Yıllığı, 16-26.
- Yağcı, Remzi (2003) “Soli/Pompeiopolis 2002 Yılı Kazıları”, Kazı Sonuçları Toplantısı
25, Cilt: 2, 49-60.
- Yağcı, Remzi (2006) “Soli-Pompeiopolis 2002”, Anadolu Akdeniz Arkeoloji Haberleri,
<http://66.249.93.104/search?q=cache:DtTIwQQYcjYJ:www.akmed.org.tr/haber/haberleri>
- Zoroğlu, Levent (1994) *Kelenderis I*, Ankara.
- Zoroğlu, Levent (1995) *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, Adana.